

GAZDASÁG ÉS STATISZTIKA (GÉS)

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BAGÓ ESZTER (főszerkesztő), BOGNÁR IMRE, FÉLI JÓZSEFNÉ (felelős szerkesztő),
DR. GÁBRIEL KATALIN, KELECSÉNYINÉ GÁSPÁR KATALIN, KOTULICS TAMÁS,
LACZKA SÁNDORNÉ, DR. LAKATOS JUDIT, MARKÓ ISTVÁNNÉ DR.,
NYITRAI FERENCNÉ DR., DR. PAPANEK GÁBOR, DR. POZSONYI PÁL,
DR. PROBÁLD ÁKOS, DR. SZABÓ LÁSZLÓ.

E SZÁM SZERZŐI:

CSEH TÍMEA gyakornok, KSH;
HAJDÚ VIKTÓRIA tanácsos, KSH;
MAG KORNÉLIA gyakornok, KSH;
MOGYORÓSY ESZTER RÉKA projekt menedzser, MEH;
NÁDUDVARI ZOLTÁN vezető főtanácsos, KSH;
POZSONYI PÁL főosztályvezető, KSH;
ROMÁN ZOLTÁN, a közgazdaságtudományok doktora.

ISSN: 0239–1589

A Szerkesztőség tagjai:

Főszerkesztő: dr. Bagó Eszter, tel.: 345-6189 E-mail: Eszter.Bago@office.ksh.hu
Felelős szerkesztő: Féli Józsefné, tel.: 345-6169, E-mail: jozsefne.feli@office.ksh.hu

Rovatvezetők:

Fazekasné Kovács Katalin, tel.: 345-6401, E-mail: katalin.fazekas@office.ksh.hu
Grábics Ágnes, tel.: 345-6427, E-mail: agnes.grabics@office.ksh.hu
Nádudvari Zoltán, tel.: 345-6865, E-mail: zoltan.nadudvari@office.ksh.hu
Páll Szilárd, tel.: 345-6730, E-mail: szilard.pall@office.ksh.hu
Szabó Péter, tel.: 345-6554, E-mail: peter.szabo@office.ksh.hu

Olvasószerkesztő: Markó Istvánné dr. tel.: 345-6760

Számítógépes tördelőszerkesztő: Gyenes J. Katalin, tel.: 345-6719, E-mail: katalin.gyenes@office.ksh.hu

Kiadja a Központi Statisztikai Hivatal (Bp. 1525. Pf. 51.) Megjelenik: kéthavonta, minden páros hónapban.

Előfizetési díj: egész évre 1800 Ft.

Terjeszti a Magyar Posta Rt. és a bizományosok. Előfizethető bármely hírlapkézbetítő postahivatalban, a hírlapkézbetítőknél, a Hírlapelőfizetési és Elektronikus Posta Igazgatóság Hírlap-előfizetési Irodájában Budapest, VIII. Orczy tér 1. (Telefax: 303-3440) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a Postabank és Takarékpénztár Rt. 219-98636, 02142795 pénzforgalmi jelzőszámra.

Megrendelhető: KSH-Marketing, Bp. 1525 Pf. 51. Telefon: 345–6560, Fax: 345–6699,
valamint a KSH Megyei Igazgatóságokon.

Beszerezhető a Statisztikai Szakkönyvesboltban (1024 Bp. II. Keleti K. u. 10. Telefon: 212–4348).

Nyomdai kivitelezés: Regiszter Kiadó és Nyomda Kft.

TARTALOM

MŰHELY-ELEMZÉSEK

A nemzeti számlák rendszerének újabb felülvizsgálata – <i>Pozsonyi Pál</i>	3
Kibocsátási jogok és emisszió-kereskedelem – <i>Hajdú Viktória</i>	18
Az Európai Unió Bizottságának jelentése a Kohéziós Alap 2003. évi felhasználásáról – <i>Mogyorósy Eszter Réka</i>	32

MÓDSZERTAN – STATISZTIKAI GYAKORLAT

A kis- és középvállalatok és a vállalkozás-statisztika helyzete – <i>Román Zoltán</i>	37
GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK	54
HAZAI STATISZTIKAI FOLYÓIRATOK TARTALMA	57

GÉS-FIGYELŐ

Háztartások 2001. évi szatellit számlái Németországban (<i>Nádudvari Zoltán</i>).....	58
„A public-Private Partnerships (PPP) jelene és jövője Magyarországon” című szakmai konferenciáról	67
A köz- és a magánszféra sikeres együttműködése Írországon (<i>Cseh Tímea</i>).....	68
A hivatalos statisztika minőségbiztosítása (<i>Mag Kornélia – Nádudvari Zoltán</i>)	74

CONTENTS

WORKSHOP–ANALYSES

New revision of the system of national accounts – <i>Pál Pozsonyi</i>	3
Rights of emission and emission trade – <i>Viktória Hajdú</i>	18
EU Commission report on the use of Cohesion Fund in 2003 – <i>Eszter Réka Mogyorósy</i>	32

METHODOLOGY–STATISTICAL PRACTICE

The SME and Entrepreneurship-related Statistics – <i>Zoltán Román</i>	37
ECONOMIC INDICATORS	54
CONTENTS OF HUNGARIAN STATISTICAL PERIODICALS	57

GÉS–OBSERVATION

Satellite accounts of households in Germany for 2001 (<i>Zoltán Nádudvari</i>)	58
About the conference „Present and future of Public-Private Partnerships (PPP) in Hungary”	67
Successful public-private partnership in Ireland (<i>Timea Cseh</i>)	68
Quality assurance of official statistics (<i>Kornélia Mag– Zoltán Nádudvari</i>)	74

INHALT

ANALYSEN – STUDIEN

Die neue Revision der Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen – <i>Pál Pozsonyi, dr.</i>	3
Emissionsrecht und Emissionshandel – <i>Viktória Hajdú</i>	18
Ein Bericht der Europäische Kommission über dem Verbrauch des Kohäsionsfonds in 2003 – <i>Eszter Réka Mogyorósy</i>	32

METHODIK – STATISTISCHE PRAXIS

Die Lage der Klein- und Mittelunternehmen und Statistik der Unternehmung – <i>Zoltán Román, Dr.</i>	37
STATISTISCHE KENNZIFFERN	54
AUS DEM INHALT DER UNGARISCHEN STATISTISCHEN FACHZEITSCHRIFTEN	57

GÉS–BEOBACHTER

Haushalts-Satellitenrechnungen in Deutschland, 2001 (<i>Zoltán Nádudvari</i>)	58
Bericht von fachliche Tagung „Die Gegenwart und die Zukunft der PPP in Ungarn“	67
Erfolgreiche Zusammenarbeit der öffentlichen und privaten Sektoren in Irland (<i>Timea Cseh</i>)	68
Qualitätssicherung im Amtlichen Statistik (<i>Kornélia Mag– Zoltán Nádudvari</i>)	74

MŰHELY-ELEMZÉSEK

A NEMZETI SZÁMLÁK RENDSZERÉNEK ÚJABB FELÜLVIZSGÁLATA

POZSONYI PÁL

Az ENSZ Statisztikai Bizottsága 1993-ban hagyta jóvá a nemzeti számlák összeállításának módszertani kézikönyvét, az SNA93¹-at. Miközben az eltelt alig több mint tíz év alatt a világ országai – gazdasági és statisztikai fejlettségüktől függően hatalmas különbségekkel – még éppen csak az ezredforduló táján jutottak túl az új módszertan alkalmazásának bevezetésén, a nemzeti számlákkal foglalkozó statisztikusok máris az 1993-as rendszer korrekciójára készülnek. A módosítás igénye tulajdonképpen nem új. Már az SNA93 elfogadásakor szinte evidens volt, hogy néhány, a rendszerben meghagyott kompromisszum miatt előbb-utóbb korrekcióra lehet szükség. Ehhez járult az a természetes hatás, amit idővel szükségszerűen felmerülő hiánynak nevezhetünk. Ez esetben arról van szó, hogy a rendszer készítésekor természetesen nem foglalkozhattak olyan kérdésekkel, amelyek a gazdasági életben csak a 90-es évek eleje után jelentek meg, vagy nyertek nagyobb teret, azaz az SNA93 megalkotásakor még talán nem, vagy csak csírájukban léteztek.

Mielőtt bemutatnánk a nemzeti számlák rendszere legújabb módszertani módosítására tett javaslatokat, röviden összefoglaljuk a nemzeti számlák létrehozásának célját és változásainak történetét, okait.

A nemzeti számlák olyan gazdaságstatisztikai rendszer, amely összefüggő, konzisztens számlák sorozata segítségével kívánja leírni egy-egy ország egész gazdaságának működését. Ilyen rendszert bizonyára többfélét is ki lehetne dolgozni, de a nemzetközi összehasonlíthatósághoz – amely több nemzetközileg szigorúan ellenőrzött „tétel” összeállításához szükséges – elengedhetetlen nemzetközileg egyeztetett és elfogadott fogalmak, meghatározások, osztályozások és elszámolási szabályok követése. A rendszeren belül határozódnak meg a legfontosabb makrogazdasági mutatók, mint pl. a kibocsátás, a bruttó hazai termék (GDP), a bruttó munkajövedelem, stb. de a rendszer alapvető célja nem csupán e mutatók meghatározása, hanem ezen makrogazdasági mutatók érvényességének, elfogadhatóságának biztosítása, amelyhez a „garanciát” a számlarendszer jellemzői nyújtják; természetesen mindenkor elfogadva a statisztikai megfigyelés korlátait. A termelés, a felhasználás és a jövedelmek közgazdasági hármásából a termelésnek van meghatározó szerepe a rendszerben. Az SNA alapvető közgazdasági filozófiája, centrális jellemzője annak feltételezése, hogy a mérést végző ország piacgazdasággal rendelkezik. Ebből következik, hogy a rendszer alapvetően csak azt a tevékenységet tekinti termelés-

¹ System of National Accounts 1993 (lásd az irodalomjegyzéket).

nek, amely piaci értékesítésre kerül, vagy kerülhetne. Így azok az (emberi) tevékenységek, amelyek ugyan új terméket hoznak létre, vagy szolgáltatást nyújtanak, de piacon kívüli tevékenységek, csak néhány kivételes esetben kerülhetnek a nemzeti számlák rendszerének határain belülre. (A lakásszolgáltatás esetében például annak érdekében, hogy a tulajdonos által lakott lakásszolgáltatás is része legyen a kibocsátásnak és a GDP-nek is, ennél a szolgáltatásnál piaci bérleti díjak imputálása révén teszi lehetővé a termelésen – és valamennyi kapcsolódó aggregátumon – belüli számbavétel lehetőségét.) A rendszer további fontos jellemzője az is, hogy erősen támaszkodik az üzleti számvitelre, de alapvető felépítését mégis inkább a közgazdasági elmélet szabja meg. Amennyiben a két szemlélet ütközik, a rendszer a gazdaságelméletet követi, mivel deklarált célja, hogy alapja legyen a gazdasági elemzéseknek, döntéseknek. Bár a rendszer adatokkal teli számlák hosszú láncolatából áll, a gazdasági elemzők kitüntetett figyelmet elsősorban az adatrendszer egyetlen tagjára szokták fordítani, a bruttó hazai termékre (GDP). A GDP, mint a rendszer egyik mutatója alkalmas arra, hogy jelezze a gazdasági összteljesítmény színvonalát és alakulását, változását, mivel arra törekszik, hogy valamennyi (piaci) gazdasági tevékenységet magába foglaljon, ám – s ez gyakori tévedés – nem lehet a jólét mérőszámának tekinteni, különösképpen nem egyetlennek, kizárólagosnak, bármennyire is csábító a mutató tartalmának nemzetközi szintű homogenitása.

1. Az SNA születése és fejlődése

Valójában nehéz megmondani mikor is született meg a nemzeti számlák rendszere. A jelenlegi nemzeti számlarendszer kialakulásáig hosszú út vezetett. A történet kezdete visszanyúlik még az 1920-as éveknél régebbre is, ahonnan általában hivatalosan datálódik a nemzeti számlák kiépítésének fejlődési folyamata; bár ekkor még fel sem bukkan a nemzeti számlák elnevezés. E korai kezdeményezések után igazán 1945 után vett lendületet a nemzeti számlák módszertanának kidolgozása. Az első SNA elnevezésű jelentés 1953-ban született meg az ENSZ keretein belül, amelynek közvetlen előzménye egy 1947-es, szintén ENSZ kezdeményezésű nemzeti jövedelem jelentés volt. Ebben több, a nemzeti számlákat jellemző kategória, alapelem már felbukkan, de még nem nevezték, nem is nevezhették a jelentést nemzeti számlának, hiszen a nemzeti számlák mutatórendszerének töredékét tartalmazta. Ezért az 1953-as jelentést tekinthetjük az első igazi nemzeti számla módszertannak, SNA-nek.

Az 1950–60-as évek a nemzeti számlák különböző területeinek, illetve átfogó koncepciójának folyamatos, a nemzetközi szintéren folyó vitájával telt el, míg végül az ENSZ az új módszertant 1968-ban elfogadta.² Úgy tűnt az 1968-as SNA névre hallgató módszertan a megkötött kompromisszumok ellenére, vagy talán pont azért, hosszabb ideig alkalmas módszertani útmutatóként szolgálhat a világ országai számára a nemzeti számlák összeállításához. A metodika stabilitása, „érinthetetlensége” sokáig fennmaradt, hiszen a stabilitást egyáltalán nem veszélyeztette az sem, hogy az 1970-es évek során

² 1970-ben készült el – az akkor még csak 6 tagú EK saját nemzeti számla verziója - az ESA (European System of Accounts), ami pontosabb és szigorúbb szabályokat fogalmazott meg, mint az 1958-as SNA, de ezt könnyebben meg is tehetette, mivel az azt alkalmazó országcsoport gazdasági fejlettségében, struktúrájában meglehetősen homogén volt.

számos kiegészítő kézikönyv jelent meg; az SNA rendszere „belső konzisztenciájának” fennmaradása is biztosította további, kiegészítő számlák/aggregátumok befogadását, *sőt várt is ezekre*. Ilyenek a vagyonmérleget, a jövedelemelosztást és az összehasonlító áras számításokat taglaló útmutatók, amelyek az SNA-t különböző szempontok szerint továbbfejlesztették, kiegészítették, magyarázták, az alapvető összefüggések háborítatlanul hagyása mellett.

A hetvenes évek eleji olajválság azonban nemcsak a gazdaságra, de a nemzeti számlákra is hatalmas, bár – a statisztika jellegéből következően – nem azonnali hatással volt. A hagyományos módon készített összehasonlító áras számlák használhatósága – ahol egy adott év árait és súlyait használták egy hosszabb időszak összehasonlító áras méréséhez – „hirtelen” kétségessé vált, és felmerült a fix árbázisú számítások felváltása a gyors (ár)változások hatását jobban kezelő, láncolós módszerrel. (Ez az ajánlás az 1993-as SNA-ben már ajánlásként meg is fogalmazódik³.)

Ebben a helyzetben a nemzeti számlák összeállítói a vállalati számvitelek készítőihez hasonlóan, az infláció és az eszköztartási nyereség/veszteség kezelésével kezdtek el intenzíven foglalkozni. A gazdaság hatalmas szerkezeti változásai miatt az input/output táblákból nyert technikai koefficiensek viszonylag lassú változására alapozó számítások, így az ezekre támaszkodó elemzések érvényessége, hasznossága is erősen kérdésessé vált. Ezzel párhuzamosan egyre erőteljesebben jelentkezett a pénzügyi folyamatokat leíró statisztikák iránti igény is.

Ezen új kihívások egyre inkább indokolták az SNA szükséges revízióját a gazdaság-statisztikában. Az új igények és az ezekből táplálkozó kritikai hangok a hetvenes évek végére érlelték meg egy új felülvizsgálat elindítását. Az ENSZ Statisztikai Bizottsága tíz évvel az 1968-as SNA megjelenése után megvizsgálta, hogy a rendszer mennyire alkalmazható a világ különböző országaiban. Természetesen a felvetődő problémák áttekintésére, valamint javaslatok megtételére szakértői munkacsoportot alakított, amelynek feladatául a rendszer (ezen belül a fogalmak, aggregátumok tartalmának) pontosítását és aktualizálását jelölte meg. A szakértők arra a következtetésre jutottak, hogy a rendszer alapkoncepcióján nem kell változtatni, a szükséges módosítások alkalmazása/bevezetése nem okoz zavart. („Szerencsére”⁴ így az adatfelhasználókat sem kell megzavarni.) Mindazonáltal két lényeges módosítási igény mindenképpen megoldásra várt: az egyszerűbb és világosabb prezentáció és a (jobb) konzisztencia megteremtése a többi nemzetközi statisztikai rendszerrel.

Végül az 1982-ben elkezdődött felülvizsgálati munka tíz évig tartott. A joggal hatalmasnak nevezhető munka annyiban nem teljesítette a megfogalmazott célkitűzést, hogy a létrehozott rendszer túllépett a kisebb kiigazítások határán. Az 1993-ra létrejött SNA-ben olyan változásokat/változtatásokat vezettek be, amelyek érintették a számlák rendszerét, a szektorokat, a termelés, felhalmozás és fogyasztás értékelését, a terminológiát és a változatlan áras méréshez használt indextípust is.⁵

³ SNA 1993 1.17 pont.

⁴ Az idézőjel használatát az indokolja, hogy a nemzeti számlarendszerek módszertanának használhatóságát pontosan e viszonylagos rugalmassága jelzi.

⁵ Anne Harrison kimutatása szerint 1993-ban száz pontban módosult az SNA.

A változások részletes bemutatása e cikknek nem célja, de a legfontosabbakat megemlítiük:

- az 1968-as SNA a termelési számlákat csak ágazatosan bontotta, míg az SNA93 e mellé a szektorális bontást is bevezette,
- a vegyes jövedelem kategóriájának bevezetése a háztartási szektorba tartozó vállalkozások esetében, ahol a munka- és tulajdonosi jövedelmek nem választhatók külön,
- a szektorális bontások pontosítása, részben átszabása, az alszektorok (közösségi, hazai magán, külföldi) bevezetése a vállalati (nem-pénzügyi és pénzügyi) szektorban,
- a pénzügyi szolgáltatások (az ú.n. FISIM) értékének felosztása,
- az illegális termelési tevékenységek beemelése a termelés körébe,
- egyértelmű árkatagóriák, árfogalmak megalkotása,
- a hozzáadott-érték típusú adók világos és explicit kezelése,
- a piaci, a nem-piaci és a saját célú termelés világosabb megfogalmazása s ebből következően tisztább elhatárolása,
- kettős rendszer bevezetése a fogyasztás esetében: egyrészt kiadási szempontú (egyéni és kormányzati kiadás), másrészt a fogyasztás jellege szerinti (egyéni és közösségi) bontás,
- az állóeszköz-felhalmozás körének kibővítése a bányászati kutatások költségeivel, a szoftverekkel, és a műalkotások eredeti példányainak létrehozási költségeivel,
- a honvédelem tulajdonába kerülő beruházási eszközök – a fegyverek kivételével – az állóeszköz-felhalmozás részévé váltak (pl. katonai kórházak, iskolák, tiszti lakások stb.),
- az értéktárgyak és műtárgyak a felhalmozás részévé váltak,
- az utak, hidak, gátak után is kell értékcsökkenést elszámolni,
- a természetes gyarapodás, amit a termelés folyamatos számbavétele tesz lehetővé a növénytermesztés esetében,
- a láncolós volumenindexek prioritizálása,
- a szatellit számlák bevezetése.

2. Az SNA93 világszintű alkalmazása

1999-ben, amikor az ENSZ Statisztikai Bizottsága először kérte a tagországoktól az új SNA szerint a nemzeti számla adatokat, úgy döntött, hogy egyúttal meg is vizsgálja az SNA93 alkalmazási/alkalmazhatósági szintjét a világ országaiban. Az első ilyen elemzés 2000-re készült el, ezt követte 2001-ben, majd 2002-ben egy némileg kibővített vizsgálat. Az első vizsgálat még csak arra terjedt ki, hogy a nemzeti számlák hány kitöltött tábláját küldte be egy-egy ország az ENSZ Statisztikai Hivatalába. A 2001-ben készült vizsgálati jelentés azonban az előző vizsgálat során felvetődött kritikák nyomán már három irányban mérte fel, hogy miként alkalmazzák az egyes országok a SNA93 előírásait.

A vizsgált három irány a következő volt:

- az SNA koncepciójának való megfelelés,
- a számlák teljessége,
- a számlák minősége.

A három felmérés eredményei azt mutatták, hogy az új SNA alkalmazhatóságának mértéke – az adott nemzetgazdaságot mennyire átfogóan képes felmérni/számbavenni – szorosan összefügg az adott ország gazdasági fejlettségével. Az ENSZ Statisztikai Bizottsága az új SNA alkalmazását az u.n. mérföldköveken („milestones”) keresztül mérte. Ez azt jelenti, hogy mérföldkönek nevezett módszertani pontokat jelöltek meg az új SNA-ból, amelyek alkalmazása, vagy annak hiánya dönti el, hogy milyen mértékben alkalmazza egy-egy ország az SNA-t. Másik fontos elemzési eszköz az volt, hogy az ENSZ Statisztikai Bizottságánál meglévő nemzeti számla adatbázis tábláit vizsgálták át a kitöltöttség szempontjából. A vizsgálat itt is hasonló eredményre jutott, mint ahogy azt a koncepcionális elemzésnél láthattuk. A következő táblában azt mutatjuk be, hogy hány SNA szerinti táblát tudtak az országok összeállítani az ENSZ számára.

1. tábla

Az ENSZ számára összeállított SNA szerinti táblák száma

Megnevezés	Legalább egy	Hat vagy több
	táblát összeállító országok száma	
A 2000. évi jelentés szerint az 1993–1998. évekre vonatkozóan	122	44
A 2003. évi jelentés szerint az 1996–2001. évekre vonatkozóan	140	78
A 2004. évi jelentés szerint az 1997–2002. évekre vonatkozóan	141	75

Mint látható az ENSZ 189 tagországából az 1990-es évek közepén 122 országban legalább részben bevezették az új SNA-ét (hiszen egy tábla összeállítása is már igen alapvető koncepcionális összhangot követel meg), míg az SNA legalább hat tábláját is képesek voltak már összeállítani 44 országban. Az ezredfordulón a megfelelő számok már 141-et, illetve 78-at mutatnak, míg a legfrissebb, 2004. évi felmérések szerint a helyzet szinte semmit sem változott. A felmérések alapján úgy tűnik az első nagy lendület után az elterjedés üteme lefékeződött. A világ egészét tekintve a helyzet bizonyos értelemben mégis jobb, mivel a gazdaságilag fejlettebb országok az alkalmazásban élen járnak, ezért a világ GDP-jének több mint 90%-át e módszertani alapokon mérik. Jelentős az elmaradás a metodika bevezetése, alkalmazása tekintetében Afrikában, Ázsiában és a Karibi térségben, ott is a legkevésbé fejlett országok körében.

3. Új SNA vagy az SNA 1993 korszerűsített verziója?

Az SNA93 elfogadása utáni években a tudományos és szakmai fórumokon a nemzeti számlákkal kapcsolatos viták tovább folytatódtak. A vitákban számos olyan kérdés fogalmazódott meg, amelyek már túlmutatnak egy-egy kisebb eset magyarázatán, vagy az SNA szövegpontosításán, s végül az SNA93 korszerűsítési igényeként artikulálódtak. Az ENSZ Statisztikai Bizottsága 1999. márciusában úgy döntött, hogy célszerű a 21.

század első felében az időközben felgyűlt tapasztalatok fényében áttekinteni a nemzeti számlák rendszerének egészét. A munka fő célja az esetleges inkonzisztenciák feltárása és megoldása, illetve az új gazdasági jelenségek adekvát számbavételi módszerű beépítése a rendszerbe, miközben ismét kimondatott, hogy az SNA elméleti, koncepcionális alapjait az esetleges módosítások nem érinthetik. Az ENSZ Nemzeti számlákkal Foglalkozó Titkárságközi Munkacsoportja, rövidítve az ISWGNA, 2002. októberében Párizsban tekintette át a különböző szakértők és szakmai fórumok által tett javaslatokat. Egyúttal meghatározta a felállítandó Nemzeti Számlák Szakértői Tanácsadó Csoportjának (AEG), az Elektronikus Szakmai Vitacsoportoknak (EDG), az ú.n. „City Group”-poknak és a „Task Force”-oknak felülvizsgálati munkában betöltött szerepét. Az itt kidolgozott javaslatot az ISWGNA terjesztette az ENSZ Statisztikai Bizottsága 2003. márciusi ülése elé. A tervezet szerint, amely szigorú menetrendet határozott meg a munka elvégzésére, a felülvizsgálatnak 2007. végéig be kell fejeződnie, így az „új SNA”-t 2008-ban fogadják majd el, **1993 SNA Rev. 1.** néven. A név – a „revidéált”, vagyis felülvizsgált szó használata – maga is kifejezné, hogy koncepcionálisan az SNA93 változatlan marad, a felülvizsgálat célja csak a pontosítás és kiegészítés, és nem egy új rendszer megalkotása. Bár a szándék az alapelveket, a kisebb kiigazításokat illetően jelenleg határozott, a nemzetközi statisztikai vitafórumokon már megjelentek olyan hangok, hogy az SNA átfogó revíziójáról sem kellene letenni, bár az nyilván több időt igényelne, és nem férne bele a kitűzött 2008-as határidőbe. Véleményem szerint azonban fontos lenne azt is tekintetbe venni, hogy a világ országai jelenleg is az SNA93 eltérő alkalmazási szakaszaiban vannak, s a fokozatos bevezetést, az összehasonlíthatóság iránti egyre erősödő igény kielégítését az SNA „radikálisabb” felforgatása súlyosan megzavarná. Sőt számomra az is kérdéses, hogy valamennyi jelenleg tervezett változtatás valóban szükséges-e. Néhány fejlett országot leszámítva ugyanis a változtatások hatása valószínűleg elenyésző mértékű, bizonyára a mérési hibát sem éri el, ugyanakkor a változtatások a már lezárt történelmi idősorokat, hacsak kismértékben is, de számszerűen mégis érintenék. Bizonyos újonnan ajánlott korrekciók a nemzeti számlák idősorain – a múltira vonatkozó adatok hiányában – bizonyára nem is valósíthatók meg, vagy csak durva becslésekkel pótolhatók.

Az ENSZ Statisztikai Bizottsága a revízió indításakor a felülvizsgálati listára való felkerülés alapelveit is meghatározta. Ezek a következők:

- a SNA93 átfogó és alapelveit érintő felülvizsgálatra nem kerülhet sor, így az országoknak nem kell alapvető változtatásokra készülniük,
- a javasolt témákat alaposan meg kell vizsgálni, és valamennyi megoldásnak konzisztensen kell beépülnie a rendszerbe,
- tovább kell javítani az SNA-nek a nemzetközi fizetési mérleggel (a BOP-vel) és az államháztartási pénzügystatisztikával (a GFS-sel) való konzisztenciáját,
- a javaslatokat széles felhasználói rétegnek kell támogatnia,
- az SNA93 készítése során, vagyis már korábban felvetett régi témák is bekerülhetnek a felülvizsgálatba, ha megfelelő előrehaladás történt a módszertan kidolgozásában,

- az SNA93 alkalmazása során az egyes országokban felvetődött mérési problémákra vonatkozó megoldási javaslatok szintén felvehetők a javaslatok közé.

A Nemzeti Számlák Szakértői Tanácsadó Csoportja (AEG) 2004. február 16–20-ai washingtoni ülésén 44 témát fogadott el azokból a javaslatokból, amelyeket az ISWGNA az IMF Fizetési Mérleg Bizottsága, a Költségvetési Szektor Számviteli Harmonizációja Munkabizottság, az u.n. „City Group”-ok és az Elektronikus Vítacsoportok javasoltak. Az ülésen a Csoport (AEG) tagjai további témákat is felvetettek, ezeket azonban elutasították. Két téma volt, amelyet az AEG egyértelműen elutasított:

- *A tartós fogyasztási cikkek értékelése*: eltérően e jelenlegi konszenzustól a tartós fogyasztási cikkeket a lakosság nem a vásárlás évében, hanem több éven keresztül „fogyasztaná” el. Ez, a kétségkívül közgazdaságilag is megalapozott megoldás az SNA egyik sarokpontját érintené, ezért az AEG elutasította a revíziót.
- *A fogyasztói (ár)támogatások kezelése*: az AEG szerint a kérdést illetően nincs új fejlemény, ami szükségessé tenné a felülvizsgálatot.

Néhány témát illetően az AEG nyitva hagyta a lehetőséget, hogy azok bekerülhetnek a felülvizsgálatba, ha a probléma és annak megoldása világosabbá válik. Ilyenek pl. a következők:

- a pénzbeli és természetbeni munkajövedelmek,
- az SNA célja és felhasználása,
- a gazdasági és monetáris unió(k) számlái,
- a pénzügyi innovációk,
- az SNA mint a termelékenység elemzésének átfogó eszköze,
- az integrált gazdaságpolitikai változók,
- a szállítási költségek számbavétele alapján,
- a regionális számlák,
- a negyedéves nemzeti számlák néhány speciális kérdése,
- a több országra vonatkozó számlák (pl. EU) kidolgozása,
- az SNA terminológiájának felhasználó-barátibbá alakítása.

Az AEG végül is az alábbi témák felülvizsgálatát fogadta el, mint olyanokat, amelyeket az előttünk álló években szakértők vizsgálnak meg és fogalmaznak meg elszámolásukkal kapcsolatban esetleg új módszertani javaslatot. Az elfogadott 44 téma egy részében már konkrét megoldási javaslatok is rendelkezésre állnak, míg mások esetében csak a kérdés, probléma megfogalmazására került sor:

1. *A visszavásárlási megállapodás (repo) értékelése*: az SNA93 szerint a repo ügyleteket úgy kell kezelni, mint a jelzáloghiteleket. Kérdés helyes-e ez a megoldás?
2. *A munkáltatói nyugdíjalapok értékelése*: az SNA jelenlegi felfogását át kell tekinteni és esetleg néhány részét másként megfogalmazni. A kérdés megoldására, pl. az Eurostat hat különböző lehetőséget sorol fel.
3. *A munkavállalói részvények (ESO)*: ma már a világ sok országának vállalatainál elterjedt, hogy a munkavállalók motiválására a munkáltatók részvényeket adnak

alkalmazottaiknak, az SNA viszont nem ad világos útmutatást ezek elszámolására. A legutóbbi szakértői értekezletek szerint a munkavállalóknak adott részvények a (természetbeni) munkavállalói jövedelem részévé válnának. A munkavállalói részvényeket (egy megfelelő ármodell segítségével becsült) piaci, és nem kibocsátási áron kellene értékelni, más megoldás szerint a kiutalási ár és a piacon/tőzsdén történő értékesítés időpontja közötti értékváltozás felhasználásával kellene az elszámolásnál alkalmazott árat megállapítani.

A pénzügyi számlákban a derivatívákban belül pedig két alcsoportot képeznének:

- a pénzügyi derivatívákat és
  - a munkavállalói részvényeket.
4. *A vissza nem fizetett kölcsönök értékelése:* át kell tekinteni, hogy milyen kritériumokat kell használni a vissza nem fizetett kölcsönök leírásakor, mivel azok kezelése a FISIM-en (a pénzközvetítési szolgáltatások közvetett módon mért díján) keresztül hatással van a GDP értékére is.
  5. *A nem életbiztosítási szolgáltatások értékelése:* a cél olyan gyakorlati metodika kialakítása, ami a túlzottan nagy ingadozások hatását kiküszöböli a mérésből. Extrém esetekben az óriási kárkifizetések akár negatív kibocsátási értékhez is vezethetnek, amely negatív értéket ráadásul a rendszeren belüli (negatív) felhasználásként is el kellene számolni. Az OECD e kérdéssel foglalkozó munkabizottsága munkacsoportja (Task Force) ezért azt javasolja, hogy választható megoldásként kerüljön be az SNA-ébe a „jövőbeni kilátásokon alapuló elszámolás” lehetősége. A munkabizottság szerint a szolgáltatást ugyanis nemcsak akkor nyújtják, amikor hirtelen nagy kifizetésre kerül sor (pl. hurrikán kár, vagy szeptember 11., stb. miatt), hanem folyamatosan az egész biztosítási időszak alatt. Ezért a javaslat szerint a tényleges díj és a tényleges kárkifizetést korrigálni kellene egy megfelelő „kisimító” modell alkalmazásával. Ez a megoldás azonban nem lenne kötelező, csak mint alternatív lehetőség jelenne meg az SNA-ben.
  6. *A pénzügyi szolgáltatások mérése:* az AEG támogatja az OECD munkacsoportja (Task Force) által kidolgozott javaslatokat, de további pontosításokat, kiegészítéseket tart szükségesnek. A javaslatok közül elfogadni javasolja a következő hármat: a pénzügyi vállalatok definíciójának kibővítését, a saját alapok figyelembe vételét a kibocsátás mérésekor, és a FISIM mérése esetében a referencia ráta alkalmazását. Joggal vetődött fel a központi bankok kibocsátása mérésének megváltoztatása is. A központi bankok speciális szerepe miatt az SNA által javasolt jelenlegi mérési módszert – a tulajdonosi jövedelembevételek, kapott kamatok és a fizetendő kamat különbsége – célszerű lenne megváltoztatni, mivel az bizonyos extrémebb körülmények között túlságosan ingadozhat, sőt negatívvá is válhat. Ezért a munkabizottság szerint célszerű lenne a jegybankok kibocsátását költség alapon mérni. Mindez nem jelentené azt, hogy a központi bankokat át kellene sorolni a – jellemzően költségalapú mérést használó – kormányzati szektorba. Javasolják továbbá, hogy az SNA

expliciten is tartalmazza a központi bankok kibocsátásának felhasználó szektorait. (Megjegyezzük, hogy a költségalapú mérést az Eurostat FISIM jogszabálya már tartalmazza. Ez esetben tehát úgy tűnik, hogy az SNA egy az ESA-ben alkalmazott megoldást vesz majd át.)

7. *Az eszköztartási nyereségen lévő adó értékelése:* a kérdés az, hogy meg kell-e változtatni az eszköztartáson keletkező nyereség után fizetendő adó elszámolását? A jelenlegi szabály szerint jövedelemadóként kerül elszámolásra, a javaslat szerint maradna a jelenlegi megoldás, de az adókon belül (az SNA D51-es tételén belül) egy külön kategóriaként kellene ezt az értéket kimutatni.
8. *A kamatok elszámolása magas infláció körülményei között:* az AEG véleménye szerint az SNA93 „B” függelékét újra kell írni és esetleg inflációs szatellit számlát kellene kiépíteni, felhasználva az OECD „Az inflációs számla kézikönyvének” és más kutatásoknak az eredményeit.
9. *A K+F értékelése:* meg kell vizsgálni, hogy van-e arra mód, hogy a K+F tevékenység kibocsátását a bányászati kutatásokhoz hasonlóan, tehát tőkefelhalmozásként, értékeljük az SNA-ben, ahogy azt az ú.n. „Frascati Kézikönyv” ajánlja?
10. *A szabadalmak értékelése:* a szabadalmakat jelenleg, mint újra nem termelhető immateriális jószágokat értékeljük, ugyanakkor a használatuk utáni bevételt úgy kezeljük, mint a tárgyi eszközök esetében a lízing díjat. Ez a megoldás ellentétes, pl. a szintén újra nem termelhető föld kezelésével. Jelenleg az is kérdéses, hogy a változtatás esetében hogyan értékeljük a szabadalmakat, továbbá milyen árindex használható a szabadalmak kibocsátásának deflálására?
11. *Az eredeti példányok (film, szoftver, könyv, egyéb műalkotások) létrehozásának és másolatok készítésének értékelése:* a kérdés az, hogy eltérően kell-e értékelni az eredeti példányokat és a sokszorosított példányokat? Az eredeti példányt, mint a másolatok állományát kell-e figyelembe venni?
12. *Az adatbázisok értékelése:* az SNA a nagy adatbázisokra, mint állóeszközökre tekint. De hol húzható meg a határ, ahonnan nagynak számít egy adatbázis? Esetleg ott, hogy értékesíthető-e az adott adatbázis?
13. *Az egyéb újra nem termelhető eszközök:* az SNA ezen kategóriája jelenleg üres, tartalom nélküli. Meg lehet-e határozni a tartalmát?
14. *A nem pénzügyi eszközök tulajdonosi átruházásának költsége:* a javaslat szerint a költségeknek a felhalmozásban és nem, mint jelenleg, a folyó termelő-felhasználásnál kellene szerepelnie, ami azt jelentené, hogy utána értékcsökkenést kell elszámolni, annak jelenleg is érvényes szabálya szerint.
15. *A tőkeszolgálat költsége a termelési számlákban:* az SNA nem definiálja a tőkeszolgálatot. Kérdés, ki kell-e ezzel egészíteni az SNA-t? Az IARIW 2004. augusztusban az írországi Corkban megtartott konferenciáján élénk vita bontakozott ki e kérdés körül, mivel egy ilyen változtatás már koncepcionálisan módosítaná az SNA-t.

16. *Az állami tulajdonú eszközök értékelése:* ez esetben is csak az amortizáció kerül elszámolásra, míg a tőke hozadéka nem. A kérdés az, kell-e, szükséges-e ilyen irányban az SNA-t módosítani?
17. *A bányászati kutatások:* a bányászati kutatási kiadások a jelenlegi metodika szerint bruttó tőkefelhalmozásnak minősülnek. A bányászati kutatások eredménye, hogy egy ismeret/tudásállomány keletkezik arról, hogy hol, milyen, mennyi ásványkincs található. Ezt a tudásállomány értéket az ásványkincs értékétől függetlenül, vagy annak részeként kell figyelembe venni? Vagy esetleg a gazdaságosan kitermelhető ásványkincs értéke már tartalmazza a felkutatására fordított kiadások értékét és ez esetben a külön számbavétel dupla elszámolást okozna?
18. *Az újra nem termelhető erőforrások eszközhasználati díjának felosztása rezidensek és nem-rezidensek között:* a földet kivéve az SNA explicite semmit nem mond az újra nem termelhető erőforrások rezidensek és nem-rezidensek közötti tranzakcióiról. A föld esetében a föld vásárlója egy „képzett rezidens egységet” alkot, amely egységnek külföldi, tehát nem-rezidens a tulajdonosa, vagyis a tőkéje külföldi tulajdona. Így kell eljárni más újra nem termelhető erőforrás (víz, halállomány, stb.) esetében is?
19. *A katonai fegyverzet állóeszközként történő számbavétele:* a jelenlegi SNA szerint a katonai fegyverzet az adott év folyó termelőfelhasználása, jöllehet pl. egy rakétát, tengeralattjárót, vagy más nagy értékű eszközt esetleg csak később, vagy sohasem használnak fel. Az új javaslat szerint ezek a kiadások az adott év beruházásának részét képeznék és megnövelnék az állóeszköz-állományt. (A problémát nemcsak az jelenti, hogy a jelenlegi értékelés esetén a hosszú évekig üzemeltetett nagy értékű fegyverek adott évi egyszeri kiadást jelentenek, hanem az is, hogy a használt eszközök, fegyverek, értékesítésének, exportjának sem lenne meg a forrása, hiszen azokat egyszer már folyó termelőfelhasználásként „felhasználtuk”.)
20. *A föld értékelése:* a jelenlegi SNA-ben a földre fordított beruházási kiadások (pl. melioráció) állóeszköz-felhalmozásnak minősülnek, ugyanakkor a vagyonomérlegben a föld értékével együtt az újra nem termelhető eszközök tételében szerepelnek. Ketté kellene-e bontani a föld értékét, állóeszközre (melioráció) és újra nem termelhető eszköz részre (az in situ föld), s ha igen hogyan?
21. *Szerződések és az eszközök bérleti díjai:* a tárgyi eszközök lízingelését az SNA világosan tárgyalja, az immateriális javak esetében azonban ez nincs így. Olyan kormányzati eladható jogokról van szó, mint kaszinó-, taxi-, külkereskedelmi-, és emissziós, frekvencia-használati engedélyek, vagy olyan nem-kormányzati szerződésekről, mint a szerzőkkel, futballjátékosokkal vagy előadókkal kötött értékesíthető licenc, stb. szerződések. A szerződések harmadik típusa a franchise és a goodwill. Milyen körülmények között kell ezeket újra nem termelhető eszközök adás-vételének vagy bérletének tekinteni? Mi az értéke ezeknek az eszközöknek? Azonos ez a kifizetett piaci árral, jöllehet az csak

- meghatározott időtartamra és nem az eszköz egész – esetleg „végtelen” – élet-tartamára vonatkozik?
22. *A „goodwill” és más újra nem termelhető eszközök értékelése:* eszköznek kell-e tekinteni a védjegyet, a márkanévet, a franchise-t? Csak akkor kell-e számba venni a vagyommérlegben, ha azt értékesítik, vagy anélkül is? Azonos módszert kell-e alkalmazni a társaságok és az egyéni vállalkozások esetében?
  23. *Az értékcsökkenés és erkölcsi kopás:* az SNA-ben az állóeszközök értékcsökkenése, mint értékcsökkenési leírás jelenik meg, amely az állóeszköz egész élet-tartamára vonatkozik, és együtt jár a fizikai elhasználódással. A leírási időszak azonban eltérhet a tényleges elhasználódástól, és két egyforma állóeszközt is lehet eltérően leírni. Figyelembe kell-e venni ezt a különbséget a nemzeti számlákban, s ha igen hogyan?
  24. *Az állam által koncesszióba adott építkezések vagy valamilyen állami eszköz üzemeltetése, kezelése (ez a „BOOT” rendszer):* ez esetben egy magánvállalkozás épít vagy üzemeltet valamilyen eszközt, amellyel közszolgáltatást biztosít (pl. autópályát, börtönt stb.), bevételéből fizeti kiadásait – beleértve az államnak fizetett díjat is – és bizonyos mértékű profitra is szert tehet. A szerződésben rögzített idő lejárta után az eszköz fizetés nélkül az állam tulajdonába kerül. Az SNA jelenleg nem ad útmutatást az ilyen ügyletek elszámolására.
  25. *A gazdasági egységek fogalmának pontosítása:* a kiegészítő tevékenységek (pl. vállalati központok, stb.) költségeit az SNA szerint a felhasználó gazdasági egységek (establishment) között felosztva kell elszámolni. Ezen elv alkalmazása miatt ezen egységek tevékenysége eltűnhet részben vagy teljesen is az adott régió GDP-jéből. Az ESA ugyan azt mondja, hogy az esetben, ha a kiegészítő egység területileg elkülönült az általa kiszolgált egység(ek)től, akkor is együtt kell elszámolni az egységgel, amelynek kiegészítő részlege. Így azonban azok a régiók, ahol az ilyen tevékenységek koncentrálnak, alulértékelődhetnek. Probléma azonban, hogy a jelenlegi elszámolási elvek szerint a kiegészítő vállalkozások a szülő vállalat integráns részét képezik, és nem önálló szervezeti egységet jelentenek. Ugyanakkor a pénzügyi piacon és az eszköz-kezelő (holding) vállalatok esetében olyan egységek jelentek meg, amelyeknek vannak eszközeik vagy követeléseik, de nem lépnek be a termelési folyamatba. Ezen esetekre nincs szervezeti egység definíció az SNA-ben. Ugyancsak nincs definíció és kezelési szabály a több területű vállalatokra, amelyek egy jogi egységet képeznek. Kérdés, hogy azokat teljes mértékben a domináns területnél kell-e figyelembe venni?
  26. *A mezőgazdasági ültetvények:* ez esetben csak szövegezési pontosításról van szó.
  27. *Az eszközök osztályozása és terminológiája:* vetődött-e fel valami olyan körülmény, ami miatt módosítani kellene az említett osztályozást?
  28. *Az újra nem termelhető tárgyi és immateriális eszközök értékcsökkenése:* a vitát a mobiltelefonokhoz felhasznált sávok használatáért fizetett díjak, illetve a jogok eszközként való kezelése váltotta ki. Kérdés, hogy az arra kidolgozott

- megoldást csak ez esetben kell-e alkalmazni vagy más újra nem termelhető eszköz esetében is?
29. *Az újra nem termelhető immateriális eszközök határesetei:* szükséges-e valamilyen metodika kialakítása a kormányzat tulajdonában lévő újra nem termelhető eszközökre?
  30. *A gazdasági eszközök definíciója:* a javaslat szerint az SNA-nek világos definíciót kellene alkotnia a gazdasági eszközökről, és egy útmutatót is meg kellene alkotni az értékelési módszereiről.
  31. *A víz értékelése:* a kérdés az, hogy amennyiben a víz már nem szabad erőforrás, hogyan értékeljük azt. Hasonlóan ahhoz, ahogy az a föld vagy az ásványkincsek esetében történik, vagy másként?
  32. *Az informális szektor:* az informális szektorral, a meg nem figyelt gazdaság kérdésével az SNA IV. fejezete foglalkozik. Az elmúlt évtized során több nemzeti statisztikai intézet és nemzetközi szervezet (OECD, ENSZ, Eurostat), valamint a Delhi Group is intenzíven tanulmányozta a kérdést. Az AEG célszerűnek tartaná az időközben elért eredményeket áttekinteni és esetleg azokkal a IV. fejezetet kiegészíteni.
  33. *Az illegális és szürke gazdaság:* a jelenlegi SNA nem tesz különbséget a legális és illegális tranzakciók között abban az értelemben, hogy mind a kettő részét képezi a gazdaságnak és így termelésnek is, jóllehet az illegális tranzakciók megfigyelése nagyon nehéz, szinte lehetetlen feladat, kihagyásuk azonban hibát okozna a számlákban és azok egyenlegező tételeiben. Ugyanakkor az SNA megfogalmazza a különbséget is az illegális és a szürke gazdaság között. Míg az egyik tiltott tevékenységet jelent, addig a másik a társadalom által nem tiltott, csak rejtőzködik, hogy adót vagy tb-fizetést kerülhessen el. Néhány országban az illegális és szürke gazdaság a nemzetgazdaság jelentékeny részét képviseli, ezért fontos, hogy a gazdaság e részét a nemzeti számláknak megfelelően próbálja számba venni, felhasználva a már meglévő ország-tapasztalatokat.
  34. *A szuperosztalék, a tőkeinjekciók és a visszaforgatott jövedelmek:* az osztalék esetében különleges figyelmet kell szentelni a köztulajdonú vállalatok és az államháztartás közötti tranzakcióknak. A felvetődött javaslat szerint az elszámolásnak hasonlóan kellene lennie a külföldi tőkebefektetések esetében felvetődő visszaforgatott jövedelmek elszámolásához.
  35. *A be nem fizetett adók és adóhitelek:* a be nem fizetett adókat célszerű lenne tőketranszferként figyelembe venni.
  36. *A magán és közösségi/állami szektor elhatárolásának problémás esetei:* a jelenlegi SNA-ben a gazdasági szervezet ellenőrzésének definíciója, amely alapján a közösségi szektort el lehet határolni, eléggé nehezen megfogható és nagyon korlátozottan hivatkozik a speciális esetekre, mint például az állami-magán partnerségre (PPP). Hasonlóan túl általános a „főként finanszírozás” megfogalmazása a nonprofit intézmények esetében. Ugyancsak célszerű lenne pontosítani a piaci és nem-piaci elhatárolást, a jogi státuszra vagy a gazdaságilag

szignifikáns árra való hivatkozás kevésnek tűnik. Az SNA-vel szemben az ESA egy egyszerű és merev megoldást vezetett be, az u.n. 50%-os szabályt, vagyis ha az árbevétel az összes költség felét eléri, illetve meghaladja, akkor a tevékenység piacnak tekintendő. Elegendő-e az SNA ezzel a szabállyal történő kiegészítése?

37. *A garanciavállalás kezelése:* a garanciavállalás kérdése akkor vetődik fel, ha az adós és a hitelező közötti kapcsolat átalakul a hitelező és a garanciavállaló/kezes között kapcsolattá. Az SNA nem foglalkozik ezzel a problémával, ugyanakkor a GFS Manual az államháztartást illetően igen. Célszerű lenne-e, ha az SNA általános értelemben foglalkozna a kérdéssel?
38. *A tranzakciók koncepciója:* a számbavétel idejét illetően az SNA-ben alapvető elv a tulajdonváltás időpontjának megfigyelése. A jelenlegi SNA ugyanakkor nem ad semmilyen támpontot a tulajdon megfogalmazására, ezért azt ki kellene egészíteni.
39. *A rezidensek:* A nemzeti és hazai fogalmak további pontosítására van szükség, amely fogalmak alapvetők a rezidens fogalmának meghatározásakor. Ugyancsak pontosabbá kellene tenni a predomináns fogalmát, mivel a globalizáció velejárója, hogy egyre több szervezet gazdaságilag nemcsak egy országhoz kötődik. További problémát jelenthetnek a nem állandó, vagy ingázó foglalkoztatottak, amelyek két vagy több országhoz kötődnek, a jelenség számottevő megnövekedése. Ennek explicit kezelésével szintén adós marad a jelenlegi SNA.
40. *A külföldi bérmunka:* az SNA és a BOP Manual 5. a bérmunkát eltérően értékeli. A fizetési mérleg a bruttó elszámolást javasolja, vagyis a behozott anyagot importként, illetve folyó termelőfelhasználásként javasolja számba venni, míg a behozott anyag és bérmunkadíj összegeként megjelenő kibocsátás teljes értékét exportként. Az SNA csak akkor ajánlja ezt az elszámolást, ha a feldolgozás lényeges átalakítást jelent. Mindezt annak ellenére teszi, hogy nem történik tulajdonosváltás, és így az SNA elvei szerint nem lehetne tranzakcióról beszélni. Kell-e változtatni az SNA jelenlegi szabályain, annak ellenére, hogy szakértők jelentős csoportjának véleménye szerint a jelenlegi megoldás megfelelő az ÁKM-ek számára is?
41. *A „merchancing”:* ezt a fogalmat a fizetési mérleg használja az áruk olyan kereskedelmére, amikor az áru nem lép a kereskedést lebonyolító cég székhelye szerinti ország területére. Ebben az esetben csak az elért árrést kell termelésként számba venni. A javaslat szerint célszerű lenne az SNA-t kiegészíteni ezzel a speciális kereskedelmi esettel.
42. *A kölcsönös önszegélyző alapok, biztosító társaságok és nyugdíjalapok visszatartott jövedelmei:* a jelenlegi SNA-ben a visszatartott jövedelmeket az azokat kezelő szervezeti egységek jövedelmeként és megtakarításaként mutatjuk ki, ahelyett hogy a tulajdonosok jövedelmeként és megtakarításaként mutatnánk ki. Akad azonban kivétel is, mint a biztosító társaságok, a közvetlen külföldi tőkebefektető társaságok, ahol imputációkkal kerül megoldásra a kérdés. Az

ESA még egy további imputációt is bevezetett az önsegélyező alapok esetében, hogy konzisztenciát teremtsen az életbiztosításokkal és nyugdíjalapokkal. Ezt a megoldást alkalmazza az SNA is?

43. *A kamat és kapcsolódó témák:* A kérdéskörbe több, kisebb jelentőségű értelmezési kérdés került megfogalmazásra.

44. *A pénzügyi eszközök osztályozása:* a szövegezés pontosítása mellett javasolják, hogy a pénzügyi derivatívák további bontására kerüljön sor, többek között a munkavállalói részvény kerüljön külön alcsoportba.

Miután a felülvizsgálati munka irányítását az ISWGNA végzi, ezért a végső szakmai döntés az ISWGNA-né, de a Szakértői Tanácsadó Csoport (AEG) támogatásával, amely az egyes témák esetében hoz döntéseket. Ugyancsak az ISWGNA biztosítja a kapcsolatot és a koordinációt a többi metodikai munkával (BOP, GFS, stb.) is.

A felülvizsgálat széles körű koordinációt igényel, mivel fontos, kitzűzött cél az is, hogy a konzisztencia fennmaradjon, illetve még szorosabbá váljon az SNA-hez erősen kötődő többi makrogazdasági rendszerrel, a fizetési mérleg statisztikával (Balance of Payments Manual 5), a kormányzati elszámolásokkal (Government Finance Statistics Manual 2001) és a pénzügy statisztikával (Monetary and Financial Statistics Manual). Ezért e három makrostatisztikai rendszer felülvizsgálata párhuzamosan folyik. A nemzeti számlán kívüli makro rendszerek felülvizsgálata során további témák felülvizsgálata is felvetődött, amelyeket az adott makrostatisztikával foglalkozó bizottságokban elemeznek.

A GFS felülvizsgálata a következő addicionális témákat tartalmazza:

- a tőkeinjekciók, újrabefektetett jövedelmek a közvetlen külföldi tőkebefektetések (FDI) esetében,
- a privatizáció,
- az állami garanciavállalás,
- az állami és magán vállalatok határesetei,
- az adóbevétel, be nem fizetett adók, adóhitel.

A BOP felülvizsgálata esetében csak két addicionális téma vetődött fel az SNA témajegyzéken túl:

- a közvetlen külföldi tőkebefektetés,
- és a valutaunió kérdése.

Az SNA93 várható változásai hatást fognak gyakorolni az EU nemzeti számla rendszerére, az ESA95-re is. Az ESA95, mint amely konzisztens az SNA93-al, követni fogja majd az SNA93 változásait, és a módosított ESA95, a jelenlegi tervek szerint **ESA 2008** néven fog megjelenni. Az Eurostat jelenlegi elképzelései szerint az ESA 2008 bevezetésére a tagországokban csak 2010 körüli években kerül sor.

Irodalomjegyzék

- System of National Accounts 1993 (Commision of the European Communities, IMF, OECD, UN, World Bank, 1993)
- European System of Accounts, ESA 1995 (Luxembourg, 1995)
- Balance of Payments Manual, Fifth edition (IMF, Washington 1993)
- Government Finance Statistics Manual (IMF, Washington 2002)
- Monetary and Financial Statistics Manual (IMF, Washington 2000)
- Anne Harrison: The SNA; 1968 to 1993 and beyond (Paper for the IARIW 22. General conference, Flims, 1992)
- Anne Harrison: Major Changes Proposed for the next SNA: An Overview (The Review of Income and Welth, 1990/4.sz.)
- Michael P. Ward: Some Reflections on the 1968-93 SNA Revision (The Review of Income and Welth, 2004/2.sz.)
- Ivo Havinga: Scope of the SNA Updating and Conclusions of the First Meeting of the Advisory Expert Group (SNA News and Notes, No 18. April 2004)
- Work Programme for the Updating of the 1993 SNA (SNA News and Notes, No 17. October 2003)
- Magdolna Cszimadia: Results of the Existing Updating Mechanism of the 1993 SNA (SNA News and Notes, No 17. October 2003)
- List of issues accepted for review by the first meeting of the Advisory Expert Group (SNA News and Notes, No 18. April 2004)
- Summary descriptions of issues accepted for review by the first meeting of the Advisory Expert Group (SNA News and Notes, No 18. April 2004)
- Milestone assessment of the implementation of the System of National Accounts 1993 (UNSC 29 February-3 March 2000)
- Assesment of the implementation of the System of National Accounts 1993 (UN SC 6-9. March 2001)
- Report of the Task Force on National Accounts (UN SC 6-9 March 2001)
- Work programme for the updating of the 1993 SNA (ISWGNA, 21 November 2003)
- Summary Conclusions of the First Meeting of the Advisory Expert Group on National Accounts – ISWGNA (Washington, 16-20 February 2004)
- Summary Conclusions Second Meeting of the Advisory Expert Group on National Accounts (AEG) (UN New York, 8-16 December 2004)
- Report of the Intersecretariat Working Group on National Accounts (UN Statistical Commission, 1-4. March 2005)
- Bevezetés a nemzeti számlákba (KSH, Bp., 1993)
- Pozsonyi Pál: A termelési számla (Statisztikai szemle, 1994. 10.sz.)

KULCSSZAVAK: NEMZETI SZÁMLÁK, STATISZTIKAI MÓDSZERTAN
NATIONAL ACCOUNTS, STATISTICAL METHODOLOGY
VOLKWIRTSCHAFTLICHE GESAMTSRECHNUNG, STATISTISCHE METHODOLOGIE

SUMMARY

The article is a summary description of the international methodological work on the revision of System of National Accounts, carried out during the last two years. The Statistical Division of the UN decided in 2003 to evaluate SNA93 and the new version of this methodology, titled as SNA93 Rev.1. should be ready by 2008. The recently proposed changes and the solutions proposed by the experts or groups of experts are presented in this study.

KIBOCSÁTÁSI JOGOK ÉS EMISSZIÓ-KERESKEDELEM

HAJDÚ VIKTÓRIA

1. Bevezetés

Környezetünk napjainkra az emberi tevékenység áldozatává vált, a környezetkárosító anyagok kibocsátásának drasztikus mértékű emelkedése mára elkerülhetlenné teszi olyan cselekvési programok megvalósítását, melyek hatékonyak lehetnek a fokozott környezetkárosítással szemben. A fenntartható fejlődés koncepciójának előtérbe helyezésével új megközelítési módok jelentek meg a környezet megóvásával foglalkozó elméletekben. A gazdaság környezettel való harmonizáltságának igénye mind kiemeltebb szerephez jut, és a környezetvédelmi jog által támasztott követelményeket a gazdasági szereplők sem hagyhatják figyelmen kívül.

A kibocsátási jogok piacának elmélete rendkívüli módon a közgazdaságtan hagyományos módszerével közelít a környezetvédelem felé, és együtt kezeli a gazdaságossági és környezetvédelmi szempontokat. Eszerint úgy is el lehet érni a szennyezések csökkentését, hogy közben nem csökken a gazdasági hatékonyság és a versenyképesség, illetve fenntartható marad a gazdasági fejlődés. A szennyezési kvótákra való jogosultság és az ezekkel való „kereskedés” meglepőnek tűnhet, de a gyakorlat hosszú távon bizonyíthatja, hogy mind gazdaságilag, mind a környezetvédelem szempontjából hatékony eszközt jelenthet.

A kibocsátási jogok kereskedelméről szóló rendszer keretében elsőként bizonyos létesítmények üvegházhatású gázkibocsátásának csökkentését célzó szabályozás jött létre. Az Európai Unió e tárgyban megalkotott jogszabálya az *Európai Parlament és a Tanács 2003/87/EK irányelve az üvegházhatást okozó gázok kibocsátási egységei Közösségen belüli kereskedelmi rendszerének létrehozásáról és a 96/61/EK tanácsi irányelv módosításáról*. Ennek bemutatását megelőzően essen szó a direktíva létrejöttének előzményeiről!

2. A Kiotói Protokoll

Az üvegházhatású gázok légköri koncentrációjának növekedése következtében kialakuló globális felmelegedés és éghajlatváltozás elleni cselekvés kiemelkedő állomása volt a kiotói konferencia 1997-ben, melynek eredményeként a Részes Felek az üvegházhatású gázkibocsátás-csökkentésre vonatkozó kötelezettségeket vállaltak. A Kiotói Jegyzőkönyv szerint a megvalósítás első szakasza a 2008-tól 2012-ig terjedő időszak. Az egyes államok különböző mértékű emissziócsökkentést vállaltak – mely ugyan összességében semmiképpen sem jelent végleges megoldást a jövőre nézve, hiszen jóval nagyobb

mértékű változtatásra lenne szükség a klímaváltozás szabályozása érdekében –, azonban a nemzetközi összefogás jelzi az egységes elkötelezettséget környezetünk megóvása iránt, és ezáltal jelentős előrelépést jelent a probléma kezelése terén.

(Hozzá kell tennünk, hogy a nemzetközi szerződés ratifikálásra szorul a részes államokban. A legnagyobb figyelem érhető módon két nagyhatalomra, Oroszországra és az Egyesült Államokra irányult. Az USA akkori vállalása ellenére, azóta kinyilvánította távolmaradását a Jegyzőkönyv megvalósításától, míg a közelmúltban Oroszország ratifikálta az egyezményt. Az Európai Uniót tekintve a Kiotói Jegyzőkönyvet a Tanács 2002/358/EK számú döntése erősítette meg.)

A Kiotói Jegyzőkönyv az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményének (UNFCCC) része, illetve az ennek keretében kötött megállapodást tartalmazó dokumentum. A Jegyzőkönyv „B” Függelékében nevesített részes országok „*egyénilag vagy együttesen, biztosítják azt, hogy az „A” Függelékben ismertetett üvegházhatású gázok összesített, antropogén eredetű szén-dioxid egyenértékben vett kibocsátásai nem haladják meg a számukra előírt mennyiséget.*”¹ A „B” Függelékben szereplő országok vállalást tettek arra, hogy mennyivel kívánják csökkenteni az üvegházhatású gázok kibocsátását egy adott bázisévhez viszonyítva. Ez az emissziócsökkentés a 2008-tól 2012-ig tartó, ún. első teljesítési időszakra vonatkozik; bázisévként leggyakrabban az 1990-es év szolgál. (Magyarország akkor 6%-os csökkentést vállalt, az EU-15 pedig 8%-ot.) A meghatározott kibocsátás-csökkentések a következő hat gáz együttes mennyiségére vonatkoznak, a „szén-dioxid egyenértékes” meghatározásával lehetővé téve a mennyiségek összegzését:

- szén-dioxid (CO₂),
- metán (CH₄),
- dinitrogén-oxid (N₂O),
- fluorozott szénhidrogének (HFC),
- perfluorkarbonok (PFC),
- kén-hexafluorid (SF₆).

(A rendszer ezáltal képes figyelembe venni a gázok üvegházhatásának mértékében lévő eltéréseket.)

Már a tárgyalások során is fontos szempontként vetődött fel, hogy az emissziócsökkentés hogyan valósítható meg gazdaságilag költséghatékony módon, annak érdekében, hogy ne jelentsen elfogadhatatlanul nagy költségeket az egyes részes államokra nézve. E célból a Jegyzőkönyv ún. rugalmassági mechanizmusokat említ, ezzel teremtve meg a megvalósítást szolgáló különféle eszközök kidolgozásának jogi alapját.

Ilyen rugalmassági mechanizmus lehet az ún. *együttes megvalósítás* („*joint implementation*”), vagy az ún. *tiszta fejlesztési mechanizmus* („*clean development mechanism*”), melyek projekt alapú elszámolásra épülnek. A harmadik, a Jegyzőkönyvben említett rendszer az ún. *emissziós kereskedelem* („*emission trading system*”), mely piaci mechanizmusok segítségével kívánja elérni a kitűzött célt. A továbbiakban ez utóbbiról esik szó.

¹ Fenntartható Fejlődés Bizottság, 1998. in: Szilágyi Gábor: A Kiotói Jegyzőkönyv megvalósíthatósága, 2002.

3. A kibocsátási jogok piacának elmélete

A kibocsátási vagy „szennyezési jogok”, illetve az azokkal való kereskedés elmélete viszonylag új keletű. A környezet védelmét szolgáló jogintézményeket tekintve a gazdasági szabályozás eszközei közé tartozik. Meghatározott szennyezési kvótákat, emissziós határokat állapítanak meg, melyre egy-egy szennyezőnek (létesítmény-üzemeltetőnek) „joga van”. Ez a környezetvédelem szempontjából ellentmondásosnak tűnhet, ezért is szerencsésebb a „kibocsátási jog” szóhasználat, hiszen az emberi tevékenység következtében pedig bizonyos fokú szennyezés-kibocsátás elkerülhetetlen. A kibocsátási jogosult rendelkezhet is jogai felett, így amennyiben a számára megengedett kibocsátási érték alatt marad, a fennmaradó különbözetet értékesítheti. Azon létesítmény-üzemeltető (vállalat) pedig, amely megvásárolta a „szennyezési jogot”, ezáltal jogot nyert a számára megállapított értéknél nagyobb többletkibocsátásra. Tulajdonképpen a piaci szabályozóerők dominálnak, a gazdaságosság, költséghatékonyság közgazdasági alapelveinek megfelelően, mégis célravezető lehet a környezetterhelés csökkentése szempontjából is, mert – az összes szétosztandó kibocsátási egység mennyiségének helyes meghatározása esetén – a kibocsátási jogok kereskedelmének bevezetése során nem nő az összkibocsátás; viszont az eladót és a vevőt is bevételképzésre/költségmegtakarításra, ezáltal pedig kevesebb szennyezőanyag kibocsátására ösztönzi! Az eladó további (szennyezési) egységek értékesítésével nyer, míg a vevő igyekszik kevesebb ráfordítással gazdálkodni. Így hosszabb távon mindkettőjüknek megéri környezetvédelmi célú beruházások létrehozása, a technológiaváltás megvalósítása. Természetesen ennél a pontnál nem hagyhatjuk figyelmen kívül az ún. BAT („best available technology/technique”), vagyis az elérhető legjobb technológia/technika² kérdését, hiszen ez befolyásol(hat)ja a piaci mechanizmusokra épülő, de tulajdonképpen továbbra is emissziós határértékek megállapításán alapuló rendszerben a kibocsátási egységek mennyiségének meghatározását, mely azonban kulcsfontosságú.

Mindemellett a szóban forgó gazdasági szabályozó eszköz érvényre juttatja a „szennyező fizet” környezetjogi alapelvet is, mely szerint a környezet terhelőjének kell helytállni és viselnie a felelősséget, tevékenysége következményeit. Mi több, véleményem szerint amennyiben a kibocsátási jogokat nem térítésmentesen osztanák ki, ebben a rendszerben tulajdonképpen „megadóztatható” lenne a legkisebb szennyezés-kibocsátás is. (A jövőben feltehetően fokozatosan csökkenni fog az „ingyenes” jogok száma; az új rendszer ilyen feltételekkel történő, drasztikus bevezetése ugyanis nyilvánvalóan rendkívüli terhet jelentene a gazdaság szereplőinek.)

A kibocsátási jogok piacának gyakorlati megvalósítására többféle elképzelés született.³ Az alábbi típusokat különböztethetjük meg:

- *Buborékulven alapuló kereskedelem*: Egy bizonyos terület meghatározott kibocsátásaival lehet kereskedni. Az adott területre meghatározott immisziós értékek alapján állapítják meg és osztják ki az emissziós jogokat. (Így

² A „technológia” kifejezés a korábbi, újabban a „technika” elnevezés használatos.

³ Dr. Bándi Gyula: Környezetjog, 2004. alapján.

az adott területen működő vállalatok összességében nem léphetik túl az eredetileg meghúzott, adott területre vonatkoztatott határt, ezért mintegy „buborék” keletkezik az érintett terület felett.)

- *Kiegyenítési elven alapuló piacositás („netting”)*: Egy megvalósuló új beruházás, technológiaváltás adott vállalat esetében eltérően hat a különféle szennyezőanyagokra, egyeseket csökkent, de másokat növelhet. Az elképzelés szerint a hangsúly az együttes kibocsátáson van, vagyis csak az összes terhelésnek nem szabad nőnie.
- *Termelési maximumok, kvóták alkalmazása*: Tipikusan az üvegházhatású, vagy ózonkárosító gázok esetében, a kibocsátás-csökkentés érdekében kötött nemzetközi egyezményekben határoznak meg ilyen kvótákat, mely általában országokra vonatkozik.
- *Betétként kezelt kibocsátási jogok*: A kibocsátási jogok mintegy „betétként” való elhelyezése azt a célt szolgálja, hogy az éppen „kihasználatlan” jogokat (előírtnál nagyobb mértékű szennyezés-csökkentés esetén) „későbbi felhasználásra, megtakarításként” elhelyezzék. Ez a módszer tipikusan függ a fentebb már említett technológiai követelmények figyelembevételétől, mivel csak az alkalmazott technológiai szinttől *elvárhatónál nagyobb mértékű* emissziócsökkentés esetén vehető igénybe.

A továbbiakban pedig nézzük meg, hogyan valósul meg az elmélet az Európai Unió gyakorlatában!

4. Az Európai Parlament és a Tanács 2003/87/EK irányelve az üvegházhatást okozó gázok kibocsátási egységei Közösségen belüli kereskedelmi rendszerének létrehozásáról és a 96/61/EK tanácsi irányelv módosításáról⁴

4.1. A direktíva megalkotásának háttere és célja

A 2003/87/EK számú, az üvegházhatású gázok kibocsátási egységeinek Közösségen belüli kereskedelmi rendszerének létrehozásáról szóló irányelv az Európai Parlament és a Tanács közös jogszabálya. Megalkotásának alapjául több, korábban lefektetett Európai Unió és nemzetközi egyezmény, jogszabály és ajánlás szolgált, melyekhez az Unió csatlakozott és melyek során az Unió kötelezettségeket vállalt. A direktíva preambulumban hivatkozásképp felsorolja ezeket, közülük mindenekelőtt az alábbiak emelendők ki:

- a tárggyal kapcsolatban megalkotott Zöld Könyv és az Európai Éghajlatváltozási Program,
- a Hatodik Környezeti Akcióprogram,
- az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és a Kiotói Jegyzőkönyv,
- a Tanács 93/389/EGK határozata a szén-dioxid és más üvegházhatású gázok kibocsátásának ellenőrzési rendszeréről.

⁴ A direktíva eredeti angol szövege, és a még ki nem hirdetett, nem hiteles magyar fordítás alapján.

Az üvegházhatású gázok Európai Unión belüli kereskedelméről szóló Zöld Könyv („Green Paper”) kapcsán vita indult az emissziókereskedelem lehetséges működéséről. Az Európai Éghajlatváltozási Program⁵ – a közösségi politikákra tekintettel és az érintettek (stakeholderek) széles körű érdekeit figyelembe vevő lehetőségeket megvizsgálva – az üvegházhatású gázok Közösségen belüli kereskedelmének engedélyezési rendszeréről is szól. A Tanács felismerte ennek a programnak a fontosságát és kiemelte, hogy sürgősen szükség van a tényleges közösségi szintű cselekvésre (2001). Az ezt követően megalkotott Hatodik Környezeti Akcióprogram⁶ (2002) ennek megfelelően cselekvési prioritásként kezeli a klímaváltozás kérdését, és előírja egy közösségi szintű emissziókereskedelmi rendszer létrehozását (2005-ig). Az akcióprogramban megerősítésre került az Unió kötelezettségvállalása az üvegházhatású gázok kibocsátásának az 1990-es állapotokhoz képest 8%-kal történő csökkentéséről 2008 és 2012 között. (Globális szinten pedig a kibocsátásnak hozzávetőleg az 1990-es szint 70%-ára való csökkentése a cél hosszú távon.)

Az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményét a Tanács 94/69/EK sz. döntése erősítette meg, melynek célja az üvegházhatású gázok légköri koncentrációjának olyan szinten való stabilizációja, mely megelőzi a veszélyes, antropogén eredetű beavatkozást a klímarendszerbe. A Kiotói Jegyzőkönyvről a fentiekben már esett szó, ezt a Tanács 2002/358/EK sz. döntése hagyta jóvá, vállalva a Közösség és a tagállamok nevében az emberi eredetű üvegházhatású gázok kibocsátásának az 1990-es szinthez képest való 8%-os csökkentését. Ezen kötelezettségvállalás végrehajtása érdekében a szóban forgó irányelv az üvegházhatású gázok kibocsátási egységei kereskedelmének egy hatékonyan működő európai piac keretében való megvalósítását célozza; a gazdasági fejlődés és a foglalkoztatottság lehető legkisebb mértékű csökkenését szem előtt tartva.

Végül említsük meg, hogy a Tanács 93/389/EGK sz. határozata felállított egy ellenőrző rendszert a szén-dioxid és más üvegházhatású gázokra vonatkozó emissziók nyomon követésére és a kibocsátásokra vonatkozó kötelezettségvállalások teljesülését ellenőrizendő, illetve a folyamatok hatásának értékelése érdekében. Ez a rendszer segíti elő az elosztható kibocsátási jogok összes mennyiségének meghatározását.

A hivatkozott jogszabályokon és egyezményeken túl az irányelv bevezetőjében kiemeli az emisszió-kereskedelmi rendszer fontosabb elemeit, a tagállamok kötelezettségeit; az Európai Unió alapelveire való utalással. Szól a belső piac egységességéről, a piaci verseny torzulásának megakadályozásáról, az átláthatóság és a nyilvánosság elvéről; valamint arról, hogy a Közösség a szubszidiaritás elvével összhangban fogadhat el intézkedéseket e tárgyban, mivel a közösségi rendszer létrehozása – terjedelme és hatásai következtében – közösségi szinten jobban megvalósítható. Figyelembe kell venni az ipari eljárások emissziócsökkentésre vonatkozó lehetőségeit; továbbá a direktíva ösztönzi a nagyobb energiahatékonyságú technológiák alkalmazását is, melyek egységni energia előállításánál kevesebb szennyezőanyag-kibocsátást eredményeznek. A kibocsátások jelentős mértékű csökkentése érdekében tagállami és közösségi szinten is

⁵ European Climate Change Program, ECCP.

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 1600/2002 sz. Döntése a Közösség Hatodik Környezeti Akcióprogramjának elfogadásáról.

(további) intézkedéseket kell fogantatosítani, nemcsak az ipar és az energiaszektor területén, hanem az Unió gazdaságának minden ágazatában. (Különös tekintettel a közlekedési ágazatra!)

4.2. A direktíva lényeges tartalmi elemei

A direktíva célja tehát hozzájárulni ahhoz, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése költséghatékony és gazdaságilag hatékony módon valósuljon meg. Ennek ösztönzése érdekében létrehozta a Közösségen belüli emisszió-kereskedelmi – az üvegházhatású gázok kibocsátási egységeinek kereskedelméről szóló – rendszert.

Az irányelv hatálya: ezt az irányelvet kell alkalmazni minden, a jogszabály I. mellékletében meghatározott tevékenységből származó emisszió esetében és az ugyancsak a mellékletben felsorolt, és az 1. ábrában szereplő üvegházhatású gázokra vonatkozóan.

Értelmező rendelkezések:

- *Kibocsátási egység:* ezen irányelv követelményeinek vonatkozásában egy adott időszak alatt egy szén-dioxid tonnaegyenérték kibocsátására való jogosultság (egy tonna szén-dioxid kibocsátásával ekvivalens emisszióra vonatkozó jog), mely átruházható.
- *Emisszió:* valamely létesítményben található forrásból a légkörbe történő üvegházhatású gázkibocsátás.
- *Üvegházhatású gáz:* az irányelv értelmében az 1. ábrában szereplő gázok.⁷
- *Üvegházhatású gázok kibocsátására vonatkozó engedély:* az 5. és a 6. cikk értelmében kiadott engedély.
- *Létesítmény:* helyhez kötött műszaki egység; melyben egy vagy több, az I. mellékletben felsorolt, légszennyező kibocsátásokra hatással lévő tevékenységet (vagy más, azokkal közvetlenül összefüggő tevékenységet) folytatnak.
- *Üzemeltető:* a létesítményt üzemeltető vagy irányító személy, illetve akire a létesítmény működése feletti döntéshozatali hatáskört átruházták.
- *Személy:* bármely természetes vagy jogi személy.
- *Új kibocsátó:* az I. mellékletben felsoroltak közül egy vagy több tevékenységet folytató létesítmény, mely üvegházhatású gáz kibocsátására vonatkozó engedélyt szerzett; vagy amely tevékenységi jellegének, működésének megváltozása, bővítése következtében megújította engedélyét. (*Illetékes szerv:* a Nemzeti Kiosztási Terv Bizottság.)
- *Nyilvánosság:* egy vagy több személy, illetve – a nemzeti jogszabályoknak vagy a gyakorlatnak megfelelően – egyesületek, szervezetek, személyek csoportjai.
- *Szén-dioxid tonnaegyenértékes:* egy tonna szén-dioxid (CO₂); vagy az 1. ábrában felsorolt gázok azon mennyisége, melynek globális felmelegedést okozó potenciálja megegyezik egy tonna szén-dioxidéval.

⁷ Szén-dioxid (CO₂), Metán (CH₄), Dinitrogén-oxid (N₂O), Fluorozott szénhidrogének (HFC), Perfluorkarbonok (PFC), Kén-hexafluorid (SF₆).

A továbbiakban a kibocsátási egységek kereskedelmi rendszerét meghatározó legfontosabb cikkek tartalmának ismertetésére kerül sor. [Zárójelben az irányelv cikkeire való hivatkozással.]

4.2.1. A kibocsátási engedély

2005. január 1-jét követően bármely létesítmény az I. mellékletben felsorolt tevékenységeket csak hatóság által kiállított kibocsátási engedély birtokában végezheti. (Kivéve, ha a létesítményt átmenetileg kizárták a közösségi rendszer hatálya alól.) Ennek betartását a tagállamoknak kell biztosítaniuk. [4. Cikk]

Az engedély iránti kérelemnek tartalmaznia kell a létesítmény és a végzett tevékenységek megnevezését, az alkalmazott technológiát; azon nyers- és segédanyagok felsorolását, melyek a nevezett üvegházhatású gázok kibocsátását eredményezik; az emisszió forrásait; valamint a kibocsátások nyomon követését, ellenőrzését és jelentését lehetővé tevő intézkedések részletezését. [5. Cikk] Ez utóbbi fontos, mivel az illetékes hatóság csak akkor állíthatja ki az engedélyt, ha megbizonyosodott arról, hogy az üzemeltető képes a kibocsátások nyomon követésére és a jelentéstételre.

Az üvegházhatású gázkibocsátásra vonatkozó engedély tartalma a következő [6. Cikk]:

- az üzemeltető neve, címe;
- a végzett tevékenységek és az azokból származó emisszió megnevezése;
- a kibocsátások nyomon követésének követelményei, módszere, gyakorisága;
- a jelentési kötelezettség követelményei;
- azon kötelezettség, mely szerint a létesítmény köteles évente az összkibocsátásának megfelelő mennyiségű, rendelkezésére álló kibocsátási egységet átadni, mintegy „beszolgáltatni” (adott év végét követő 4 hónapon belül).

Ha megváltozik a létesítmény jellege, működése, vagy bővítésre kerül sor, és a kibocsátási engedély módosítására van szükség, az üzemeltetőnek értesítenie kell az illetékes hatóságot, mely a feltételek teljesülése esetén megújítja az engedélyt. [7. Cikk]

Az engedélyezési eljárást minden tagállamnak összhangba kell hoznia a 96/61/EK irányelvben⁸ meghatározott tevékenységeket folytató létesítményekre vonatkozó engedélyezési eljárással. [8. Cikk]

4.2.2. A kibocsátási egységek kiosztása

Minden tagállamnak ki kell dolgoznia saját nemzeti tervét a kibocsátási egységek kiosztására vonatkozóan. A Nemzeti Kiosztási Tervnek tartalmaznia kell, hogy összesen mennyi kibocsátási egység kerül kiosztásra, valamint az elosztás mikéntjére vonatkozó rendelkezéseket. Biztosítani kell az átláthatóság és a nyilvánosság elvét, valamint a társadalmi észrevételek figyelembevételét. Az első, 2005. január 1-jével kezdődő három-

⁸ A környezetszennyezés integrált megelőzéséről és csökkentéséről szóló, 96/61/EK sz. tanácsi irányelv (IPPC-dierktíva).

éves időszakra vonatkozó kiosztási tervet a direktíva rendelkezéseinek megfelelően 2004. március 31-ig kellett közzétenni, és arról értesítést küldeni a Bizottságnak, illetve a többi tagállamnak. A későbbi időszakok esetében a kiosztási terveket legalább 18 hónappal a tárgyidőszakot megelőzően kell közzétenni, és az értesítéseket megküldeni. A Bizottság a megküldéstől számított három hónapon belül elutasíthatja az adott tervet, vagy egy részét, ha az nem felel meg az irányelv III. mellékletében felsorolt követelményeknek. [9. Cikk]

Az első, 2005. január 1-jével kezdődő hároméves időszakra a kibocsátási egységek legalább 95%-át, míg a 2008. január 1-jével kezdődő ötéves időszakra vonatkozóan az egységek legalább 90%-át *térítésmenten* kell kiosztani. [10. Cikk]

A Nemzeti Kiosztási Tervben adott időszakra meghatározott összes kibocsátási egységet létesítmények szerint tételesen le kell bontani annak figyelembevételével, hogy az új belépők számára is biztosítani kell a kibocsátási jogokhoz való hozzáférést. [11. Cikk]

A szabályozás egyik központi eleme tömören megfogalmazva jut kifejezésre a direktívában: a kibocsátási egységek átruházhatóak – mégpedig egyrészt a Közösségen belüli személyek, másrészt a Közösségen belüli, és olyan harmadik országbeli személyek között, melyek korlátozás nélkül elismerik az egységeket. A tagállamok biztosítják, hogy egy másik tagállam illetékes hatósága által kiadott egységeket az üzemeltető kötelezettségeinek teljesítésére felhasználhatja. [12. Cikk]

A kibocsátási egységek *érvényességét* tekintve fontos, hogy a kiosztott egységek csak azokra a kibocsátásokra érvényesek, amelyek abban az időszakban következtek be, amelyekre kiadták az egységeket. A már érvénytelen, vissza nem adott egységeket az illetékes hatóság törli. [13. Cikk]

4.2.3. A kibocsátások ellenőrzése

A direktíva IV. melléklete ad iránymutatást az üvegházhatású gázok kibocsátásának ellenőrzésére, nyomon követésére (monitoringjára); valamint a jelentéstételre vonatkozóan. A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy az ellenőrzés ezen elveknek megfelelően történjen. Jelentéstételre minden év végén köteles a létesítmény üzemeltetője, melyet az illetékes hatóságnak kell benyújtani. [14. Cikk] A benyújtott jelentéseket hitelesítik. Megfelelő jelentés hiányában az üzemeltető nem ruházhatja át kibocsátási jogait (egységeit). [15. Cikk]

4.2.4. Szankciók

A rendelkezések megsértése esetén alkalmazandó szankciókat a tagállamok állapítják meg, melyeknek *hatékonyak*, *arányosnak* és *visszatartó erejűnek* kell lenniük. A meghatározott szankciókról (2003. december 31-ig kellett) tájékoztatni a Bizottságot. A kötelezettséget megsértő üzemeltetők névsorát közzé kell tenni. A meghatározott mennyiségű, az éves emissziót fedező kibocsátási egységet át nem adó üzemeltetőt többlet-kibocsátási bírság megfizetésére kötelezik, melynek mértéke minden, nem fedezett szén-

dioxid egyenérték után 100 EUR⁹. A bírság megfizetése azonban nem mentesíti az üzemeltetőt a többletkibocsátásának megfelelő mennyiségű kibocsátási egység következő évben történő „megfizetése”, átadása alól (melyet a következő évre vonatkozó egységek átadásával egyidejűleg kell „beszolgáltatni”). [16.Cikk]

4.2.5. Nyilvánosságra hozatal

Az egységek kiosztásával kapcsolatos döntéseket, illetve a kibocsátási jelentéseket (a jogszabályi korlátozások¹⁰ figyelembevételével) a nyilvánosság számára hozzáférhetővé kell tenni. [17. Cikk]

4.2.6. A hatóság

A hatósági, államigazgatási keretek létrehozásáról a tagállamok saját hatáskörben gondoskodnak. [18. Cikk] A kibocsátási egységek kiadását, birtoklását, átruházását és törlését nyilván kell tartani, ennek érdekében létre kell hozni egy ún. kibocsátásiegység-forgalmi jegyzéket. A tagállamok közös rendszerben is vezethetik nyilvántartásukat. [19. Cikk] A Bizottság kijelöl egy központi tisztviselőt („administrator”) a kibocsátási egységek kiosztását, átruházását, törlését nyilvántartó független ügyleti jegyzőkönyv vezetésére. [20. Cikk]

4.2.7. Tagállami kötelezettségek

A tagállamoknak minden évben jelentést kell készíteniük az irányelv alkalmazásáról, melyet a Bizottsághoz kell benyújtaniuk.¹¹ A jelentésben kiemelt figyelmet kell fordítani a kibocsátási egységek kiosztására, a kibocsátásiegység-forgalmi jegyzékek működésére, a monitoringrendszerre és a jelentési kötelezettségek betartására, valamint a pénzügyi kezelésre vonatkozó szabályokra. A jelentés kérdőív vagy vázlat alapján készül. A tagállamok által benyújtott riportok alapján, három hónapon belül a Bizottság is jelentést készít a direktíva megvalósulásáról. [21. Cikk] A Bizottság¹² munkáját a 93/389/EGK tanácsi határozat 8. Cikke által létrehozott *bizottság*¹³ segíti. [23. Cikk]

4.2.8. A rendszer kiterjesztése

Az üvegházhatású gázok kibocsátási egységeinek kereskedelmi rendszerét 2008-tól kezdődően az irányelv mellékleteinek felsorolásában nem említett tevékenységekre, létesítményekre és üvegházhatású gázokra is alkalmazhatják a tagállamok, amennyiben a Bizottság jóváhagyja azt; különös tekintettel a belső piacra gyakorolt hatásokra, a

⁹ Az első, 2005. január 1-jével kezdődő 3 éves periódusban a többlet-kibocsátási bírság mértéke még alacsonyabb: 40 EUR.

¹⁰ A 2003/4/EK irányelv 3. Cikkének (3) bekezdésében és 4. Cikkében meghatározott korlátozásokkal.

¹¹ Az irányelv alkalmazásával kapcsolatos első tagállami jelentéseket 2005. június 30-ig kell a Bizottság részére megküldeni.

¹² „The Commission”

¹³ „a committee”

verseny esetleges torzulásaira, illetve a rendszer környezetvédelmi integritására. [24. Cikk]

A közösségi rendszer és egy másik, üvegházhatású gázok kibocsátási egységeinek kereskedelmére szolgáló rendszer között lehetséges a kölcsönös elismerés. Ennek érdekében megállapodásokat kell kötni a Kiotói Jegyzőkönyv „B” mellékletében felsorolt, a jegyzőkönyvet megerősítő harmadik országokkal. [25. Cikk]

4.2.9. Speciális eljárások

A direktíva mellékletében szereplő létesítménnyel kapcsolatos üvegházhatású gázkibocsátás esetében az engedély nem tartalmaz kibocsátási határértéket, de *kivételt képez az az eset, amikor ez jelentős helyi szennyezést okozhatna.* (Ezzel a bekezdéssel (is) módosult az integrált szennyezésmegelőzés és -ellenőrzés kérdéseiről szóló, 96/61/EK számú, ún. IPPC-direktíva.) [26. Cikk]

A tagállamok kérelmezhetik a Bizottságtól, hogy egyes létesítményeket legkésőbb 2007. december 31-ig átmenetileg vegyenek ki a közösségi rendszerből; azonban biztosítani kell, hogy a belső piac ne torzuljon. (Egyes létesítmények **átmeneti kizárása**.) [27. Cikk]

A létesítmények üzemeltetői számára engedélyezhetik, hogy az azonos tevékenységet folytató létesítménynek **közös teljesítést** vállaljanak. A közös teljesítést vállaló üzemeltetők megbízottat neveznek ki. A megbízottat terhelik – a közös teljesítést vállaló üzemeltetők összesített kibocsátásának megfelelő mértékű – kibocsátási egység-átadási kötelezettség megsértése esetén alkalmazandó szankciók. [28. Cikk]

Vis maior esetén a tagállamok kérelmezhetik a Bizottságnál bizonyos létesítmények számára többlet-kibocsátási egységek biztosítását. [29. Cikk]

4.2.10. A rendszer továbbfejlesztése

Az üvegházhatású gázok emissziókereskedelmi rendszerével kapcsolatban – többek között – az alábbi felülvizsgálati szempontok és továbbfejlesztési lehetőségek adódnak [30. Cikk]:

- A Bizottság javaslatot tehet az Európai parlamentnek és a Tanácsnak, hogy az I. mellékletet egészítse ki további tevékenységekkel, valamint további üvegházhatású gázok kibocsátásaival. A jelenleg felsorolt tevékenységeken kívül (energiatermeléssel kapcsolatos tevékenységek; fémek termelése és feldolgozása; ásványipar; cellulóz, egyéb szálas anyagok, papír és karton gyártása) többek között szükség lehet a vegyiparral, az alumíniumiparral vagy a közlekedési ágazatokkal való kiegészítésre.
- A közösségi kibocsátási egységek kereskedelme és a 2008-ban induló nemzetközi emissziókereskedelem kapcsolatának vizsgálata is szerepelni fog a direktíva megvalósulásáról szóló Bizottság által készített jelentésben.¹⁴

¹⁴ A Bizottság a továbbfejlesztés tárgyában 2006. június 30-ig készíti el jelentését.

- Meg kell vizsgálni továbbá, hogy a közösségi és a tagállami szinten végrehajtott egyéb szabályozások milyen kapcsolatban állnak a közösségi kibocsátás-kereskedelmi rendszerrel (pl. a rendszer adóztatáshoz való viszonya.)
- Idővel felül kell vizsgálni, hogy megfelelő-e a többlet-kibocsátási szankciók mértéke.
- Figyelemmel kell lenni a piac lehetséges előforduló zavaraira.
- Érdemes-e kidolgozni a kiosztás alapjául szolgáló, közösségi szinten alkalmazott technológiai referencia-értékeket („benchmarks”), az elérhető legjobb technikák és a költség-haszon elemzés figyelembevételével.

4.3. A direktíva végrehajtása

Irányelvről lévén szó a tagállamoknak önálló, belső jogszabályokat kell hatályba léptetniük az uniós jogi norma rendelkezéseinek való megfelelés érdekében (transzpozíció). Ez kifejezésre kerül a záró rendelkezésekben is, miszerint „a tagállamok hatályba léptetik azokat a törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy megfeleljenek az irányelvnek”. Az elfogadott intézkedésekben hivatkozni kell a direktívára, és közölni kell a Bizottsággal a nemzeti jogban alkalmazott rendelkezéseket. A Bizottság tájékoztatja a többi tagállamot.

4.4. Értékelés

Véleményem szerint az imént bemutatott direktíva részletesen kidolgozott koncepciót valósít meg, áttekinthetően alkalmazza a kibocsátási jogok piacára vonatkozó elmélet lényeges elemeit. A gyakorlatban természetesen még „bizonyítania kell”. Bevezetését követően, rövidtávon nem várható ugyan radikális változás az emissziócsökkentés vonatkozásában, de hatékonysága hosszútávon valószínűsíthető (remélhető!) a környezetszennyezés csökkenése terén is.

Az irányelv megfelel a Kiotói Jegyzőkönyv által támasztott követelményeknek, sőt, a szabályozás bevezetése megelőzi a Kiotói Protokoll alapján megvalósuló üvegházhatású gázok emissziócsökkentésére tett vállalások végrehajtásának megkezdését. Az eljárások megkönnyítése érdekében összehangolásra került a környezetszennyezés megelőzésének és csökkentésének általános kereteit megteremtő, ún. IPPC-irányelvvel is (mely alkalmas üvegházhatású gázok kibocsátására vonatkozó engedélyek kiadására is).

A 2005-tel kezdődő hároméves időszak átmeneti jellegű rendelkezéseket is tartalmaz. Így például a térítésmentesen kiosztott kibocsátási egységek mennyisége a későbbi időszakokban vélhetően fokozatosan tovább csökken, illetve a többletkibocsátási bírság mértéke is jóval kisebb még az első periódusban. Az átmeneti jellegű intézkedések hozzásegítik a gazdaság szereplőit az új körülményeknek való megfeleléshez. Emellett azonban fontos a rendszer kiterjesztésének, továbbfejlesztésének biztosítása is, valamint a hasonló emisszió-kereskedelmi rendszerekhez való kapcsolódás ösztönzését is ki kell

emelni, mint a gazdaságosságon túlmutató, globális környezeti hatásait tekintve is előremutató lépést.

A fentiekén túl az alábbi pozitívumokat emelem ki:

- A nyilvánosság hangsúlyozása, a kötelezettségsegő üzemeltetők névsorának közzététele, mely egyszerű, de akár hatékony eszköz is lehet a jogellenes tevékenység/szennyezés felfüggesztése érdekében;
- A piaci szabályozó erők biztosítása, a versenykorlátozások tilalma, a belső piac védelme;
- A többletkibocsátási jogok megszerzése – és határidőn belül történt „befizetése” – esetén sem megengedett a jelentős mértékű helyi környezet-szennyezés (!);
- A rendszer továbbfejlesztése az elérhető legjobb technikák figyelembevételével.

Kritika esetleg az adminisztráció megvalósítását és a tényleges gyakorlati alkalmazást érheti majd, hiszen az eljárás merőben új, és viszonylag bonyolult. A tagállamok első jelentéseit, majd az Európai Bizottság jelentését az irányelv megvalósulásáról feltétlenül érdemes lesz figyelemmel kíséreni! Vitathatatlan azonban, hogy az Európai Unió ezzel megelőzi a 2008-ban induló nemzetközi kibocsátási egységek kereskedelmének létrejöttét, hiszen mindig is élen járt a globális felmelegedés és az éghajlatváltozás elleni küzdelemben.

Az Európai Parlament és a Tanács 2003/87/EK irányelvének I. melléklete

I. MELLÉKLET

**A 2. CIKK (1) BEKEZDÉSÉBEN, A 3., 4. CIKKBEN, A 14. CIKK (1) BEKEZDÉSÉBEN,
A 28. ÉS A 30. CIKKBEN EMLÍTETT TEVÉKENYSÉG-KATEGÓRIÁK**

- (1) Ezen irányelv nem vonatkozik a kutatásra, fejlesztésre, illetve új termékek és eljárások kipróbálására használt létesítményekre vagy létesítményrészekre.
- (2) Az alábbiakban megadott küszöbértékek általában termelési kapacitásokra vagy végtermékekre vonatkoznak. Amennyiben egy üzemeltető ugyanazon a telephelyen vagy ugyanazon létesítményben több, egy alcím alá tartozó tevékenységet is folytat, az ilyen tevékenységek kapacitását össze kell adni.

Tevékenység	Üvegházhatású gáz
<i>Energiatermeléssel kapcsolatos tevékenységek</i>	
Tüzelőberendezések 20 MW-ot meghaladó bemenő hőteljesítménnyel (kivéve a veszélyeshulladék-égető és településhulladék-égető létesítményeket).	Szén-dioxid
Ásványolaj-feldolgozók	Szén-dioxid
Kokszolókemencék	Szén-dioxid
<i>Fémek termelése és feldolgozása</i>	
Fémérc (beleértve a szulfid ércet) pörkölő szinterelő létesítmények.	Szén-dioxid
Vas vagy acél előállítására szolgáló létesítmények (elsődleges vagy másodlagos olvasztás), beleértve a folyamatos öntést is, 2,5 tonna /óra kapacitás felett.	Szén-dioxid
<i>Ásványipar</i>	
Cement-klinkernek forgókemencében történő gyártására szolgáló létesítmények 500 tonna/nap termelési kapacitáson felül, vagy mésznek forgókemencében történő gyártására 50 tonna/nap kapacitáson felül, vagy egyéb égetőkemencékben 50 tonna/nap kapacitáson felül.	Szén-dioxid
Üveg gyártására szolgáló létesítmények, beleértve az üvegszálat is, 20 tonna/nap olvasztókapacitáson felül.	Szén-dioxid
Kerámia-termékek égetéssel történő gyártására szolgáló létesítmények, különösen tetőcserepek, téglák, tűzálló téglák, csempék, kőárúk vagy porcelánok gyártása 75 tonna/nap termelési kapacitáson felül, és/vagy ahol a kemence térfogata 4 m ³ , és abban az árusűrűség a 300 kg/ m ³ -t meghaladja.	Szén-dioxid
<i>Egyéb tevékenységek</i>	
Az alábbiak gyártására szolgáló létesítmények	
a) faanyagból származó pép (cellulóz) vagy egyéb szálal anyagok,	Szén-dioxid
b) papír és karton 20 tonna/nap termelési kapacitáson felül.	Szén-dioxid

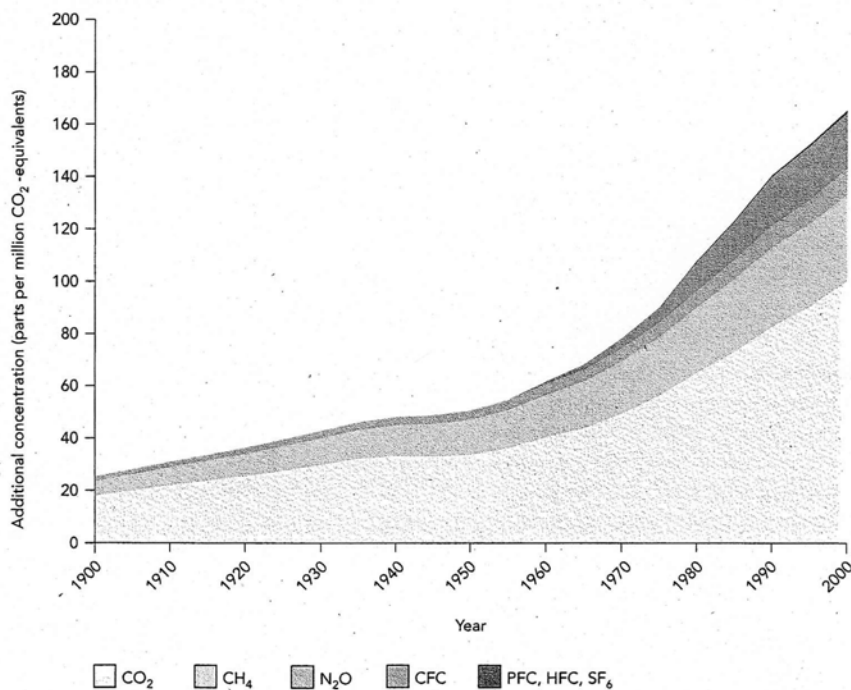
Forrás: A vonatkozó direktíva még ki nem hirdetett, nem hiteles fordítása.

1. ábra

*Az üvegházhatású gázok koncentrációjának emelkedése
(1750-hez viszonyítva)*

Figure 3.1 Rise of greenhouse gases concentration compared with the year 1750

Source: IPCC, 2001a.

Forrás: EEA Report No. 2/2004.
Impacts of Europe's changing climate.
An indicator-based assessment.

KULCSSZAVAK: KIBOCSÁTÁSI JOG, EMISSZIÓ-KERESKEDELEM
RIGHT OF EMISSION, EMISSION TRADE
EMISSIONSRECHT, EMISSIONSHANDEL

SUMMARY

The theory of the emission right market takes into consideration both economical and environment protection points of view. The reduction of greenhouse gas emission of certain establishments was regulated first in the framework of the system of trade with the rights of emission. This article describes the legal rule prepared by the European Union in this subject and the way leading to its preparation.

**AZ EURÓPAI UNIÓ BIZOTTSÁGÁNAK JELENTÉSE
A KOHÉZIÓS ALAP 2003. ÉVI FELHASZNÁLÁSÁRÓL**

MOGYORÓSY ESZTER RÉKA

Az Európai Unió Bizottsága (továbbiakban Bizottság) minden év végén számba veszi az elért eredményeket, mérlegeli a támogatások felhasználásának hatékonyságát, rámutatva a gyenge pontokra. A jelentés a tagállamok teljesítményét az egyes témakörök alapján együtt értékeli.

A cikk rövid áttekintést nyújt a Bizottságnak azokról a megállapításairól, amelyek fontosak és tanulságosak lehetnek Magyarország, mint új tagállam és mint a Kohéziós Alap támogatásaira jogosult ország számára. A 2004–2006 közötti programozási időszakban hazánk három milliárd euró támogatást kap a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap támogatásaiból. Ez az összeg 2007 és 2013 között több mint háromszorosára növekszik, 24,609 milliárd euróra, amiből kb. 8,2 milliárd euró lesz a Kohéziós Alap támogatása.

Jelen összefoglaló a 2004 decemberében kiadott jelentés témakörei szerint épül fel.

Pénzügyi teljesítmény

A **négy kohéziós ország** – Görögország, Írország, Portugália, Spanyolország – 2003-ban **2839 millió euró** támogatásban részesült a Kohéziós Alapból. Elmondható, hogy a **kötelezettségvállalások 99,8%-át a tagállamok teljesítették**, ami egyben azt is jelenti, hogy csupán 3,37 millió euró felhasználása „csúszott át” a 2004-es évre, de egy eurót sem veszítettek el.

Hasonlóan nagyszerű eredményt sikerült felmutatni a kifizetések területén is. Jóllehet, ez a szép, összesített adat annak is köszönhető, hogy míg Görögország teljesítménye elmaradt a várttól, addig Spanyolország allokációja meghaladta a tervezett mértéket.

1. tábla

Kötelezettségvállalások, 2003

Ország	Környezetvédelem		Közlekedés		Technikai segítségnyújtás	Összesen	
	összege, euró	%	összege, euró	%		összege, euró	%
Spanyolország	717 645 122	46,5	825 490 749	53,5		1 543 135 871	54,4
Görögország	176 404 253	33,3	353 054 898	66,7		529 459 151	18,7
Írország	39 875 213	34,0	77 447 367	66,0		117 322 580	4,1
Portugália	374 662 746	58,1	270 140 540	41,9		644 803 286	22,7
Technikai segítségnyújtás	–	–	–	–	901 115	901 115	0
Összesen	1 308 584 335	46,2	1 527 037 669	53,8	901 115	2 835 622 004	100

Ha ezeket az adatokat összehasonlítjuk a 2001-es évvel, elmondható, hogy amíg 2001-ben a kötelezettségvállalások túlnyomóan a környezetvédelmi szektorban tör-

téntek, addig 2003-ban a közlekedési szektor került az előtérbe (53,8% kötelezettségvállalás és 52,6% kifizetés).

Gazdasági környezet

A Kohéziós Alap létrehozásáról szóló Tanácsi Rendelet¹ szigorú kritériumokat határoz meg a Kohéziós Alap támogatásaira való jogosultság tekintetében. Ennek értelmében többek között megvonható a támogatás, illetve nem finanszírozható új projekt ha a Bizottság úgy találja, hogy a tagállam nem teljesíti **konvergenciaprogramját**².

A 2001. évben Portugáliában a költségvetési deficit a GDP 4,4%-a volt, ami meghaladta a Maastrichti Szerződésben meghatározott 3%-ot. 2002. november 5-én az Európai Unió Tanácsa (továbbiakban Tanács) ajánlást fogalmazott meg Portugália számára, amelyben felszólította a kormányt, hogy szorítsa le a deficitet a kívánatos szintre, kilátásba helyezve, hogy amennyiben ez nem történik meg, felfüggesztik a Kohéziós Alap támogatásának folyósítását. Portugáliának sikerült eleget tennie az előírásnak, a deficitet 2002-ben a GDP 2,7%-ára, 2003-ban pedig 2,8%-ára csökkentették, így 2004. május 11-én a Bizottság hatályon kívül helyezte azt a korábbi állásfoglalását, miszerint Portugáliában a költségvetési hiány meghaladja a megkövetelt mértéket.

Görögországban a költségvetési deficit a GDP 3,2%-a volt 2003-ban, ezért a Tanács felszólította a görög kormányt, hogy legkésőbb 2005 végéig ezt csökkentse az előírt 3%-ra, illetve az alá, és 2004 november 5-ig terjessze elő az erre vonatkozó akciótervét. Hasonló lépéseket irányoztak elő az államadósság redukálására is. Sajnálatos módon a görög hatóságok eddigi lépései nem bizonyultak elég hatékonyak és a Bizottság 2004 őszi előrejelzései alapján 2004-ben a deficit a GDP 5,5%-át is elérheti, míg az államadósság a GDP 112,1%-a a kívánatos 60% helyett.

Az új tagállamok felkészülése a Kohéziós Alap fogadására

A 2004–2006 közötti időszakra 24 milliárd euró támogatást ítéltek meg a tíz újonnan csatlakozó ország számára a Strukturális Alapokból és a Kohéziós Alapból. Ennek több mint egyharmadát teszi ki a Kohéziós Alap 8,5 milliárd euróval.

¹1164/94/EK Tanácsi Rendelet, módosítva a 1264/99/EK Tanácsi Rendelet által.

² A kedvezményezett országok mindegyikének be kell nyújtania a Tanácshoz a maastrichti konvergencia kritériumok teljesítésére irányuló, és a túlzott kormányzati deficit elkerülése céljából tervezett konvergencia programot.

(1. a költségvetési hiány nem haladhatja meg a GDP 3%-át,

2. az államadósság nem haladhatja meg a GDP 60%-át,

3. az inflációs ráta legfeljebb 1,5 százalékponttal haladhatja meg annak a legfeljebb 3 országnak az inflációs rátáját, amely vagy amelyek az árstabilitás tekintetében a legjobb,

4. az árfolyam-ingadozás az Európai Monetáris Rendszer által előírt sávok között maradjon a vizsgálatot megelőző legalább két évben,

5. hosszú lejáratú hitelek átlagos kamatlába nem haladhatja meg 2 százalékpontnál többel a vizsgálatot megelőző egy évben annak, vagy annak a legfeljebb három tagállamnak a mutatóját, amelyek az árstabilitásban a legjobb eredményt érték el).

2004. május 1-vel a 10 ISPA országból (Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Észtország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Szlovénia, Bulgária, Románia) nyolc, valamint Ciprus és Málta jogosulttá váltak a Kohéziós Alap támogatásaira.

2. tábla

Új tagállamok allokációi 2004–2006

Ország	Összeg (millió euró, 2004. évi áron)
Ciprus	53,94
Cseh Köztársaság	936,05
Észtország	309,03
Lengyelország	4 178,60
Lettország	515,43
Litvánia	608,17
Magyarország	1 112,67
Málta	21,94
Szlovákia	570,50
Szlovénia	188,71
Összesen	8 495,04

Annak elérése érdekében, hogy az új tagállamok megfelelően felkészüljenek erre a feladatra, a Bizottság számos intézkedést hozott a 2003-as év folyamán:

- Rendszeres konzultáció a tagállamok és a Bizottság között, amelynek keretében elkészültek a 2004-2006 közötti időszakot felölelő **Kohéziós Alap Keretstratégiák**. Ezekben a Keretstratégiákban határozzák meg a fő támogatási területeket, ezek tartalmazzák a költségvetési terveket és az intézményrendszer végrehajtásért felelős szereplőket. A Cseh Köztársaság és Szlovákia kivételével valamennyi csatlakozó ország elkészítette a Keretstratégiáját és a Bizottság azt jóváhagyta 2003 végéig.
- Figyelembe véve a megnövekedett (Magyarország esetében háromszoros) uniós támogatások nagyságát, nagy mértékű **technikai segítségnyújtás** igénybevételét tették lehetővé az új tagok számára. A technikai segítségnyújtás 100%-os uniós finanszírozást jelent és célja a megfelelő kidolgozottságú és előkészítettségű projektervek elkészítése volt.
- **Számos képzés** valósult meg szintén technikai segítségnyújtásból, különösen az új közbeszerzési előírásokkal kapcsolatosan.
- Mindemellet a Bizottság nagyszabású, valamennyi előkészítési és végrehajtási területre kiterjedő **auditot** hajtott végre ezekben az országokban.
- A tendereztetés és a szerződészkötés a Bizottság előzetes jóváhagyását igényelte az előcsatlakozási alapok felhasználása alatt. A Bizottság **1266/1999 számú, 1999. június 21-i Európai Tanácsi Rendelete** alapján azonban lehetővé tette az áttérést a kibővített decentralizáció rendszerére (**EDIS**, Extended Decentralized Implementation System), bevezetve egyúttal az utólagos ellenőrzés intézményét is, már a taggá válás előtt. Ehhez azonban kikötötte a megfelelő intézményi struktúra felállítását és működtetését. Az EDIS-re való áttérés **négy fázisból állt**:
  - ◊ hiányosságok felmérése,
  - ◊ a megállapított hiányosságok alapján intézkedési terv készítése és a hiányosságok pótlása,

- ◊ belső audit,
  - ◊ felkészülés a Bizottság döntésére.
- 2003 végére öt ország zárta le a harmadik fázist (köztük Magyarország is).

Keretstratégiák

Közlekedés

Mint azt már fentebb említettem 2003-ban a közlekedési szektorra esett a Kohéziós Alap kötelezettségvállalásainak 53,8%-a, azaz **1526 millió euró**. A Bizottság ezen belül is különösen a vasúti fejlesztések megvalósítását szorgalmazta.

A Kohéziós Alap kizárólag a **TEN**-hez (Transeuropean Network, Transzeurópai Hálózat) kapcsolódó közlekedési projektet támogatja. Ennek kialakításakor az elsődleges cél a központi régiók összekapcsolása volt az elszigetelt, illetve elmaradott területekkel a Közösségen belül. A koncepció a 2003-as évben tovább fejlődött együttműködésben az EIB-vel és figyelembe véve az új tagállamok prioritásait. Az erre felállított munkacsoport 2003. október 1-jén kilenc új projekt felvételét javasolta a prioritási listára, ezáltal **29-re növelve a kiemelt közlekedési folyosók számát**.

Környezetvédelem

A környezetvédelmi szektor a Kohéziós Alap kötelezettségvállalásainak 46,2%-át mondhatta magáénak, ami **1309 millió euró**t jelent.

A kiemelt területek továbbra is az **ivóvízellátás**, a **szennyvízkezelés** és a **hulladék-gazdálkodás** maradtak, előtérben továbbra is a fenntartható fejlődéssel, azon belül is különös hangsúlyt fektetve a természeti erőforrásokra és az éghajlatváltozásra.

A 2003. évben újabb jogszabályokat bocsátottak ki ebben a témában, amelyek közül az egyik legfontosabb az EIA-ról (Environmental Impact Assessment, környezeti hatásvizsgálat) szóló direktíva.

Ellenőrzések

A Regionális Politikáért felelős Főigazgatóság **17 db projekt auditot** és **10 db intézményrendszerre vonatkozó auditot** hajtott végre 2003-ban a négy kohéziós országban.

A projektek esetében a **legtöbb probléma** valamennyi országban a **közbeszerzések**hez köthető, jóllehet ennek típusa és súlyossága különböző.

A 2002. évi ellenőrzések eredményéhez képest **előrelépés mutatkozik a tájékoztatás és a nyilvánossággal kapcsolatos előírások betartása területén**.

A feltárt szabálytalanságok más és más – esetleges pénzügyi – konzekvenciákat vonnak maguk után az egyes országokban.

A tagállamokban végrehajtott ellenőrzéseknek több szintje van:

- A Bizottság áttanulmányozza a tagállam által elkészített jelentést.
- A Bizottság helyszíni ellenőrzést végez.

Általában elmondható, hogy a tagállamok **törekszenek** a menedzsment és ellenőrzési rendszerekről szóló **1386/2002/EK Bizottsági Rendelet betartására**, de továbbra is sok a hiányosság. Spanyolországot és Görögországot felszólították, hogy készítsen akcióttervet ezek pótlására.

Szabálytalanságok, a támogatás folyósításának felfüggesztése

Az OLAF (European Anti-Fraud Office) 2003-ban véglegesítette azokat a jelentéseket, amelyeket a Regionális Politikáért felelős Főigazgatósággal közösen végzett 2002-ben a 1831/94/EK Rendelet alapján. Ezeket megküldte a tagállamoknak, a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és a Számvevőszéknek.

Az előbb említett Rendelet értelmében a tagállam ha szabálytalanságot észlel arról, valamint az annak megszüntetésére irányuló lépésekről azonnal köteles értesíteni a Bizottságot. Görögország 36, Portugália 10 esetben értesítette a Bizottságot szabálytalanság elkövetéséről 2003-ban. **Görögországban ez 121 005 484 euró** elvesztését jelentette, ami mögött a legtöbb esetben a közbeszerzések során történt szabálytalanságok állnak. **Portugália** a szabálytalanságok elkövetése miatt összesen **21 043 856 eurótól** esett el, amelynek fele szintén a közbeszerzési eljárásokból származott.

Értékelés

Az 1164/94/EK Rendelet értelmében mind a Bizottság, mind a tagállam készít értékelést a projektek végrehajtásáról, azok hatékonyságát vizsgálva.

A támogatások igénylésekor valamennyi projektjavaslatnak részét kell, hogy képezze egy **előzetes értékelés**, ami kitér a várható gazdasági-szociális hatásokra és egy költségbeclést is tartalmaz.

A 2004. év végére készült el az 1994 és 2000 között végrehajtott projektekből kiválasztott 200 db **utólagos értékelés**.

Tájékoztatás és nyilvánosság

2003. július 17-én a Bizottság tájékoztatta a tagállamokat a kötelezettségvállalási és kifizetési előrejelzésekről, valamint bemutatta az akkor még csak tervezet formájában létező 621/2004 a Kohéziós Alap esetében a tájékoztatás és nyilvánosság követelményeiről szóló rendeletet.

2003. november 19-én a Bizottság ismertette a Kohéziós Alap felhasználásáról szóló 2002. évi jelentést, a kötelezettségvállalási és kifizetési előrejelzéseket, és bejelentette, hogy 2004. január 1-jétől Írország már nem jogosult a Kohéziós Alap támogatására.

KULCSSZAVAK: KOHÉZIÓS ALAP, EURÓPAI UNIÓ
COHESION FUND, EUROPEAN UNION
KOHÁSIONSFONDS, EU

Summary

The Commission of the European Union reviews at the end of each year the results achieved, and measures the efficiency of the use of supports, pointing out weaknesses. The report evaluates the performance of all Member States based on each theme. The paper makes a short review of the Commission statements that can be important and instructive for Hungary as a New Member State and as a country eligible for Cohesion Fund supports.

MÓDSZERTAN – STATISZTIKAI GYAKORLAT

A KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALATOK ÉS A VÁLLALKOZÁS-STATISZTIKA HELYZETE¹

ROMÁN ZOLTÁN

A Bécsi Közgazdasági Egyetem azzal büszkélkedik, hogy az első professzort kisvállalati tárgykörre jogelődjénél, a Világkereskedelmi Főiskolán nevezték ki *1936-ban*. Az Egyesült Államokban a ma is működő, nagy tekintélyű SBA-t – Kisvállalati Hivatalt – *1953-ban* állították fel. A kisvállalatok sajátos szerepére, nagyobb alkalmazkodó képességére, fontosságára azonban csak az olajválság nyomán, *a hetvenes években* figyelt fel a világ és az Európai Unió.

A kis- és középvállalatok (továbbiakban KKV-k) erősítése a gazdaságpolitika egyik kiemelt célja lett és ezzel a statisztika felé *új igény* született: adjon képet a KKV-k számáról, helyzetük, szerepük alakulásáról. Ennek jegyében indította az Európai Unió az Eurostat-tal 1988-ban, első többéves KKV-programját harmonizált, nemzetközileg összehasonlítható KKV-adatok gyűjtésére, a Strukturális Vállalati Statisztika (SBS) kiépítése keretében. Az első kötet ilyen adatokkal 1990-ben az Eurostat „Vállalatok Európában” (2001-től „KKV-k Európában”) kiadványsorozatában, és 1992-ben az „Európai Bizottság Kisvállalati Jelentéseinek” (Observatory) sorában jelent meg. Néhány éve mind az Eurostat, mind az OECD Statisztikai Igazgatósága KKV-adatbázist tett honlapjára és ezeket mind jobban fel tudják tölteni frissebb, teljes körű adatokkal.

A KKV politika formálásához és értékeléséhez azonban a döntéshozók még több adatot és elemzést sürgetnek, az EU és az OECD köreiben is. Ezért mind az Eurostat, mind az OECD visszatérően foglalkozik a KKV-statisztika helyzetével és az OECD (mai nevén már) „KKV és Vállalkozás Munkacsoportja” ennek a vállalkozás jellemzőire is kiterjesztett megerősítésével. Növekvő igények mutatkoztak ugyanis a *nemzetközileg összehasonlítható, további, frissebb KKV-adatok és elemzések* iránt a vállalkozás jelenségeinek, körülményeinek, hatásainak irányában is.

A **vállalkozás** ugyanolyan kulcsszó lett, mint az innováció. Az oktatás-képzés mellett a növekedés egyik – *igen erősen a kisvállalatokhoz kötődő* – fő forrásának tekintik.

¹ Az MTA Ipar-és Vállalatgazdasági Bizottságának és Statisztikai Bizottságának 2005. február 22-i együttes ülésén megvitatott előadás alapján.

Ahogy ma már a nemzetközi fórumokon legtöbbször nem KKV-, hanem „KKV és vállalkozás politikáról”, ugyanígy „KKV- és a vállalkozást-jellemző”, vagy leegyszerűsítve „KKV és vállalkozás-statisztikáról” beszélnek. Ez utóbbi kifejezésekbe beleértik a statisztikai adatok felmérésekkel való kiegészítését is. Ez az új, KKV-Vállalkozás szókapcsolat, az ezzel küldött *üzenet* azonban nálunk eddig kevés figyelmet keltett. Ehhez az is hozzájárult, hogy a vállalkozás (entrepreneurship) szót jogászaink sajátos „nyelvújítása” nyomán elsősorban a vállalat (enterprise) szinonimájaként kezdtük használni és mára ez általánossá, majdhogynem kötelezővé vált.² *Szervezet és cselekvés* összekeverése, a két kifejezés megkülönböztetésének kiiktatása azonban sok zavar, félreértés forrása.

A vállalkozás előtérbe kerülése természetesen nem szoríthatja háttérbe a szélesebb kisvállalati kör megfigyelését, a (többnyire kis mintára épülő) felmérések a szilárd statisztikai alapok igényét. A feladat a KKV- és a vállalkozáserősítő politika, a statisztika és az ezen túlnyúló felmérések és kutatások összekapcsolása, integrálásuk segítése. E kérdések, a két akadémiai bizottság együttes vitájának időszerűségét az Európai Kisvállalati Charta után most az az Isztambuli Miniszteri Nyilatkozat (OECD, 2004) is aláhúzza, melyet 2004. júniusában gazdasági miniszterünk is aláírt. Az OECD „A vállalkozás és az innovatív KKV-k előmozdítása egy globális világban. Egy felelősebb és befogadóbb globalizáció felé” címmel rendezett 2. miniszteri konferenciáján elfogadott Nyilatkozat II/d pontja így szól:

„Erősíteni kell a KKV politikák tényfeltáró és elemző bázisát, hogy e politikák alakítói döntéseiket empirikus ismeretek alapján, kellő információk birtokában hozzák meg. Ez olyan megbízható és nemzetközileg összehasonlítható adatokat és statisztikát kíván, melyre a gazdasági erők hatásairól és a KKV-k időbeli fejlődéséről megfelelő elemző munka, országok közötti összehasonlítható tanulmányok és longitudinális elemzések építhetők. Különösen nagy az empirikus megalapozottság hiánya a nő-vállalkozók területén.”

A Nyilatkozat V. pontja az OECD számára fogalmaz meg további feladatokat (a 700 fős konferencián a 30 OECD tagország és további nemzetközi szervezetek mellett fél-száznál több nem-tagország is részt vett) és megerősíti a műhelyvitáikon előkészített statisztikai ajánlásokat is. Az OECD KKV-Vállalkozás Munkacsoportja és újonnan létrehozott „Vállalkozás, KKV és Lokális Fejlesztési Központja” (CEF) ezek megvalósításán dolgozik most, szoros együttműködésben a OECD Statisztikai Igazgatóságával. *A munkacsoportban Magyarország is részt vesz. Partnereink számítanak arra, hogy az ajánlások megvalósításához aktívan hozzájárulunk.* Az akadémiai bizottságok együttes ülése ennek előkészítését is szolgálta.

² Az MTA Magyar Értelmező Kéziszótára (2003, 1423. oldal) szerint: „Vállalat: közvetlen gazdasági tevékenységet végző, jogilag önálló szervezet”; „Vállalkozás: 1/ Az a cselekvés, hogy valaki vállalkozik valamire; 2/ Az a munka, amelyre valaki vállalkozik; 3/ Vállalat létrehozására, fenntartására irányuló tevékenység”.

Mit várunk a KKV-statisztikától?

A KKV-statisztikától elsősorban olyan, *vállalati nagyságkategóriák szerinti adatokat* várunk, melyek reális *nemzetközi összehasonlításokat* is lehetővé tevő képet nyújtanak a KKV-k számának, teljesítményének, szerepének alakulásáról. A két alapkérdés, hogy

- 1) mit értsünk vállalat alatt, és
- 2) hogyan határoljuk el a KKV nagyságkategóriákat,

már rendezve van.

Az Eurostat 1993. március 1. óta érvényben lévő rendelkezése a statisztikai egységekről nyolc szervezeti kategóriát különböztet meg. Ezek között elsőként definíciót ad a **vállalatra**, elhatárolva azt mind a különböző más „intézményi” és vállalaton belüli egységektől, mind a vállalatcsoportoktól. Az egyes országok adatai, kevés (csökkenő számú, például ipartelep adatokat közlő) kivételtől eltekintve, e szempontból már összehasonlíthatók.

A vállalatok számának és más adatainak nagyságkategóriák szerinti számbavételénél azonban a **globalizáció** és **hálózatosság** korában mind fontosabbnak tűnik annak vizsgálata is, hogy valóban önálló szervezeti egységeket figyelünk-e meg, ezeket látható vagy láthatatlan szálak nem teszik-e erősen függővé más nagyobb szervezettől. A tulajdoni összefonódások alapján megindult a **vállalatcsoportok** vizsgálata (nálunk is folyik!), az egyéb kevésbé beazonosítható kapcsolatok (a beszállítói, beszerzési, technológiai, hálózati függések) viszont nehezen tárhatók fel. Minthogy a versenyhelyzetet, a kisvállalatok lehetőségeit, mozgását, piaci szerepét ezek is erősen befolyásolják, ebben az irányban is folynak vizsgálódások.

A **vállalati nagyságkategóriákat** az országok többségéhez igazodva az EU és a többi nemzetközi szervezet is a létszám alapján határozza el. A kis- és a középvállalatok határát az EU előbb 99 és 499 fővel vonta meg, majd ezt 49 és 249 főre módosította, ma is ez utóbbi van érvényben. Ugyanakkor részletesebb tagolású adatokat is kérnek és közölnek, az alkalmazott nélküli, az összes 10 fő alatti (mikro-) és a 20 fő alatti vállalatokra vonatkozóan. Zavarhatja az összehasonlíthatóságot, hogy a létszámba az alkalmazottak mellett beszámítjuk-e vagy sem a tulajdonos vállalkozót, társaságoknál a tulajdonos vállalkozókat is; az elvárás az utóbbi, az ún. *tevékenységi* létszám-mutatók alkalmazása. Célszerű lenne emellett a teljes és részidőben dolgozók, a fő- és mellékfoglalkozású vállalkozók megkülönböztetése is. Erről jelenleg csak egyes országokban található adatok; ezt mielőbb pótolni kell majd.

Az EU a kis-, közép- és nagyvállalatok elhatárolásához a létszám mellett két további ismérvet is rögzített:

- 1) értékmutatót (a vállalkozás éves forgalma vagy mérleg-főösszege) és
- 2) „függetlenségi kritériumot” (nagyobb vállalat 25%-ot nem meghaladó részese-dése).

Ezeket 2005-től módosították:

- az értékhatárokat felemelték,
- a függetlenségi kritériumot szigorították és

- a létszámba az ipari tanulókat, a szakképzésen, a szülési és gyermekgondozási szabadságon lévőket nem kell beszámítani.

Az újabb, 2004. évi XXXIV. sz. magyar KKV törvény (a létszám-beszámítási kedvezményekről elfeledkezve) a többi módosítást átvette. *Mindez azonban csak a KKV támogatásokat, kedvezményeket érinti. Az EU-statisztika a nagyságkategóriákat a létszámadatok alapján határozza el; az említett EU és Eurostat kiadványok adatsorait így képezik. Ezek mellé odatenni magyar kiadványok olyan adatait, melyeknél az értékmutatók alapján több ezer kis- és középvállalatot magasabb kategóriába soroltak (lásd például „A kis- és középvállalkozások helyzete. Éves jelentés” sorozatban), nem helyes.*

A vállalatok számáról közölt adatok fő forrása a statisztikai hivatalokban a gazdasági szervezetekről, ezek között a vállalatokról vezetett *regiszter*. Az Eurostat ehhez is adott útmutatót (2186/93), majd 1996-ban, azután 2000-ben újabb *Ajánlásokat*; további (kisebb) módosításokról ismét tárgyalások folynak.

A két fő probléma a vállalati regiszterekkel kapcsolatban változatlanul az, hogy

- 1) mennyire naprakészek, és
- 2) hogyan választják szét a regisztrált, de „alvó” (vagy már megszűnt) és a valóban működő vállalatokat.

E gondok mind a statisztikai hivatalokon *belüli* egyeztetéseket, mind az időbeli és nemzetközi összehasonlításokat nehezítik, hibahatárukat szélesítik.

A **KKV-k teljesítményéről** számuk és ennek megoszlása nem sokat mond. Ismerni szeretnénk mindenekelőtt *foglalkoztatási szerepüket*, azután a *GDP-hez, az exporthoz, a beruházásokhoz való hozzájárulásukat*, és az újabb igények szerint (erről majd részletesebben is lesz szó) *vállalkozási, innovációs, a termelékenység és a gazdaság növekedésében betöltött szerepüket* is. Az újabb igények részben már *a kutatások és elemzések körébe utalhatók*, de a KKV-k létszám és GDP, valamint export, forgalmi és beruházási részesedéséről joggal várnak statisztikai adatokat.

Ilyen, nemzetközileg összehasonlítható adatokat az Eurostat SBS programja 1999-től ígért. Ennek megoldása a vártnál lassabban haladt előre, de úgy tűnik, hogy mára – a legelső (bővítendő!) nagyságkategóriákra reprezentatív felméréseket és becsléseket is elfogadva – megvalósult. További gond, koncepcionálisan és a gyakorlatban is, hogy *miképpen biztosítható az SBS adatok konzisztenciája a statisztika egyéb ágai által nyújtott adatokkal*, a vállalatok számát és létszám szerinti megoszlását illetően a regiszterek, a teljesítmény-jellemzőket nézve a nemzeti számlák és a munkaerő-felmérések adataival. A **nemzeti számlák** sok-sok éves munkával csiszolt nemzetközi rendszerébe nincs még beillesztve a KKV-kategória. A nemzeti számlák a szám szerint sokszor a KKV-k nagyobb hányadát kitevő egyéni vállalkozásokat például a háztartási szektorba sorolják; a GDP-be becsléssel a nem-megfigyelt gazdaság egy részének azt a teljesítményét is beszámítják, melyet nem regisztrált „kisvállalkozók” hoznak létre.

A **munkaerő-felmérés** nem szervezetek, hanem háztartások, egyének kikérdezésén alapszik. Adatai az SBS-sel viszonylag könnyebben, a regiszteradatokkal nehezebben hozhatók szinkronba. Például *a regiszter jelenleg közel 400 ezer társas vállalkozáshoz a munkaerő-felmérések alapján csupán egyharmadnyi önfoglalkoztató vállalkozót társíthatunk.*

Ennek közelebbről még nem vizsgált magyarázata az lehet, hogy

- a) a kft-k és bt-k egy része „alvó” vállalat, valójában nem működik,
- b) jó részük „mellékfoglalkozás”, és
- c) számos vállalkozónak több vállalata van.

Mire kapunk választ?

A KKV-statisztika ma is bőségesen szolgál adatokkal a vállalatok nagyságkategóriák szerinti számáról, az ezzel jellemezhető arányokról, legtöbbször (nálunk is) a jogi formák és régiók szerinti megoszlást is bemutatva. Az EU-tagországoiról az SBS statisztika hat mutatót ad meg nagyságkategóriák szerint, ezek alapján már vizsgálható a KKV-k teljesítménye, szerepe. Ilyen adatait az Eurostat a tag- és jelölt országokról egybegyűjtve is közzé teszi, korábban hiányokkal, esetenként pontatlanságokkal (például többször kifelejtve nem teljeskörűsége utaló lábjegyzeteket), de ma már adatközlései eléggé megbízhatóak. Az OECD megpróbálja bővíteni e kört 12 nem európai tagországnak adataival, ezt azonban az eltérő létszámhatárok (például Kanada, USA: 500 fő) is nehezítik. Az Európai Gazdasági Bizottság pedig Európa másik felének országairól is gyűjt és ad közre KKV-adatokat (már csökkenő hiányokkal, pontatlanságokkal).

Ily módon a vállalatok nagyságkategóriák szerinti számának alakulásáról jó képet alkothatunk és bővül a KKV-k teljesítményéről hozzáférhető adatok köre is. A GDP adatok gyakori hiánya azonban még akadályozza a kis- és középvállalatok termelékenységének (az ennek színvonalában a nagyvállalatokéhoz képest mutatkozó számot tevő különbségeknek) a vizsgálatát. Jellemző, hogy az EU Kisvállalati Jelentései eddig a KKV-k foglalkoztatási szerepéről sűrűbben, a GDP-hez való hozzájárulásukról viszont csak elvétve közöltek néhány összevont, becsült adatot. A jelentéseket készítő ENSR kutató-hálózat a statisztikát gyakran becslésekkel egészíti ki; a szokásos statisztika körén kívül eső, például a vállalatok gazdasági környezetének jellemzőiről pedig külön felméréseket készít.

A **rendelkezésre álló magyar adatokról** szólva: a KSH a regisztrált és a működő vállalatok, ezek között a KKV-k számát „A működő gazdasági szervezetek száma” című negyedéves gyorsjelentéseiben folyamatosan közzé teszi, jogi formák, létszám és regionális megoszlás szerint is. Ezek kapnak azután helyet a Statisztikai Havi Közleményekben és a Statisztikai Évkönyvekben is. A KSH főosztályai szakterületükről kevés további KKV-adatot közölnek. A vállalatok nagyságkategóriák szerinti teljesítményéről, a GDP-hez, a foglalkoztatáshoz való hozzájárulásáról eddig ezeket összegezve sem alkothattunk képet. A hivatal az utóbbi években három önálló KKV-kiadványt is közre adott. Két kiadványban (2000, 2002) bemutatta a jelölt országok Eurostat által koordinált vállalatdemográfiai (DOSME) felméréseinek eredményeit, a képet – minthogy e felmérések a vállalatindításokra korlátozódtak – további adatokkal is kiegészítve. Teljesebb áttekintést nyújtott azután (teljesítmény mutatókkal, sok nemzetközi adattal és elemzéssel) a hivatal érintett főosztályainak együttműködésével készített „A kis- és középvállalkozások a magyar gazdaságban. Helyzetkép és nemzetközi összehasonlítás” (2002) című

kiadvány. Az SBS adatok *várt mielőbbi* közzététele lényegesen bővítheti majd a hazai KKV-król alkotott képet és ezzel a nemzetközi összehasonlítások lehetőségét is.

KKV-elemzéseikhez a statisztika adatait kutatóink, kutatóintézeteink saját felméréseikkel is kiegészítik, gyakran elsősorban az egyszeres és kettős könyvvitelt vezető vállalatok adóbevallásainak APEH adataira támaszkodva. (A nagyobb intézetek közül az Ecostat rendszeresen, sokoldalúan, a GKI visszatérően, a Kopint-Datorg ritkábban foglalkozik KKV témákkal; az OKFI-ból megmaradt Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet megszűnt. Erősödik az egyetemi és a kisebb kutatóhelyek ez irányú tevékenysége.) A részletesebb APEH adatok további elemzésekre is lehetőséget nyújtanak, de a KSH adatoktól eltérő struktúrájú, szűkebb vállalati körrel (lásd az 1. táblát).

1. tábla

*A vállalatok számának nagyságkategóriák szerinti megoszlása
KSH és APEH adatok szerint*

Vállalati nagyságkategóriák	Teljes körű adatok	APEH adatok
Alkalmazott nélküli vállalat	64,3	27,5
Egyéb mikrovállalat (10 fő alatt)	32,0	61,8
Kisvállalat (10-49 fő)	3,0	6,6
Középvállalat (50-249 fő)	0,6	2,8
Nagyvállalat (250–fő)	0,1	1,3
Összesen	100,0	100,0

(%)

Forrás: A kis- és középvállalkozások helyzete, 2002, KSH, 91. és 92. oldal.

Az adóbevallásokra épülő APEH és a sokszorosan (az Eurostat által is) ellenőrzött SBS adatok között lényeges tartalmi különbségek is lehetnek és vannak; a KKV-elemzéseket célszerűbb az SBS adatokra építeni. Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a KKV-adatok teljes körét vizsgálva is figyelniük kell egy sor olyan körülményre, amely adott országon belül *az egymást követő időszakokban* és még inkább *egyes országok között* jelentős, további elemzést igénylő különbségeket okozhat. Ilyenek elsősorban a következők:

- a regisztrált vállalatok nagyobb számából milyen kritérium alapján, melyeket minősítenek működő vállalatnak,
- milyen tevékenységhez kell vállalkozói/vállalati engedély; milyen hatást gyakorolnak a különböző, sűrűn változó szabályozási előírások a vállalkozói engedély kiváltására, a gazdálkodási forma megválasztására, a főtevékenység megjelölésére, a jelentett alkalmazottak számára,
- milyen a korábbi alkalmazottból a munkaadó követelésére új típusú kényszer-vállalkozóvá válás, a színlelt vállalkozások aránya,
- milyen a részidős, továbbá a másodfoglalkozásként végzett tevékenység (az ún. hibrid vállalkozások) aránya és (az előbbiektől nem függetlenül)
- milyen súlyú a nem-megfigyelt (informális, fekete, szürke) gazdaság.

Minderre emlékeztetve érthető, hogy a KKV statisztika javítására, fejlesztésére a műhelyviták alapján miért ezt az öt fő feladatot jelölte meg az OECD Isztambuli Miniszteri Nyilatkozata:

- *Elő kell mozdítani a statisztikai fogalmak és folyamatok konvergenciáját.*
- *Elő kell segíteni a statisztika jobb nemzetközi összehasonlíthatóságát.*
- *Ki kell fejleszteni egy integrált vállalati regisztert.*
- *Elő kell mozdítani a rendelkezésre álló adatok összekapcsolásának hasznosítását és csökkenteni kell a KKV-k válaszadási terheit.*
- *Készíteni kell olyan, a gazdaságpolitika számára releváns empirikus elemzéseket, melyek alátámasztják megalapozott lépések megtételét.*

A vállalkozás megfigyelése

A válaszadási terhek csökkentése azért került a kiemelt feladatok közé, mert újabb igények jelentkeztek a vállalkozás jellemzőinek, környezeti feltételeinek, sikertényezőinek megfigyelése terén. Az Európai Unió több elemzés alapján a lisszaboni célok terén való lemaradásának, az Egyesült Államok jobb gazdasági teljesítményének egyik fontos magyarázatát abban látja, hogy ott az európainál erősebb a vállalkozási kedv és készség. Ezért arra keresve választ, hogy miképpen lehetne növelni Európában is a vállalkozási képességet, készséget, aktivitást, 2003 elején egy *Vállalkozás Európában Zöld Könyvet* bocsátott vitára. A nyilvános konzultáció keretében 240 hozzászólást kaptak (és tettek közzé!) interneten³ és ezek feldolgozása alapján készítették el az EU részletes Vállalkozás Akcióterv programját.

Vállalkozók (a szó eredeti értelmében) minden korban voltak, de csak sokára lett ennek fő terepe a gazdaság. Valójában, a kisvállalat szóhoz hasonlóan, e fogalommal is 1970-től találkozunk sűrűbben és ennyire középpontba az innovációval együtt csak az utóbbi 15–20 évben került. Pontos meghatározása sok kísérlet, vita, ennek szentelt tanulmány, konferencia ellenére eddig mégsem sikerült. „Nincs a vállalkozásnak elfogadott definíciója...” állapítják meg bevezető tanulmányukban (mások mellett) a háromkötetes, 1500 oldalas vállalkozási szöveggyűjtemény szerkesztői (Westhead, 2000, XII. oldal).

A Zöld Könyv az üzleti világra értelmezve a vállalkozásra ezt a meghatározást adta (Green Paper, 6. oldal): „*A vállalkozás gondolkodásmód és gazdasági tevékenység teremtésének és fejlesztésének folyamata ötvözve kockázatvállalást, kreativitást és/vagy innovációt józan menedzsmenttel, egy új vagy működő vállalaton belül*”. Ez a definíció magában foglalja, hogy a vállalkozás sajátos gondolkodásmód és ennek cselekvésre váltása

- nemcsak teljesen új létrehozását, hanem fejlesztést is jelenthet, de kreativitást és/vagy innovációt feltételezve;
- a kockázatvállalás mellett józan menedzsmentet is igényel;

³ Erről és magyar hozzászólásunkról lásd (Román, 2003/a).

- nem kell párosulnia új vállalat indításával, hanem működő vállalaton belül is megvalósulhat.

A Vállalkozás Akcióterv (Action Plan, 2004) a kisvállalatokra, indulásuk és növekedésük elősegítésére koncentrál, de párhuzamosan készülnek más programok, ezek között egy átfogóbb Innovációs Akcióterv is.

A Zöld Könyv a vállalkozás statisztikai mérésére is kitér és ennek négy megközelítését említi:

- a *vállalkozást mint gondolkodásmódot*,
- a *vállalkozási aktivitást*,
- a *vállalkozási folyamat* néhány jellemzőjét,
- ezek legfontosabbnak tekintett *eredményét*, a *munkahely-teremtést* próbálja megragadni.

E közelítések *szélesebben értelmezve* megfelelő keretet adnak a *vállalkozói gondolkodás*, a *vállalkozási aktivitás*, a *vállalkozási folyamatok és eredményeik* megfigyeléséhez. Ennek során a nagy számú adat feldolgozására épülő statisztikát igen sokszor felmérésekkel és további kutatómunkával kell kiegészíteni. E kutatások eredményeit, ajánlásait pedig lehetőség szerint statisztikával is célszerű ellenőrizni. A „*KKV- és vállalkozásstatisztika*” előtt ez a kihívás áll.

A vállalkozás mint gondolkodásmód

A vállalkozás mint gondolkodásmód elemzéséhez elsősorban a vállalkozó személyiségjegyeit vizsgálják pszichológiai tesztek, hosszabb beszélgetések, esettanulmányok, az egyéni életpályák elemzése alapján. A vállalkozási készség egyik legtöbbször idézett mutatója a népesség (és egyes csoportjainak) megoszlása aszerint, hogy ha választhat, *az alkalmazotti vagy az önfoglalkoztatói státuszt* részesíti-e előnyben. Az erről készített Eurobarométer felmérések azt jelezték, hogy Európában mintegy a válaszolók fele, az Egyesült Államokban viszont a többség az önfoglalkoztatói státuszt választaná. A preferencián túl e vizsgálódások a legfontosabbnak vélt motiváló és visszatartó tényezőkről is feltesznek kérdéseket. Az erre adott válaszok (lásd a 2. táblát) további felfogásbeli különbségekre utalnak. Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy az önfoglalkoztatók aránya 2002-ben az Egyesült Államokban 7,2%, az EU-ban 14%; a kis- és középvállalatokban foglalkoztatottak aránya ott 42, itt 66% volt! Nagyok a különbségek az EU tagországok között is: a 2003. évi felmérés szerint a legmagasabb az önfoglalkoztatói státusz preferálása Portugáliában (67%), a legalacsonyabb Finnországban (26%) volt.

2. tábla

A vállalkozáshoz való viszonyt jellemző válaszok aránya

Megnevezés	Az Európai Unió átlaga	EU szélső értékek	Egyesült Államok
Az önfoglalkoztatást preferálók aránya	50	26 (Finnország) 71 (Portugália)	67
Sosem gondolt vállalat indítására	59	49 (Dánia) 73 (Svédország)	41
Most gondolkodik rajta	11	7 (Olaszország) 19 (Ausztria)	20
Lemondott róla	9	3 (Svédország) 13 (Dánia)	4
Most tesz lépéseket	2	1 (öt ország) 3 (Portugália, Írország)	10

Forrás: Flash Eurobarometer No. 134, 2002, 4. és 10. oldal.

A preferenciák alakulásában hosszabb távon fontos szerepet játszik a nemzeti kultúrák, hagyományok és tapasztalatok befolyása, rövid távon a gazdasági ciklusok és a szabályozások alakulása. Az egyes országok közötti különbségek magyarázatát keresve gondoljunk arra is, hogy a kétféle státusz közötti választást nemcsak az önfoglalkoztatás várt előnyei alakítják, hanem az is, hogy milyen légkört, fizetést, szociális biztonságot, mennyi szabadidőt és fizetett szabadságot kínál az alkalmazotti státusz. Hazai felmérésünk szerint (Román, 2004) nálunk az önfoglalkoztatói státuszt a lakosság mintegy 30 százaléka preferálja, ez – sok szempontból egészen más környezetben – Finnországhoz hasonló, igen alacsony arány!

Az önfoglalkoztatók 10–20% közötti arányának összevetése az 50% körüli preferenciákkal világos jelzést ad arról, hogy a preferenciától a tényleges vállalatindítás még nagyon messze van. Ennek körülményeit, motívumait elemzik a „születő” vállalatokról készített felmérések. A háztartások körében végzett 2003. évi *angliai* felmérés (Household Survey, 2004) például azt mutatta, hogy míg vállalkozásban valamilyen formában a felnőtt népesség 13%-a vesz részt, 11% gondolkodik rajta, 76% kerüli. A „gondolkodókat” is két csoportra osztották: vállalkozás indítását 54%-uk mérlegelte „komolyan”, 46%-uk „kevésbé komolyan” (ebből 13% éppen csak nem zárta ki ennek lehetőségét). A további kérdésekből az is kitűnt, hogy az ezen gondolkodók többségének (vagy családjának, közeli barátainak) van már ilyen tapasztalata, vagy részesült ilyen képzésben; ők kevésbé félnek a kockázattól; fő motívumuk az önállóság, utána a nagyobb jövedelem.

Németországban Friederike Welter (2000) tanulmánya három fázist határolt el: alapítási vágy – alapítási szándék – leendő alapító. Felmérésük szerint azok közül, akik vágnak arra, hogy vállalkozást indítsanak, szándék ebből 11,4% nál, valóság 1,8%-nál lesz. Magasabb az alapítási vágy és ennek szándékká érése a fiatalabbaknál, a képzetebbeknél, a férfiaknál. A leendő alapítók aránya a vágyhoz viszonyítva e három csoportnál az átlagos 1,8%-kal szemben 6,0, 3,4 és 2,8%; és viszonylag magas, 4,3% a

munkanélkülieknél is. Újabb felmérések megpróbálnak különbséget tenni a kedvező lehetőség és a szükség által motivált vállalkozási szándék között is.

A vállalkozások születésében, a vágytól és szándéktól a megvalósításig, majd további sorsukban meghatározó szerepe van a *vállalkozási környezetnek*. A vállalkozást erősítő politika egyik fő ága a kedvező, ösztönző, gyakran így jelölik meg: vállalkozásbarát gazdasági környezet teremtése, amihez a *társadalmi* környezet, értékrendszer alakítását is társítják. A vállalkozási környezet jellemzőinek, szerepének, hatásának elemzéséhez a statisztikát legtöbbször külön felmérésekkel egészítik ki, e téren már sok tapasztalat gyűlt össze. Az országokat rangsoroló ilyen összehasonlításokat készített és publikált már mások mellett az OECD és a Világbank is; kiemelten vizsgálták többek között az adminisztrációs és adózási terheket, a finanszírozási lehetőségeket, a kockázati tőke kínálatot.

A vállalkozási aktivitás

A vállalkozás gyakoriságát, a vállalkozási aktivitást *összegező mutatókkal* két oldalról szokás vizsgálni:

- az önfoglalkoztatók aránya és
- a vállalatsűrűség alapján.

A nemzetközileg szabványosított metodika öt foglalkoztatottsági státuszt különböztet meg:

- 1) alkalmazott,
- 2) szövetkezet tagja,
- 3) társas vállalkozás tagja,
- 4) vállalkozó,
- 5) segítő családtag.

Ezek közül egyes esetekben a 3) és 4) kategóriát, más esetekben az összes nem-alkalmazotti, azaz a 2)–5) kategóriát tekintik önfoglalkoztatónak (ma már gyakran az „önálló” szót használják helyette). A magyar statisztika az 1992-től rendszeresített munkaerő-felméréseit is ilyen csoportosításban készíti. A 3. tábla három évről közli az **önfoglalkoztatók** magyarországi arányát. Ez a legutóbbi adatok szerint (erős csökkenés után) 2003-ban a kétféle értelmezés szerint 12,5%, illetve 13,2% volt, kevéssel az EU átlag alatt.

Az összes foglalkoztatott száma e tizenegy évet nézve 1996-ban volt a mélyponton, azóta több mint 300 ezerrel gyarapodott – az alkalmazottak körében. A teljes 1992–2003 közötti időszakban az alkalmazottak aránya jelentősen nőtt (79,6%-ról 86,7%-ra). Nemcsak a szövetkezeti és a segítő családtagok száma és aránya, hanem a társas vállalkozások tagjaiként számba vett önfoglalkoztatóké is (6,4%-ról 2,9%-ra) erősen csökkent. Ebben az is megjelenik, hogy az önfoglalkoztatók aránya ágazatok szerint jelentősen eltér (feldolgozóiparunkban például 6,5, az építőiparban 22,4%, a mezőgazdaságban 34,0%). Az összesített mutatókat ezért az ágazati struktúra különbségei jelentősen befolyásolják.

A számokból kirajzolódó kép értékeléséhez vizsgálni kellene (és kell) még azt is, hogy

- milyen a korábbi alkalmazottból a munkaadó követelésére új típusú kényszer-vállalkozóvá válás, a színlelt vállalkozások aránya (Magyarországon az átlagosnál jóval magasabb),
- milyen a részidős, továbbá a másodfoglalkozásként végzett tevékenység (az ún. hibrid vállalkozások) aránya, és
- milyen súlyú a nem-megfigyelt (informális, fekete, szürke) gazdaság aránya (Magyarországra ezt is az átlagosnál magasabbra becsülik).

A jelzett becslések alapján korrigált adatok önfoglalkoztatói arányunkra minden bizonnyal az EU átlagtól jobban elmaradó különbséget mutatnának.

3. tábla

A foglalkoztatottak megoszlása Magyarországon, foglalkoztatottsági státuszuk szerint, 1992–2003

Megnevezés	1992	1999	2003
1. Alkalmazottak	79,6	84,4	86,7
2. Szövetkezet tagok	5,6	1,1	0,2
3. Társas vállalkozás tagjai	6,4	3,0	2,9
4. Vállalkozók	7,2	10,8	9,7
5. Segítő családtagok	1,2	0,7	0,5
6. Önfoglalkoztatók I. (3+4)	13,6	13,8	12,6
7. Önfoglalkoztatók II. (2–5)	20,4	15,6	13,3
Összesen	100,0	100,0	100,0

Forrás: A munkaerő-felmérés idősorai, 1992–2003.

További kérdés, hogy a vállalkozói státusz választásán és realizálásán túl az „önálló”, az „önfoglalkoztató” sikerre és növekedésre törekedve vállal-e további kockázatokat, vagy csak fennmaradás, megélhetés, viszonylagos biztonság a célja. Általánosan elfogadott tétel: „amiben a vállalkozás-kutatók egyöntetűen egyetértenek, az az, hogy *a vállalkozás más mint a kisvállalat*” (Birley, 2000, IX. oldal). Az Isztambuli Miniszteri Konferenciára készített OECD tanulmány (Fostering, 2004) „életstílus vállalkozókról” beszél; a kisvállalat-tulajdonosok háromnegyedét idesorolják; csupán egynegyedük törekszik növekedésre és ezek egyötöde („gazellák”, „hősök”) ér el valóban kiugró növekedést.

Ez közlelről érinti – és terheli – a vállalkozássűrűség másik mutatóját, a **vállalatsűrűséget** is. Ennek szokásos mutatója az ezer lakosra jutó vállalatok száma, de a teljes népesség helyett itt is inkább a munkaképes korú népesség számához célszerű viszonyítani. Minek alapján, hogyan határozzuk azonban meg a vállalatok számát? Ha az összes működő vállalat számát vesszük alapul, a kockázattól tartózkodó (többséget alkotó) „életstílus vállalkozókat” is ideszámítjuk. A Zöld Könyv két alternatív számítást idéz, de e problémát véleményem szerint egyik sem oldja meg vagy tudja kikerülni. Az egyik ilyen számítás a vállalat-tulajdonosok számát veszi alapul, a nem melléktevékenységként dolgozó önfoglalkoztatókkal kiegészítve. Ez árnyalja a képet, de ismét feltételezi, hogy a

vállalat-, az ezek zömét kitevő kisvállalat-tulajdonosok mindegyikére vállalkozói magatartás jellemző.

A Globális Vállalkozási Monitor (GEM) jelentések (Szerb – Ács, 2004) elsődlegesen a 42 hónapnál nem régebben indult működő vállalatok és a vállalkozást indítani szándékozók számát nézik. Itt viszont az a kérdés vetődik fel, hogy a működő vállalatokra miért szabunk meg időhatárt és miért éppen 42 hónapot. Nem lehet sok olyan vállalat ebben a csoportban is, amelyik működik, de vállalkozási készség, kockázatvállalás, innovációs és növekedési törekvés nélkül? Nagyon különböző életkorú vállalatok élnek egymás mellett, versenyeznek nagyobb piaci részesedésért, a másik kiszorításáért. Feltételezhetjük, hogy 42 hónap elteltével „megpihennek (megpihenhetnek) babérjainkon”? Hogy azokban az országokban, ahol a vállalatok életkora magasabb (ilyen például Németország, igen sok családi vállalattal), eleve alacsonyabb a vállalkozói hajlandóság és a tényleges aktivitás?

Piacra lépés, munkahelyteremtés → vállalatdemográfia

A vállalkozási aktivitást sok esetben elsődlegesen vagy kizárólag a piacra lépések és kilépések (az ez által kiváltott cserélődés, a „nettó növekedés”) és az ebből várhatóan adódó munkahelyteremtés számaival jellemzik. Ennek alapja az a megfigyelés, hogy a piacra lépések élénkítik a versenyt, nagyobb teljesítményre készítetik mind a belépő, mind a már piacon lévő vállalatokat; gyorsítják a vállalatok egészséges cserélődését. A regiszterek alapján a belépő és kilépő vállalatok számáról, az ebből adódó „nettó” változásról *nyers adatok* mindenütt rendelkezésre állnak. Ezek időszora, összehasonlítása is tanulságos, de már e tekintetben is harmonizált és teljesebb körű adatgyűjtés fogja segíteni megalapozottabb következtetések levonását. A be- és kilépő vállalatok létszámának összevetése ugyanis a munkahelyteremtésről csak *pillanatképet* ad, a létszám viszont gyorsan változhat és a belépőknél változik is: megszűnhetnek, stagnálhatnak, növekedhetnek. Teljesebb és konzisztens választ a vállalatdemográfiától várhatunk.

A *piacra lépés* az 1930 körül kialakuló *ipari szervezet elméletnek* kezdetétől fogva egyik központi témája volt; később a szociológusok érdeklődését is felkeltette, de tételeik igazolásánál jó ideig kevés adatra támaszkodhattak. A számítástechnika adott lökést ahhoz, hogy a népeségalakulás 350 évre visszanyúló tudományának, a demográfiának újabb elágazásaként egy új kutatási terület bontakozzon ki: a szervezetek, a vállalatok demográfiája (Román, 2003/b). Mind a népesség, mind a szervezetek demográfiája nagy számú statisztikai adat feldolgozásával egyrészt a *populációkat*, ezek különböző „évjárait”, egyéb csoportjait, másrészt az *életeseményeket* vizsgálja: az emberek esetében mindazt, ami születésük és haláluk, a szervezetek életében, ami indulásuk és megszűnésük között történik.

A szociológiai kutatások e területen azokkal az ökológiai vizsgálódásokkal indultak, melyek különböző organizmusok, szervezetek *környezetükkel való kapcsolatát*, a populációk és a környezet kölcsönhatásait elemezték. Hozzá téve azután ehhez a szervezetek világában fellelhető *sajátos* jellemzőket (mint például a legitimáció, a verseny, a piaci rések szerepe!), a vállalatdemográfia középpontjába ma a szervezeti *életesemények és*

motívumaik mellett a szervezeti populációk, a különböző szervezeti formák alakulását befolyásoló sokféle környezeti, „szervezetsűrűségi”, életkorfüggő, méretfüggő és egyéb tényezőknek a kutatását állítják. Az indulás, túlélés, növekedés, zsugorodás, megszűnés életeseményeit és hatásait sokféle ismérv, így vállalati méretek, jogi és tulajdonformák, tevékenységek, ágazatok, régiók, finanszírozási források és egyéb jellemzők szerint is vizsgálják.

Az OECD már jó ideje közre adja a tagországaitól begyűjthető (szaporodó, de csak nagy időeltolódással hozzáférhető) vállalatdemográfiai adatokat. Ezek elemzése alapján többek között megállapították, hogy az egyes országok között jelentős *eltérések többnyire nem a belépési, hanem a túlélési és növekedési arányokban mutatkoznak.* Az alaposabb elemzés kimutatta, hogy az Egyesült Államokban valóban *több, de kisebb* vállalat lép a piacra, mint Európában, azután viszont nagyobb a cserélődés! Az Eurostat „Vállalatok Európában” c. kiadvány-sorozatának legutóbbi három kötetében szintén publikált indulási, megszűnési és túlélési rátákat és 2003-ban tíz tagország és Norvégia vállalatdemográfiai adatairól egy önálló elemző kiadványt is közre adott (Business Demography, 2003). A közép- és keleteurópai országok vállalatindításairól DOSME-projektjük keretében gyűjtöttek és publikáltak adatokat.

Mint nem egy más témában, a vállalatdemográfia területén is van bizonyos párhuzamosság az OECD és az Eurostat programok és publikációk között, de a módszertan és az adatgyűjtések harmonizálása terén rendezték az együttműködést. Ily módon részletesebb, pontosabb és jobban összehasonlítható adatok állnak majd rendelkezésünkre. A vállalati regiszter-ajánlásokhoz kapcsolva részletes módszertant dolgoztak ki, kilenc vállalatdemográfiai eseményt különböztetve meg, és azt is bemutatják, hogyan érintik ezek a regisztereket, és *valós adatokhoz* milyen korrekciók segítségével juthatunk el. A ki- és belépő, az induló és megszűnt vállalatok számának alakulásáról a regiszter alapján a KSH magyar adatokat eddig nem tett közzé, *célszerű lesz ezt mielőbb pótolni.* Csatlakozva az Eurostat által koordinált és támogatott harmonizált programhoz, 2002-ről a KSH is készített részletes vállalatdemográfiai felmérést, eredményeit hamarosan publikálja, s ezek a nemzetközi összehasonlítások tükrében is értékelhetők lesznek. E felmérések a regisztrált, de *”alvó”* (vagy már megszűnt) vállalatok szigorúbb elhatárolásával a vállalatsűrűség összehasonlításához is reálisabb adatokat, *a túlbecsült hazai vállalatsűrűségről valósabb képet adnak majd.*

A teljesítmény egyéb összetevői

A nagyobb vállalkozási aktivitástól nemcsak munkahelyteremtést, hanem több innovációt, nagyobb versenyképességet, gyorsabb gazdasági növekedést⁴ is várunk és ezért ilyen hatását is vizsgáljuk. Ezen a ponton *a vállalkozás-kutatás és statisztika találkozik az innováció és versenyképesség kutatással és statisztikával.* Ezt a „KKV- és Vállalkozást-jellemző” statisztika továbbbépítésénél, nemzetközileg és a hazai keretek között is,

⁴ Az OECD tanulmányok egyik figyelemre méltó következtetése: a vállalatindítások kimutathatóan hozzájárulnak a termelékenység növekedéséhez, de annak nagyobb hányada mindenütt *a már működő vállalatokon belül* megy végbe.

hiba lenne figyelmen kívül hagyni. Mind az innovációkról, mind a versenyképességről ugyanis az EU és OECD publikációk bőségesen közölnek összehasonlító adatokat ún. Eredménytábláikban (Scoreboard) és elemző jelentéseikben. Csak a legfontosabbakat említem, ezek: az EU Strukturális Mutatói⁵, Innovációs és Vállalati Eredménytáblái, Innovációs és Versenyképességi Jelentései, a „Közösségi Innovációs Felmérések” (CIS), az OECD Tudomány, Technológia és Ipar Eredménytáblái és „Kitekintés” (Outlook) jelentései. Az eredménytáblák mutatói alapján gyakran rangsorolják is az egyes országokat, figyelik és értékelik az átlagos rangsor helyezéseket és ezek változását. Ezek többségében már Magyarország is szerepel.

Felhasználhatjuk e gazdag anyag mellett a különböző egyéb versenyképességi évkönyvek/jelentések adatait, elemzéseit is. A két legismertebb e műfajban a svájci Vezetésfejlesztési Intézet által közreadott „IMD Globális Versenyképességi Évkönyv” és a Világgazdasági Fórum és a Harvard Egyetem „Globális Versenyképességi Jelentése”. Mindkettő statisztikai mutatókat és szakértői véleményeket feldolgozó, összegező *kombinatív rangsorolásokat tesz közzé*. A rangsorok kialakításánál a kétféle forrás (statisztika, vélemény) eltérő súlyt kaphat: arányuk például a Globális Versenyképességi Évkönyvek készítésénél 2/3–1/3, a Globális Versenyképességi Jelentéseknél fordítva, 1/3–2/3. A szakértők nehezen vagy egyáltalán nem számszerűsíthető további fontos jellemzőket, összefüggéseket is minősíteni tudnak, de *a megkérdezett szak-értők száma, kiválasztása, összetétele, véleményeik egybeesése vagy eltérése többnyire kevésbé ismert*.

A „vállalkozás-statisztika” továbbépítéséhez célszerű lesz mindezeket a forrásokat, felhasználásuk lehetőségeit áttekinteni, ezek sorában nagy figyelmet szentelve a Globális Vállalkozási Monitor (GEM) jelentéseknek is. Ezek a szintén több mutató alapján képzett kombinatív rangsorolások mellett különösen gazdag képet adnak a vállalkozási környezet és tevékenység hasonló és eltérő jellemzőiről nagy számú vizsgált országban, a vállalkozás-erősítés sokféle útjáról, leginkább ajánlható fő eszközeiről. Az *egyes országok* rangsor helyével és ennek magyarázatával kapcsolatban természetesen itt is felvetődnek kérdések, ezek megválaszolásához az összetevők, a felhasznált statisztikai adatok, a lakosság és a szakértők körében végzett felmérések közelebbi ismeretére lenne szükség.

A KKV-k és a vállalkozás hazai helyzetéről

Működő(-nek minősített) vállalataink száma, az ezek 99,9%-át kitevő KKV-k, 99,3%-át adó kisvállalatok száma az utóbbi években tovább növekedett. 1997. január 1-jéről 725 ezer, 2004. január 1-jéről 807 ezer működő vállalatot jelentett a regiszter-statisztika. A Nemzeti Fejlesztési Tervhez készített SWOT-elemzés (Erősségek–Gyengeségek–Lehetőségek–Veszélyek) egyik erősségünknek a KKV-k nagy számát jelölte meg. Vállalatsűrűségünk valóban az EU-15 átlagának másfélszerese. Hogy mennyi ebből a

⁵ A Lisszaboni célok közelítését ellenőrző, jelenleg már 117 mutató.

szinlelt (kényszer-) vállalkozás, erről csak szélsőséges becsléseink vannak. Százezer? vagy: „a szaktárca becslése szerint mintegy 400 ezer ember” (Magyar Hírlap, 2003. június 24., 2. oldal)? Nemzetközi összehasonlításokat is közölve a KSH kiadványa (2002) e bizonytalanságra már nyomatékosan felhívta a figyelmet. A SWOT-elemzés a gyengeségek között elsősorban a hazai KKV-k alacsony termelékenységét, jövedelmezőségét, versenyképességét említi. Ezt aligha vitathatjuk, de a mértékekről, az ágazati, regionális és a vállalatok közötti egyéb különbségekről csak hézagos és bizonytalan képünk van.

A vállalatok számának gyarapodása vállalkozói aktivitást jelez, de a statisztika részadatai elgondolkodtathatnak. Az egyéni vállalkozók száma 498 ezerről 432 ezerre csökkent, ezt viszont bőven kompenzálva, jelentősen, (227 ezerről 374 ezerre) nőtt a társas vállalkozások, ezek között a jogi személyiség nélküli betéti társaságok száma. A többséget képező egyéni vállalkozók 40%-a másodfoglalkozásként vagy nyugdíjasként folytatja e tevékenységét. A társas vállalkozások számának és a munkaerő-felmérésekben e körre jelzett „önállók” számának összevetése arra utal, hogy e területen *még nagyobb arányú* a másodfoglalkozás. Az ágazatok szerinti megoszlások, például az „ingatlanügyek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás” ágazat 31%-os részaránya a vállalatok számában szintén ilyen irányba mutat.

Arra az újabban gyakran feltett és vitatott kérdésre, hogy az utóbbi években javult vagy gyengült-e versenyképességünk az EU tagországokhoz viszonyítva, *az összegezett mutatók* (az egy lakosra és az egy foglalkoztatottra jutó GDP) *alapján* a válasz: *javult*. A foglalkoztatottságot nézve viszont a legutolsók között vagyunk, és már ez is indokolná a vállalkozás, a vállalatindítások ösztönzését. A versenyképesség összetevőinek mutatói vegyes képet adnak, több esetben *visszaesést jeleznek*. A Globális Versenyképességi Évkönyvben és Jelentésben a 30. körüli helyről hátrább soroltak. A piacra lépő vállalatok számáról, munkahely teremtéséről nincs képünk; az innovációt bevezető vállalatok aránya alacsony. A GEM-jelentések a vizsgált mintegy 40 ország között a magyar népesség vállalkozási aktivitását átlagosnak, de csökkenőnek minősítik. Az önfoglalkoztatók aránya (a foglalkoztatottság igen alacsony színvonal mellett) kevéssel az EU-átlag alatt, csökkenőben van. Az önfoglalkoztató státuszt preferálók hazai aránya a legalacsonyabbak közé tartozik. A magyarországi vállalkozási környezetet a Világbank tanulmányok, felmérések elsősorban az adóterhek, a finanszírozási lehetőségek és a gazdaságpolitika kiszámíthatósága tekintetében az átlagosnál kedvezőtlenebbnek minősítik.

A mindebből kirajzolódó kép nem ad okot elégedettségre. Sok egyéb kutatás, felmérés, ezek között például az Ecostat, a GKI jelentései, a GKM megbízásából készített számos tanulmány a KKV-k egyes csoportjainak helyzetéről, a vállalkozási aktivitásnak főleg innovációs megnyilvánulásairól is bővebb leírást ad. Ezek összegezése érdekes és időszerű lenne; ismereteim szerint a fentebb vázolt képet lényegesen nem módosítanák. Abban a kérdésben, hogy a gazdaság versenyképességének megítélésébe az államháztartási mutatókat, a Maastricht-i kritériumok teljesítését-közelítését közvetlenül be kell-e vonni, eltérnek a vélemények. Ezek kedvezőtlen alakulását azonban semmiképpen nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Javításukkal párhuzamosan, a pénzügyi korlátok mellett is kedvezőbb feltételeket kell teremteni versenyképességünk alakulásához,

mindenekelőtt a vállalkozási körülmények javításához. Úgy tűnik, a kormány kezdi ezt felismerni; erre mutat adórendszerünk felülvizsgálata is, de ez csak egy a *sok további szükséges lépés* közül. *Vállalkozási Akciótervéhez az EU 38 lehetséges és célszerű intézkedést társított, ajánlott, és hamarosan be is számoltatnak majd arról, mit tettünk és teszünk ezek megvalósítása terén.*

Záró gondolatok

A két akadémiai bizottság együttes vitája megerősítette, hogy *sok a tennivalónk KKV- és vállalkozás-statisztikánk továbbépítése terén. E munka során kapcsolódjunk szervezetten az e téren folyó nemzetközi törekvésekhez és programokhoz, mind a hivatalos statisztika, mind az ezt kiegészítő, bővítő egyéb felmérések, kutatások és ezek összekapcsolása területén.* A közelmúltban már találkozhattunk ennek néhány biztató jelével. Idesorolhatjuk a 2004 októberében rendezett VIII. Ipar- és Vállalatgazdasági Konferenciát és ennek KKV-szekcióját: a GKM egy időre szüneteltetett, de most megújított kapcsolódását és támogatását ehhez; e konferencián a KKV-szekción túl további kilenc (így összesen tizenhat) előadás foglalkozott kisvállalati és vállalkozás témákkal. Biztató kezdeményezés Vállalkozás–Innováció címmel új internetes folyóirat indítása. Tovább haladva ezen az úton

- Vegyünk aktívan részt a jelzett OECD programokban, a KKV- és Vállalkozást-jellemző statisztika építésében, hazai erősítésében, ilyen adatok sűrűbb publikálása alapján konzisztenciájuk és nemzetközi összehasonlíthatóságuk javításában.
- Nagyobb együttműködéssel *kapcsoljuk jobban össze* a statisztikát, a hézagait pótló felméréseket, az ezeket hasznosító, értékelő és bővítő kutatásokat.

A másik következtetés abból adódik, *hogy a KKV-k túlbecsült száma – ezt az előadás vitája során senki nem vitatta – félreorientálja a gazdaság-, ezen belül a KKV-politikát.* Ez is oka annak, hogy *késlekedik ehhez – a helyzetünknek megfelelő és EU-konform – vállalkozás-erősítő politika illesztése.*

- Ennek megfelelő keretet adhatna Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Programunk (2003–2006) nagyon is időszerű *korszerűsítése és továbbvezetése.* Ez az újabb Nemzeti Fejlesztési Tervünk előkészítéséhez is nélkülözhetetlen. E munkába bizonyára hasznos *a kutatói kör átlátható bevonása,* esetleg öt évi kiiktatásuk után (újra)bevonásuk a GKM által irányított Vállalkozásfejlesztési Tanácsba is.

Hivatkozások

- Action Plan: The European Agenda for Entrepreneurship. COM(2004) 70 final. European Commission, Brussels, 2004.
- Ács J. Zoltán – Szerb László – Ulbert József – Varga Attila: GEM 2001 Magyarország – Vállalkozások globális összehasonlításban. Pécsi Tudományegyetem, 2002.
- Birley, Sue & Daniel F. Muzyka: Mastering Entrepreneurship. Financial Times–Prentice Hall, 2000.
- Business Demography in Europe. Luxembourg, 2003.
- Flash Eurobarometer (Entrepreneurship, Results and Comments) No. 107, 2001, és No. 134, 2002.
- Fostering Entrepreneurship and Firm Creation as a Driver of Growth in a Global Economy. OECD, Paris, 2004.
- Green Paper Entrepreneurship in Europe. European Commission, 2003.
- Household Survey of Entrepreneurship 2003. DTI, London, 2004.
- OECD, 2004: The Istanbul Ministerial Declaration on Fostering the Growth of Innovative and Internationally Competitive SMES, Istanbul, Turkey, 3-5 June 2004.
- Román Zoltán, 1997: Vállalkozás- és kisvállalat-kutatások. Vezetéstudomány, 1997. 12. szám.
- Román Zoltán, 2003/a: Vállalkozás Európában. Bővülő Európa, 2003. 2. sz.
- Román Zoltán, 2003/b: Egy bővülő kutatási terület: a vállalatdemográfia. Statisztikai Szemle, 2003. 5-6. szám.
- Román Zoltán, 2004: A vállalkozás az Európai Unióban és Magyarországon. Európai Tükör, 2004. 7. sz.
- Szerb László – Zoltán J. Ács – Varga Attila – Ulbert József – Bodor Éva: Az új vállalkozások hatásai nemzetközi összehasonlításban. Közgazdasági Szemle, 2004. 7–8. sz.
- Termelékenységünk és versenyképességünk az EU csatlakozás küszöbén. Központi Statisztikai Hivatal, 2004.
- Welter, Friederike: Gründungspotenzial und Gründungsprozess in Deutschland: Eine konzeptionelle und empirische Betrachtung. RWI, Essen.
- Westhead, Paul and Mike Wright (Eds): Advances in Entrepreneurship I–III. 2000.

KULCSSZAVAK: KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALAT, VÁLLALKOZÁS-STATISZTIKA
SMALL- AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISE, ENTREPRENEURSHIP-RELATED STATISTICS
KLEIN- UND MITTELUNTERNEHMEN, STATISTIK DER UNTERNEHMUNG

Summary

The article is based on the author's paper prepared for the joint session of the Industrial and Business Economics Committee and the Statistical Committee of the Hungarian Academy of Sciences. It gives an assessment of the present state of the SME and Entrepreneurship-related statistics with reference to the related recommendations of the OECD Istanbul Ministerial Conference. Quoting data on the Hungarian SMEs the author advocates also for strengthening the entrepreneurship dimension of the Hungarian SME policy.

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK I.
(havi adatok)

Megnevezés	2004	2005.			
		január	február	január – február	február
	előző év azonos időszaka = 100,0				előző hó = 100,0
1. IPARI TERMELÉS	108,3	102,7	101,0	101,8	99,4 ^{a)}
2. ÉPÍTŐIPARI TERMELÉS	106,8	107,9	128,4	117,6	107,1 ^{a)}
3. MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK FELVÁSÁRLÁSA	100,3	98,1	..	..	..
4. KÜLKERESKEDELMI FORGALOM					
BEHOZATAL	113,8	110,8	..	..	..
KIVITEL	116,9	109,4	..	..	..
5. KISKERESKEDELMI FORGALOM ^{b)}	105,7	103,2	..	..	..
6. IPARI TERMELŐI ÁRINDEX	103,5	103,8	103,1	103,5	100,0
7. ÉPÍTŐIPARI ÁRINDEX	104,8	103,8	103,8	103,8	99,7
8. MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK TERMELŐIÁR-INDEXE	94,6	86,7	..	86,2	..
9. KÜLKERESKEDELMIÁR-INDEX					
BEHOZATAL	99,1	95,8	..	..	..
KIVITEL	98,4	94,7	..	..	..
10. FOGYASZTÓIÁR-INDEX	106,8	104,1	103,2	103,6	100,4

Megnevezés	2004	2005.		
		január	február	január – február
11. KÜLKERESKEDELMI EGYENLEG, millió euró	-3 846,6	-174,9	..	..
12. ÁLLAMHÁZTARTÁS EGYENLEGE ^{c)} , milliárd Ft	-1 284,1	-198,4	-195,5	-393,9

Az indexek, ahol más megjegyzés nincs, összehasonlító áron szerepelnek.

a) Szezonális hatásoktól megtisztított és munkanaptényezővel korrigált indexek.

b) Naptárhatástól megtisztítva.

c) Forrás: Pénzügyminisztérium.

Jelmagyarázat:

.. = Az adat nem ismeretes.

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK II.
(negyedéves adatok)

Megnevezés	2003	2004.	
		III. negyedév	IV. negyedév
1. BRUTTÓ HAZAI TERMÉK (GDP), előző év azonos időszaka=100,0	103,0	103,7	103,8
2. BERUHÁZÁSOK, előző év azonos időszaka=100,0	103,1	112,7	100,3
3. ÉPÍTETT LAKÁSOK SZÁMA	35 543	8 680	21 574
4. HÁZTARTÁSOK FOGYASZTÁSA, előző év azonos időszaka=100,0	106,5	103,0	101,3
5. KÜLFÖLDI ADÓSSÁGÁLLOMÁNY ^{a)} , az időszak végén, millió euró			
BRUTTÓ	47 621,8	54 323,8	56 837,4
NETTÓ	21 314,9	25 116,3	25 423,8
6. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG EGYENLEGE ^{a)} , millió euró	-6 364	-1 851	-1 712
7. FOGLALKOZTATOTTAK SZÁMA, ezer fő	3 921,9	3 906,6	3 909,2
8. BRUTTÓ ÁTLAGKERESET, Ft/hó	137 187	139 747	159 184
9. MUNKANÉLKÜLIEK SZÁMA ^{b)} , ezer fő	241,6	254,6	263,3
10. MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA, %	5,9	6,1	6,3
11. TÁVBESZÉLŐ-HÁLÓZAT az időszak végén, ezer	3 613	3 573	3 575
Ebből: ISDN	600	594	594
12. MOBILTELEFONOK SZÁMA az időszak végén, ezer	7 945	8 364	8 727
13. INTERNET-ELŐFIZETÉSEK SZÁMA az időszak végén, ezer	630	680	741

a) Forrás: MNB.

b) A 90 napon belül új állásban kezdők nélkül.

GAZDASÁGI JELZŐSZÁMOK III.
(nemzetközi adatok)

Megnevezés	2003	2004.			
		október	november	december	január–december
	előző év azonos időszaka=100,0				
IPARI TERMELÉS					
EU-25	100,6	101,1	101,2	100,9	102,1
EU-15	100,2	100,7	100,8	100,8	101,7
Magyarország	106,4	105,7	110,7	103,5	108,3
IPARI TERMELŐI ÁRINDEX					
EU-25	100,6	104,5	103,9	103,3	102,2
EU-15	100,6	104,5	103,7	103,2	102,0
Magyarország	102,4	103,5	102,1	101,6	103,5
FOGYASZTÓIÁR-INDEX					
EU-25	101,9	102,3	102,2	102,4	102,1
EU-15	102,0	102,1	102,0	102,2	102,0
Magyarország	104,7	106,3	105,8	105,5	106,8

Megnevezés	2003	2004.			
		II.	III.	IV.	I–IV.
	negyedév				
A BRUTTÓ HAZAI TERMÉK (GDP) VOLUMENINDEXE, előző év azonos időszaka=100,0					
EU-25	100,9	102,7	102,2	101,9	102,3
EU-15	100,8	102,6	102,1	101,8	102,2
Magyarország	103,0	104,2	103,7	103,8	104,0
MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA, % munkaerő-felmérés szerint					
EU-25	8,9	9,0	8,8	8,7	9,0
EU-15	7,9	8,0	7,9	7,9	8,0
Magyarország	5,9	5,8	6,1	6,3	6,1

HAZAI STATISZTIKAI FOLYÓIRATOK TARTALMA

Statisztikai Szemle

2005/2

Magyaríázható-e üzerngazdasági okokkal a gazdasági szerkezet-váltás Magyarországon?

– *Ács Barnabás – Rappai Gábor*

A strukturális reformok és a versenyképesség összefüggései – *Dr. Zádor Márta*

A hányadosbecslés néhány tulajdonsága és egy új becslőfüggvénye – *Hunyadi László*

Tizenöt éves az UNDP Human Development Report című sorozata – *Frigyes Ervin*

2005/3

Az ír „gazdasági csoda” – *Iff. Simon György*

A folyó fizetési mérleg kumulálódó hiánya és a hiány finanszírozásának lehetőségei

– *Dr. Szakolczai György*

Hagyományos módszerek és új kihívások az ágazaton belüli kereskedelem mérésében – *Erdey László*

Területi Statisztika

2005/2

Az előcsatlakozási alapok felhasználásának jellemzői Magyarországon – *Jusztin Valéria*

A munkaerő napi mozgása és közlekedése a budapesti kerületekben és a fővárosi agglomerációban I.

– *Kapitány Gabriella – dr. Lakatos Miklós*

Szenvedélyek rabságában, vagy egészségesen élni? – *Szalaiiné Homola Andrea*

A magyarországi idegenforgalmi régiók – *dr. Tóth Géza*

GÉS–FIGYELŐ

HÁZTARTÁSOK 2001. ÉVI SZATELLIT SZÁMLÁI NÉMETORSZÁGBAN

A háztartások 2001–2002. évi időmérlege alapján meghatározták a térítés nélkül végzett munkák hozzájárulását Németország bruttó hazai termékéhez, az 1992. évi értékekkel összevetve.¹

A térítés nélküli munka fogalma és kategóriái

Fogalmi meghatározás szerint a háztartások olyan szokásos termelő tevékenységei minősülnek térítés nélkül végzett munkának, amelyekért a háztartás harmadik fél számára, piaci elszámolás esetén, fizethetne. Ilyen jellegű például a háztartás vezetése, a gyerekek és a rászorultak ápolása, más személyek segítésére végzett (bevétel nélküli) tevékenység. Értelem szerint nem minősülnek ilyen termelő jellegűnek az önfenntartás (alvás, testápolás, evés stb. szükséglet kielégítés) szokásos tevékenységei. Munkavégzésnek minősülnek az 1992-re, majd 2001–2002-re azonos tartalommal felmért időmérleg kategóriái szerint a következők:

- az ételek elkészítése,
- a lakás, a ház rendben tartása, karbantartása,
- a ruházattal kapcsolatos háztartási munkák, ide értve a varrást, a szokásos rendben tartást (mosást, vasalást, hiányok pótlását),
- a kerti munkák,
- növénytermesztés, állatok gondozása a háztartásban (nem árutermelésként),
- a kézműves és építő tevékenységek, (a lakás festése tapétázása ide tartozik, de nem számított 2001-ben munkavégzésnek pl. a képzőművészeti, iparművészeti alkotás, ez inkább a szabadidő eltöltéséhez sorolt „passzió”),
- olyan rendszeres „árubeszerzés”, a háztartás ügyeinek intézése, amely nem tartozik a személyes szükségletek körébe, figyelembe vehetők pl. a vásárlások és áruszállítások, az igénybe vett szolgáltatások szervezései, de nem része a munkavégzésnek pl. a fodrászat, könyvtár, szórakozóhely, orvosi rendelő felkeresése,
- gyermeknevelés,
- a háztartás rászorult felnőtt tagjainak gondozása és egyéb módon való ellátása.

¹ Az ismertetés alapja Schäfer, D. „Unbezahlte Arbeit und Bruttoinlandsprodukt 1992 und 2001. Neuberechnung des Haushalts-Satellitensystems” című tanulmánya, amely a *Wirtschaft und Statistik* 2004. évi 9. számában, a 960–978. oldalán jelent meg.

A háztartás tagjai munkavégzésként teljesíthetnek tiszteletbeli, jótékonyági és hasonló tevékenységeket, vállalhatják, hogy térítés nélkül segítséget nyújtanak az előbbieket szerinti munkavégzéssel más háztartásoknak.

A háztartás térítés nélküli („ingyenes”) munkáinak fenti kibocsátása közvetlenül nem jelenik meg a nemzeti számlákban, az értéke csupán a háztartás szatellit számlája közvetítésével becsülhető.² A bruttó hazai termék módszertana (ESA'95) ezeken túlmenően figyelembe vesz a háztartásokban létrejött, illetve ott a végső fogyasztás részeként fel-használt jövedelmeket, mint pl. a konyhakert, háztáji gazdaság termelése, a házilagos lakásépítés, a tulajdonos által lakott lakás bérleti díja, a háztartás fizetett alkalmazott-jának keresete stb. Ezek a GDP-ben elszámolt értékek szorosan kapcsolódnak a termelési folyamathoz.

Az időmérleg módszertana szerint a felmért háztartásokat csak bizonyos alsó határt meghaladó munkavégzések megfigyelésére kérték. A naplókban csak azokat a térítés nélküli munkákat jegyezték fel, amelyekkel párhuzamosan nem végeztek más főtevékenységet. Ha nem termelő jellegű a főtevékenység (pl. játék), akkor a vele párhuzamosan végzett munkák sem részei a felmérésnek. A gyerek gondozásába minden olyan tevékenység beleszámít, ami a készenléttel kapcsolatos, akkor is, ha együttes volt a felnőtt tevékenysége a gyerekével (pl. étkezés, sétálás, mesehallgatás). Amikor viszont a szülő a nagyobb gyermekével (pl. a tanulmányairól) megbeszélést folytat, azt rendszerint nem lehet harmadik személlyel helyettesíteni, így része a család életének, ez nem minősül térítés nélküli gyerekgondozó munkának.

Megállapodás szerint a saját haj, vagy a test ápolása, a szokásos kozmetikai (sminkelő stb.) tevékenység nem minősül munkavégzésnek, ezek az időmérleg más rovataiba kerülnek. Akik az interneten főleg szabadidős tevékenységet végeznek, azok számítógépes elfoglaltsága nem munka, viszont pl. a programkészítés, a munkához szükséges információk letöltése és hasonlók „ingyenesen”, alapvetően termelési céllal történnek.

A módszertan megkülönbözteti a közlekedési időfelhasználásokat, rendeltetésük szerint. A szabadidejében, pl. uszodába, szórakozóhelyre utazó nem végez termelő tevékenységet, a megvásárolt áruk hazaszállítása viszont térítés nélküli munkavégzés. A határesetek közé tartozik az oktatásban töltött idő. Ez végső soron elősegíti a humántőke gyarapítását, de nehéz lenne alkalmazni erre a munka jellegű besorolást (itt nem jellemző a harmadik személynek nem fizetett díj), ezért ez az időmérleg más rovataiba kerül.

A 2001–2002. évi időmérleg eredményei szerint a németországi nők átlagosan napi 268 percet, a férfiak csak 168 percet töltöttek ilyen térítés nélküli munkákkal. További időráfordításokkal jellemezhetők az olyan munkák, amelyeket a háztartás nem termelő főtevékenységeivel párhuzamosan végeztek, melléktevékenységként. Ezekkel is növelve a munka előbbi mennyiségeit, a nők átlagosan napi 316 perc, a férfiak pedig napi 203 perc termelőtevékenységet végeztek a háztartásban. A teljes sokaságra számított

² Az Európai Unió Statisztikai Hivatal (Eurostat) a háztartási szatellit számlák fejlesztésére munkacsoportot (Task Force Household Satellite Accounts) hozott létre, és a módszertani ajánlásokat a „Household production and consumption. Proposals for a Methodology of the Household Satellite Accounts” című jelentésben 2003-ban adta ki.

összesen napi 262 perces munkavégzés 19%-kal (átlagosan napi 42 perccel) haladja meg a férfiak és nők főtevékenységként végzett napi munkaidejét. Ezek az eredmények a 12 évnél idősebb korosztályokra vonatkoznak és nem tartalmazzak kettős számbavételt, pl. a gyerekek ellátása, és más térítés nélküli tevékenységek miatt. Nem készült azonban olyan vizsgálat, amely alapján meghatározható lenne, hogy milyen intenzitásúak a háztartás említett fő-, valamint melléktevékenységei, illetve az ilyen ingyenes munkavégzés milyen hatékonyságú a hivatásszerűen, ellenértékért végzett termelőtevékenységekhez képest.

Becslés a térítés nélküli munka mennyiségére

Teljes naptári évre vonatkoztatva becslés készült a németországi, 12 évesnél idősebb korosztályok háztartásban végzett, térítés nélküli munkájának mennyiségére, az említett két időmérleg felvételi eredményei alapján. Az 1991–1992. évi népességszám 70,9 millió fő, a 2001–2002 évi pedig 72,5 millió fő az említett korosztályokban. Ennek megfelelően alakultak az éves munkamennyiségek is a két említett időszakban. A becslés korrekcióival azt is figyelembe vették, hogy milyen mennyiségben tartoztak munkaszüneti napok a két említett időmérleg-felvétel egyes időszakaiiban. A szatellit számla statisztikai eredményeinek hitelesítéséhez németországi munkaügyi igazgatási adatforrásokat is fel-használtak, elsősorban az egyes időszakokban munkajövedelemmel rendelkezők munka-idejére.³

A nemzeti számlákban 1992-re összesen 59,0 milliárd, 2001-re 56,5 milliárd fizetett munkaórát vettek figyelembe. A térítés nélküli munkaidőmérleg alapján felmért adatok a háztartásokra vonatkoznak, ide értve mind a magánháztartásban, mind a tartósan intézményekben élőket (az ún. intézményi háztartások, a mikrocenzusok módszertanának megfelelő körben szerepelnek a számításokban). A térítés nélküli munkát végzők körében nagy számban vannak olyan 12 évnél idősebbek, akiknek a megfigyelés időszakában nem volt kereső foglalkozásuk.

A németországi munkavállalók 1992-ben összesen 59 milliárd fizetett munkaórájához képest a háztartások térítés nélküli munkái (utazásokkal együtt) csaknem kétszerese (102 milliárd óra), és 2001-ben is az ilyen típusú munkákra közel azonos mennyiségű, összesen 96 milliárd órát fordítottak (a fizetett munkaórák száma ekkor 56 milliárd óra volt). Mindkét időszakban további 10 milliárd órát töltöttek a fizetett munkába járással.

A munkamennyiség értékelésének módszertana

A becslt éves munkamennyiség értékeléséhez megfelelő egységértékeket kell választani a háztartás felhasznált termelési tényezőihez. Ilyen értékelést végeztek a különféle tevékenységek idői alapján, továbbá a munkához a háztartás által igénybe vett szolgáltatások, és az anyag-, illetve energiafelhasználás értékelésével, a rendelkezésre

³ A Szövetségi Munkaügyi Hivatal (Bundesagentur für Arbeit) irányításával állítják össze a nemzeti számlák munkaügyi alapadatait pl. az időszakok teljes munkamennyiségeire vonatkozóan. A háztartásokat megkérdezik, hogy a megadott időszakban hogyan alakult a heti munkaidő.

álló állóeszközök értékcsökkenését is beszámítva. A végső cél olyan bruttó hozzáadott érték számítása a háztartások térítés nélküli munkamennyiségére, amely összevethető a nem-zetgazdaság GDP mutatóival. A háztartások bruttó kibocsátásának értékelését hasonló módon végezték, mint a költségvetési intézmények és más nem piaci termelők esetén: a termeléshez felhasznált inputtényezők értékét vették alapul. A háztartások így meghatározott térítés nélküli termelésének értéke sem nyereséget, sem veszteséget nem tartalmazhat.

Óvatosság ajánlott az ilyen értékelési eredmények kezelésében, mert a felhasznált inputtényezők alapján meghatározott termelési érték rejtve hagy lényeges összefüggéseket, pl. nem mértékadó a piaci árakon értékelt termékekhez képest mutatkozó értékkülönbségeik, a termelékenységi összehasonlító elemzése nem ajánlott a piaci termelőkkel, az egységnyi termékre fordított munkamennyiség alapján. Az említett elemzési célokhoz a kibocsátásra alapozott értékelés a megfelelő, a kialakult piaci árstruktúrának megfelelően.

A háztartás munkavégzésének jövedelme elméletileg úgy számítható, hogy a bruttó kibocsátás értékét csökkenteni kell a folyó termelőfelhasználások, valamint az értékcsökkenés és a termelési adók értékével. Azonos tényezőket feltételezve, az inputra, valamint az outputra alapozott értékelés egymástól eltérő nagyságú eredményre vezet a háztartás jövedelmeiben. A nemzetközi statisztikai gyakorlatban nem az ESA '95 szerinti output-értékelések, hanem az itt kifejtett input alapú értékelések váltak be, mivel így egyszerűbbek a felvételek és a becslések, pl. eltekinthetnek a termelési eredményeinek eltérő minőségétől.⁴

A nemzeti számlák jövedelem-felhasználási számításai nem csupán a háztartás által vásárolt javakra terjed ki, hanem a térítés nélküli végzett munkából származó termékek, szolgáltatások fogyasztásának (közvetítő) értékét is értékelni kell. Ezt az értékelést alapozzák meg a háztartás szatellit számlái, amelyek az időszakban (zömmel saját felhasználásra) előállított javakról ad áttekintést, bár azok pénzürtéke nem vethető össze közvetlenül a jövedelem-felhasználás számításainak (piaci alapon meghatározott) szokásos értékeivel.

Az értékelés két alapkérdés vizsgálatára építhető: milyen kalkulációs óráköltséggel vehető számításba a háztartásban kifejtett munka, és milyen személyi körre érvényesíthető a háztartás térítés nélküli munkájának érték számításai.

Kalkulációs óráköltség

Az óráköltség meghatározásának eljárása sok esetben arra építhető, hogy amennyiben a háztartás a munkát harmadik személlyel végeztetné, mekkora lenne a szolgáltatás bruttó óradíja. Ebben a „munkaerő-helyettesítés” felfogásban a keresetek alapadatai a mértékadó, amelyek az alkalmazásban állók munkajövedelmének minden elemét tartalmazzák a társadalombiztosítás adatbázisára építve. Ez az érték olyan járulékos

⁴ A háztartások jövedelmét a kibocsátások alapján értékeli a brit statisztikusok kísérleti számítása, amelynek eredményeit az Office for National Statistics 2002. áprilisban adta ki a „Household Satellite Accounts (experimental) methodology” című módszertani tanulmánya, a szerzők Holloway, S., Short, S., Tamplin, S.

kifizetésekkel is számol, mint pl. jutalom, prémium, 13. havi fizetés és egyéb nem rendszeres munka-jövedelmek. Az egy főre jutó éves átlagkeresetből a tényleges munkaidővel osztva hatá-rozható meg a bruttó óradíj (a távollét, szabadság stb. fizetett időivel nem számolva).

Az óradíj másik értékelési változata csak az időszak nettó kereseteivel számol. A kalkuláció nem tartalmazza például a kötelező társadalombiztosítás járulékait, hiszen ilyen közterhek nem jellemzők a háztartásban végzett munkára. Itt is csak a tényleges munkaidőre jutó nettó kereset a mértékadó az átlagos óradíj számításában. Ez a módszer az óvatos értékelés elvének megfelel. Ettől eltérő átlagos óradíjat adna, ha az éves munkaidő mellett a fizetett távollétek is szerepelnének az óradíj számításaiban.

Sokféle adatforrás áll rendelkezésre az óradíj becsléséhez, azonban ezek értékei közvetlenül nem vehetők figyelembe a számításokhoz. A háztartás szatellitszámlája csak kiegészítő információkkal állítható össze, mind a munkaórák mennyiségére, mind az éves munkajövedelem nagyságára vonatkozóan. A Szövetségi Munkaügyi Hivatal igazgatási nyilvántartásai alkalmasak arra, hogy az itt vázolt célnak megfelelő csoportosításokban összesítsék a ténylegesen kifizetett éves munkajövedelmeket. Az egyszerűbb kezelhetőség érdekében az egyes foglalkozási, illetve képzettségi csoportok adataiból az óradíjak számításaihoz csak a teljes évben, teljes munkaidőben alkalmazásban állók adatait vették át. A rendelkezésre álló 2000. évi kereseti adatok alapján készültek el a 2001-re vonatkozó (továbbvezetett) átlagos óradíjak.

A normál feltételek mellett teljesített heti fizetett munkaidőket az egyes foglalkozási csoportokban a mikrocenzus eredményei alapján, differenciáltan határozták meg. Ellen-őrző értékelésekre adtak alapot a munkaügyi statisztikai felvételek. A fizetett távollétek (ünnepnap, szabadság, betegség stb.) adataival csökkentették az éves kereseteket, és ezek az alkalmazásban állók munkaidő-adataiban sem jelentek meg.

A németországi társadalombiztosítási terhek 2001-ben 20,5%-os mértékkel szerepeltek a bruttó óradíj számításaiban. Az óradíj bruttó, illetve nettó értéke az egyes foglalkozási csoportok éves értékadataiból számítható, a teljes évben teljes munkaidőben alkalmazásban állók óraszámával osztva. A ténylegesen kifizetett nettó óradíj nem tartalmaz bizonyos közterheket, ide értve pl. a szolidaritási alapba fizetett hozzájárulást, a bérek jövedelemadóit.

A fizetett távollétekkel is számolva egy órára 2001-ben átlagosan 8,85 euró nettó kereset jutott, ebből a tényleges munkaórákra számított nettó óradíj 7,10 euró. A háztartásban végzett munka „helyettesítésére” a bruttó óradíj kalkulációjában óránként átlagosan 15,60 eurót határoztak meg. Ezen belül a személyi jövedelemadó és a munkavállaló tb. terhe óránként 3,28 euró, a munkaadó tb. járuléka további 2,13 euró, az egyéb jog-címeken elszámolt közterhek együtt óránként 1,33 euró. A háztartásban végzett egy munkaóra legfeljebb ennyit érhet, így ez az értékbecslés felső korlátja.

A költségmegtakarítások alakulása

A háztartásban végzett térítés nélküli munka viszonyításaihoz a személyi kör annak alapján határozható meg, hogy többnyire milyen felkészültségűek végzik a tevékeny-

ségeket. A legegyszerűbb annak a feltételezése, hogy minden foglalkozást figyelembe véve átlagos óradíjakkal számolható el a háztartásban végzett munka értéke. Ettől eltérő annak a feltételezése, hogy akik a munkát végzik bármilyen tevékenységre képesek, de különösebb szakmai felkészültség nélkül. Van olyan szemlélet is, hogy bizonyos munkák szakértelmet igényelnek a háztartásban is, pl. bizonyos kézműves és kisipari műveletek eredményes elvégzéséhez, a megfelelő óradíjakkal számolva.

A „mindenféle munkára egyaránt vállalkozó” személyek óradíjával számították a németországi háztartások szatellit számláit, a nemzetközi gyakorlattal egyezően. A megfelelő óradíjak számításához 21 foglalkozáscsoportot vettek figyelembe, a háztartási munkák sajátosságainak megfelelően.

Néhány jellegzetes foglalkozás: házvezető, a háztartás gazdasági ügyintézője, szakács, pincér, takarító, szabó, földmunkát végző, építési segédmunkás, szoba-festő, autósosó, gyermekgondozó, egészségügyi és szociális gondozó.

A nemzeti számlákban figyelembe vett óraköltségek alapján határozták meg az egyes munkafajták értékeléséhez alkalmazott díjakat, a „helyettesítés” éves időadataira vonatkozóan. A 2001. évi munkamennyiséggel és a nettó óradíjakkal számolva (a fizetett távollétek kifizetéseit nem számítva) a háztartásokban végzett térítés nélküli munka értéke mintegy 684 milliárd eurónak felel meg. Ha ugyanezt (bruttó óradíjjal számítva) fizetett háztartási alkalmazott vagy külső szállító, szolgáltató végezné, a 2001. évi munkák értéke mintegy 1502 milliárd euró lenne.

A munkaköltség fele eszerint megtakarítható, ha a háztartás tagjai az említett munkákat maguk végzik el, térítés nélkül. Ezeket az összehasonlító számításokat a fizetett távollétre jutó keresetek óradíjtételeivel is elvégezték, a térítés nélküli 2001. évi munka értéke ebben a változatban összesen 852 milliárd euró.

Amennyiben nem a mindenhez egyaránt értők, hanem speciális szaktudással rendelkezők átlagos óradíjait veszik figyelembe, a térítés nélküli munkák mintegy 7%-kal kisebb értékkel becsülhetők, vagyis megnő a megtakarítás az általánosnak feltételezett fel-készültséghez képest. Ebben az eltérésben szerepe van annak is, hogy az egyes mér-tékadó foglalkozások óradíjai széles határok között szóródnak. Emiatt az általános fel-készültségű háztartási munka díjai Németország egészében nagyobbak, mint a speciális-zált munkáé, bár a kilencvenes évek elején éppen fordított volt a viszonyuk, csak a nyugatnémet tartományok adataival számolva.

Az előbbi becslést értékeket összevetethetők az alkalmazásban állók nemzeti számlában megadott (2001-ben összesen 593 milliárd euró értékű) nettó munkajövedelmével. Ennek megfelelően a háztartások térítés nélküli (1502 milliárd euró bruttó értékű) munkája is nagyobb értékű, mint az alkalmazásban állók összes személyi költsége (2001-ben 1120 milliárd euró).

A térítés nélküli munka termelési értéke

Az előbbieket a térítés nélküli munkával kapcsolatos értékelést mutatták be, azonban a háztartás termelőtevékenységének más inputtényezői is vannak. A nemzetgazdasági számítások alapján rendelkezésre állnak a belföldi termelésből származó termékekből, szolgáltatásokból a háztartás itt vizsgált termeléséhez felhasznált részadatai. Kiegészítő számításokkal meghatározták továbbá a háztartások eszközeinek értékcsökkenését, elhatárolták a háztartás fogyasztásának teljes értékéből a térítés nélküli munka anyag-, energiaköltségeit és az igénybe vett szolgáltatások értékét.

A kilencvenes években végzett számításokhoz képest a fogyasztási cikkek új osztályozásának bevezetése és az időmérleg szerkezetének kisebb átalakítása okozott változást. Felülvizsgálták a tartós fogyasztási cikkek körét.

Az új módszertan szerint ide tartoznak a bútorok, a háztartási felszerelések, szőnyegek, meghatározott elektromos háztartási gépek, motorral hajtott kézi-szerszámok, gépjárművek, kétkerekű járművek, távközlési készülékek, műsort felvevő- és lejátszó- (televízió, rádió, videó stb) készülékek, fényképezőgépek, mozgóképet felvevő és lejátszó készülékek, információt feldolgozó berendezések, ékszerek, időmérők.

Ide tartoznak továbbá a szabadidővel kapcsolatos értékesebb eszközök, mint pl. a szabadidéri felszerelések, hangszerek, a testedzés és -ápolás meghatározott eszközei.

Az ilyen háztartási vagyontárgyakra értékcsökkenést számítanak, a folyamatos leltározás módszerével (perpetual inventory method – PIM).

A felhalmozás németországi idősorait 1950-ig vezették vissza a nyugatnémet tartományokra, a keletnémet háztartások ennek megfelelő idősorai csak 1992-től állnak rendelkezésre. Az eszköztisztika keretében végzik a várható használati időtartamok és eloszlásaik becsléseit, amelyeket a tényleges viszonyoknak megfelelően aktualizálnak.

A 2001. évi teljesítményben a térítés nélküli munka nettó értéke a már említett 684 milliárd euró (általános óradíjjal), ehhez a következő tételek adódnak:

- a háztartás alkalmazottainak munkabére (3 milliárd euró),
- a tulajdonos által lakott lakás bérleti díjaként becsült érték (56 milliárd euró),
- termelési adók és támogatások egyenlege (6 milliárd euró),
- az előbbieket összege a nettó hozzáadott érték (748 milliárd euró),
- az értékcsökkenés (72 milliárd euró),
- a GDP-számítás módszertanának megfelelő a bruttó hozzáadott érték összesen 820 milliárd euró,
- a folyó termelőfelhasználások becsült értéke együtt mintegy 301 milliárd euró,
- ezekkel növelve a munka alapján elszámolt értéket, a háztartások 2001. évi termelési értéke 1121 milliárd euró, folyó árakon, amelyből a GDP-számítások összesen 129 milliárd eurót vesznek figyelembe, az Eurostat előírásainak megfelelő tételekkel.

A németországi háztartások 2001-ben 1121 milliárd euró nagyságú termelési értékéből a GDP-számítások összesen 129 milliárd eurót vesznek figyelembe, az Eurostat

előírásainak megfelelő tételekkel. A folyó árakon meghatározott 1992. évi termelési érték 918 milliárd euró, vagyis tíz év alatt a németországi háztartások teljesítménye mintegy 22%-kal nőtt, folyó áron.

Az említett költségtényezők mindegyike gyorsabban nőtt 1992. és 2001. között, mint a háztartás térítés nélkül végzett munkáira becsült érték. A vásárolt termékek és szolgálta-tások 2001. évi értéke pl. 32%-kal, az értékcsökkenésre becsült érték 43%-kal, a tulaj-donos által lakott lakás bérleti díjaként elszámolt érték 83%-kal nagyobb, mint az 1992-re készített elszámolások szerint.

A térítés nélküli munka tevékenységi csoportok szerint

A térítés nélkül végzett munka egyes tevékenységi csoportjai eltérő költség-szerkezettel jellemezhetők. A háztartásban végzett ápolás, gondozás termelési értékének 78%-a a munkaerő elszámolt értéke, a háztartás vezetésében ez az arány csak 65%, és további 31% a folyó felhasználások, 3% az értékcsökkenés részesedése.

A „helyettesítés” elvét alkalmazva a háztartás térítés nélküli munkájának eredményei bizonyos piaci termelő ágakkal is összevethetők, bár a pontos megfeleltetésük nehézség-gekbe ütközik. A háztartási ellátásnak leginkább a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás felel meg, a kisgyermek otthoni gondozásához pedig az alapfokú oktatás (óvodai nevelés) hasonlítható, bizonyos megszorításokkal.

A németországi vendéglátó ágazat termelési értékében pl. átlagosan 38% a személyi költségek aránya, ez a háztartás vezetésére becsült munkaköltség (65%-os) arányánál sokkal kisebb, viszont itt 5% (és nem 3%) az értékcsökkenés és 57% (és nem 31%) a folyó termelő felhasználások értékaránya. Az ágazati összehasonlítás a háztartásvezetés tevékenységei körében arra utal, hogy vi-szonylag nagyobb munkaerő-igényűek, mint ami a piaci termelő vállalkozásokat jellemzi.

A háztartás térítés nélkül végzett munkájának (a tulajdonos által lakott lakás elszámolt bérleti díja nélkül) 2001. évi termelési értékében (1010 milliárd euró, folyó áron) a legnagyobb arányú a házimunka, kerti munka (620 milliárd euró), valamint a beszerzés, a háztartással kapcsolatos ügyintézés (191 milliárd euró).

A kisgyermek otthoni ellátására összesen 70 milliárd euró, a házilagos kézműipari, építő és más szakipari tevékenységekre 54 milliárd euró termelési érték jut.

A háztartások által másoknak térítés nélkül nyújtott segítséghez 34 milliárd euró, a társadalmi megbízatások ingyenes ellátásához 31 milliárd euró termelési érték tartozik. A rászorultak térítés nélküli gondozása, ápolása összesen 10 milliárd euró termelési értéknek felelt meg 2001-ben, folyó áron.

A háztartásban térítés nélkül végzett munkák 2001. évi összes termelési értékében a bruttó hozzáadott érték aránya mintegy 72,5%, a folyó termelő felhasználásoké 28,5%. A 2001. évi hozzáadott értékben mintegy 684 milliárd euró jut a munka becsült értékére és 36 milliárd euró az értékcsökkenésre (az

1992. évi 634 milliárd euró hozzáadott értékben a megfelelő érték 603 és 27 milliárd euró volt).

A német gazdaság 2001. évi bruttó hazai termékéhez (2074 milliárd euró) a háztartások által teljesített termelés összesen 107 milliárd euróval járult hozzá, ezen túlmenően vehető figyelembe a háztartás térítés nélküli munkájával létrehozott hozzáadott értéke. A megnövelt 2001. évi jövedelem ezzel együtt mintegy 2786 milliárd euró, folyó áron.

A háztartások termelése Németország megnövelt 2001. évi hozzáadott értékének 29%-át (1992-ben 31%-át) állította elő, folyó árakon összesen 820 milliárd euró (1992-ben 690 milliárd euró) értékben.

A háztartások térítés nélküli munkájának előbbieik szerint becsült jövedelme egymaga nagyobb értékű, mint a németországi ipar (472 milliárd euró), valamint a kereskedelem, a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, a közlekedés (összesen 350 milliárd euró) bruttó hozzáadott értéke együttvéve.

A háztartás fogyasztásának a saját termeléssel kiegészített értéke

A jövedelem keletkezésével kapcsolatos tartalmi változtatások értelem szerint a háztartás fogyasztásának módosítását is indokolják. Amit a végső fogyasztás korábban összevontan, egyetlen tételként tartalmazott, azt részeire kell bontani. Az ételek nyersanyagai, energiafelhasználása, valamint a tartós konyhai berendezések például a termelési folyamat outputjaként kikerülnek a végső fogyasztás értékéből, és a térítés nélküli munka ráfordításaival kombináltan jelennek meg a háztartás fogyasztásában.

Ebben a felfogásban a következő levezetés útján számítható a háztartás fogyasztásának a saját termeléssel kiegészített értéke:

- + *a háztartások belföldi vásárlásainak értéke,*
- *a nem rezidensek belföldi vásárlásainak értéke,*
- + *a rezidensek külföldi vásárlásainak értéke,*
- = *a belföldi háztartás vásárlása,*
- *folyó felhasználási céllal a termeléshez vásárolt javak értéke,*
- *tartós fogyasztási cikkek vásárlásának értéke,*
- *a háztartáshoz igénybe vett szolgáltatások értéke,*
- + *a nem termelő tevékenységek tartós fogyasztási cikkeinek értékcsökkenése,*
- = *közvetlen fogyasztás értéke (vásárlásból, értékcsökkenésből),*
- + *a térítés nélküli végzett termelés becsült értéke és a háztartáshoz igénybe vett szolgáltatások értéke együtt,*
- = *a háztartás fogyasztásának kiegészített értéke.*

A szatellit számlában (a nemzeti számlák adataiból kiindulva) a belföldi háztartásokhoz rendelt (és nem a belföldön realizált) fogyasztás jelenik meg. A végső fogyasztás nem tartalmazhatja azokat a vásárlásokat, amelyeket a háztartás térítés nélküli termelésében inputként használnak fel. Ezek a levonások mind a termeléshez vásárolt anyag és energia, egyéb szolgáltatás értékére, mind a tartós fogyasztási cikkekre (elektromos szerszám, hűtő- és fagyasztó készülék, a jármű arányos része, bútor stb.)

kiterjednek. Lényeges az a módszertani eltérés is, hogy a tartós fogyasztási cikkek csak a tárgyidőszakra jutó értékcsökkenéssel növelik a háztartás fogyasztásának kiegészített értékét, nem teljes beszerzési értékkel.

A vázolt levezetés szerint 2001-ben a németországi háztartások közvetlen fogyasztása az évre összesen 841 milliárd euró volt, amit további 995 milliárd euró értékű termelés egészített ki. Ezek együtt a **belföldi háztartások** fogyasztására 1835 milliárd euró becsült éves értéket adnak. Összehasonlításként a nemzeti számlákban a **háztartások 2001. évi belföldi fogyasztási kiadásaira** összesen 1163 milliárd euró szerepel. Ez az óvatos becslés értéke, ahol a termelés értékét a legkisebb óradíjakkal számolták, amely nagyobb lenne a fizetett távollétekkel kalkulált óradíjakkal.

A háztartások számával osztva számolják az egy belföldi háztartás egy hónapra jutó 2001. évi kiegészített fogyasztási értékei: a közvetlen fogyasztás értéke havi 1840 euró, amit növel a tértítés nélküli termelés havi 2180 euró értéke. A közvetlen fogyasztás 2001-ben havi 2610 euró, ez mintegy 70%-a a háztartások rendelkezésére álló nettó jövedel-mének.

A németországi háztartások rendelkezésére álló, pénzben folyósított jövedelme összes tételét figyelembe véve a 2001. évi nettó érték átlagosan havi 2680 euró, azonban a tértítés nélküli munka jövedelme ezt mintegy havi 1480 euróval növeli (a tulajdonos által lakott lakás havi bérleti díjával nem számolva).

(Ismerteti: Nádudvari Zoltán)

**„A PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS
(PPP)
JELENE ÉS JÖVŐJE MAGYARORSZÁGON”**
című szakmai konferenciáról

A fenti címmel az *IBC Hungary* szervezésében 2005. március 29–30-án Budapesten szakmai konferenciát tartottak, amely az **IBC-VILÁGGAZDASÁG KONFERENCIÁK** nevű rendezvénysorozat első része volt. A GAZDASÁG ÉS STATISZTIKA szerkesztői felkérték a szakmai konferencia előadóit, hogy folyóiratunknak adják át közlésre az elhangzott előadá-saik szerkesztett szövegét, amelyek bemutatják a köz- és magánszféra hosszabb távú együtt-működésének statisztikai vonatkozásait is, az Eurostat 2004. évi előírásainak megfelelően. Folyóiratunk következő számaiban a szakmai konferencia gazdag anyagából várhatóan a következő tanulmányokat közöljük:

Dr. Major-Bene Rita: *Mi az a PPP? Meghatározás, típusai, alkalmazási területei;*

Leiner Vera: *Magyarországi PPP projektek tapasztalatai;*

Köteles Bernadett: *Európai források és PPP.*

A kétnapos szakmai konferencia előadásai bemutatták a PPP gyakorlati megvalósítását hazai és nemzetközi viszonylatban, ezen belül pl. a PPP projektek EU alapokból történő és banki finanszírozási lehetőségeit, az informatikai háttér és az irányítás kialakítását, az önkormányzatok és a létesítményt üzemeltetők, fenntartók hosszabb távú érdekeltségének feltételeit.

A KÖZ- ÉS A MAGÁNSZFÉRA SIKERES EGYÜTTMŰKÖDÉSE ÍRORSZÁGBAN

1. Bevezetés

Az ír gazdaság viszonylag hosszú ideig tartó, gyors gazdasági növekedése főként a meglévő hazai infrastruktúrának volt köszönhető. Az ezredforduló környékén a magas infláció és az alacsony munkanélküliség mellett nyilvánvalóvá vált hogy a kétszámjegyű gazdasági növekedési ráta nem tartható fenn sokáig. Az EU-s átlagot meghaladó gazdasági növekedés fenntartásához és a külföldi működő tőke további becsábításához az írországi infrastruktúra fejlesztésére és a humán tőke fejlődésére van szükség. A magas gazdasági aktivitás infrastruktúra igényének kezelésére létrehozta az ír kormány a Nemzeti Fejlesztési Tervet, melyben körvonalazták a 2000–2006 közötti időszakra az infrastruktúra fejlesztésének és kiterjesztésének lényeges programját, 51 milliárd eurós előirányzattal.¹

Az infrastruktúra beruházási projektjeit Írországban hagyományosan az Államkincstár forrásaiból (PM), vagy az államkincstári fedezetet EU-s támogatásokkal kiegészítve valósították meg. Várhatóan az EU-s támogatások mértéke az infrastrukturális beruházások finanszírozásában jelentősen csökken, egyrészt az Európai Unió bővülésével, az új tagállamok felvételével, másrészt azért, mert a sikeres gazdasági átmenet követően az ír életszínvonal ma már megegyezik a fejlett európai országokéval, és Írország az EU költségvetésének nettó befizetőjévé válik. Távolokban a demográfiaileg öregedő társadalom további terheket ró a közszolgáltatások finanszírozására.

Nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a közszolgáltatások színvonalának megtartása érdekében a kormánynak támaszkodnia kell a privát szférára. Mindent összegezve ugyanis a magánszektor számos esetben innovatívabb megoldásokkal, alacsonyabb költségekkel tud a társadalmi elvárásoknak eleget tenni. Az anyagiakban szűkölködő kormányzatoknak a hagyományos közbeszerzések mellett alternatív megoldásokat kell találniuk a társadalmi szükségletek minél magasabb színvonalon történő kielégítése céljából.

2. A magánszféra mobilizálása

Írországban is érvényben maradt a felvetés, miszerint az alapvető közszolgáltatások biztosítása az állami szektor felelőssége, de a szolgáltatások tervezésére, finanszírozására, kivitelezésére ma már különböző megoldások elfogadottak. Az elmúlt években jelentős fejlődés figyelhető meg a köz- és magánszféra együttműködését illetően, főként a közlekedési infrastruktúra, a környezetvédelem, az oktatás és az egészségügy területein.

¹ Az ismertetés forrása: Scally, J.: *Public Private Partnership in Ireland: An Overview* = Quarterly Bulletin of the Central Bank & Financial Services of Ireland, Autumn 2004. internetes kiadványból, cím: <http://www.centralbank.ie/data/QtBullFiles/2004%2003%20Public%20Private%20Partnerships%20An%20Overview.pdf>

A köz- és magánszféra együttműködése (public-private partnerships – PPP) olyan kapcsolatot jelent közfeladatok ellátására, amelyen belül az állam és a magánszférabeli fél az infrastrukturális beruházások tervezését, finanszírozását, megvalósítását és/vagy üzemeltetését közösen végzik. E feladatokat hagyományosan az állam vagy más kormányzati szervek közbeszerzési pályázatokkal valósították meg.

Az angol, spanyol, portugál példák után Írországból is felismerték, hogy a PPP számos előnyt biztosít mindkét félnek bizonyos feladatok teljesítésében. Ha mindkét fél azt teszi, amit a legjobban tud, akkor a közszolgáltatások nyújtása és az infrastrukturális ellátottság gazdaságilag a leghatékonyabb módon valósulhat meg.

A PPP-ben megvalósult beruházásokban a magántársaságok általában hosszú távon működnek együtt az állami szférával, nemcsak a projekt finanszírozásáért, hanem a szolgáltatás hosszú távú működtetéséért és fenntartásáért is kötelezettséget vállalva. A köz- és magánszféra közötti együttműködést és a szerepvállalások mértékét szerződésben rögzítik.

A magánszféra szerepvállalásának mértékétől függően a következő fő modelleket lehet megkülönböztetni (az angol betűszavak jelölésével):

- 1. Tervezés és építés (DB):** az ilyen típusú szerződésekben a magántársaság tervezésre és építésre vállal kötelezettséget. A létesítmény elkészülte után a megbízó tulajdonába kerül, ő tartja fenn és működteti a keletkezett vagyont. Az üzemeltetési és fenntartási kockázatok mellett még az építési kockázatok egy részét is a közsféra viseli, így az ilyen szerződések általában nem tartoznak a PPP projektekhez.
- 2. Tervezés, építés és működtetés (DBO):** A magántársaságok nemcsak a tervezésben és az építésben vesznek részt, hanem felelősséget vállalnak – a szerződésben rögzített ideig – a megvalósult beruházás működtetésében, fenntartásában is. Ez esetben a magánszféra hosszabb ideig vesz részt és több szerződéses kötelezettséget vállal, mint az előző esetben (DB), ezáltal jobban ösztönzött a projekt megvalósításában. A beruházási költségbecslés során a tervezésen és kivitelezésen kívül a működtetési költségeket is figyelembe veszi („whole-life costing” elv), így ennek hatékonyságára is ügyel a közbeszerzési eljárásokkal szemben. (A legtöbb közbeszerzési eljárás során a tervezés, építés és a működtetés, fenntartás elkülönülnek egymástól és legtöbbször nem is egy félhez tartoznak. Ez az elkülönülés magasabb működtetési és fenntartási költségeket eredményezhet, mivel a tervező és építő fél nem veszi számításba a működési kiadásokat.)
- 3. Tervezés, építés, működtetés és finanszírozás (DBOF)/ koncesszió:** Az ilyen szerződések hasonlóak a 2. pontban leírtakhoz, de itt a magántársaság már a projekt finanszírozását is saját forrásból valósítja meg. A DBOF szerződések alapján a magántársaság a beruházott összeget a működési időszakban a közsféra által rendszeresen fizetett díjból nyeri vissza.
Koncesszió esetén a magántársaság a beruházott összeg egy részét vagy teljes egészét közvetlenül a végfelhasználóktól szedi be. A PPP szerződések többsége DBOF vagy koncesszió.

A köz- és magánszféra együttműködésében megvalósuló beruházások támogatói szerint még költségvetési megszorítások idején is számos előny érhető el a magántőke bevonásával a hagyományos közbeszerzési eljárásokkal szemben.

A PPP projektek lehetséges előnyei a következők:

- Az infrastrukturális fejlesztések gyorsítása és növelése. A kormányzat számára lehetővé válik nagy összegű beruházások megvalósítása, mert a kiadások egy összegben való kifizetése helyett a későbbiekben több részletben való kifizetésére van lehetőség.
- A beruházások gyorsabb megvalósítása. A magánvállalat ösztönözve van a tervezési és építési munkák mielőbbi megvalósítására, mert a vállalt teljesítés késése vagy elmulasztása esetén nyereségtől esik el.
- Összköltség-csökkenés. A magánszféra a megvalósított beruházás működtetésébe és fenntartásába való bevonásával, ezen szakaszok költségeinek csökkentésében is érdekeltté válik, mely hosszútávon hatékonyságnövekedést eredményez.
- A kockázatmegosztás optimalizálása. A PPP kiadásokon belül meghatározó a kockázatvállalás díja. A magánszféra hosszú távú kockázatvállalása hozzájárul a projekt gyorsabb megvalósításához, valamint az összköltség-szemlélet alkalmazásához.
- A szolgáltatások minőségének javulása. A PPP-ben megvalósuló projektek – kihasználva a privát szektor hatékonyságát, szakértelmét és versenyképességét – kedvezőbb eredményeket érhetnek el, mint a hagyományos közbeszerzési eljárásokkal. Ráadásul a PPP-vel lehetővé válik a legfejlettebb technológiák használata, a nagy multinacionális vállalatok bevonásával.

A PPP-ben megvalósuló infrastrukturális beruházások költségei számos esetben meghaladják a hagyományos közbeszerzési eljárással létrehozott beruházások költségeit, mégis néhány projektnél részletes költség-haszonelemzéssel kimutatható, hogy a magánszféra bevonásával összességében nagyobb társadalmi haszon érhető el, mint anélkül. A PPP szerződések létét sokszor megkérdőjelezik azért is, mert az állam tud legolcsóbban hitelhez jutni, s így olcsóbban tudja a projekteket finanszírozni, mint a magánszféra. Ráadásul a PPP-hez kapcsolódó költségek között a közbeszerzési eljárásnál nem szereplő költségtényezők is felmerülnek, mint például a szerződéses, jogi kiadások, a tender és értékelési folyamatok költségei.

3. A köz- és magánszféra együttműködésének struktúrája és fejlesztése Írországbán

A PPP projektek története Írországbán 1999-ig nyúlik vissza, amikor az állam kísérletként öt iskola PPP projektben való megvalósítására tett felhívást. A kezdetben kisebb támogatást élvező PPP projektek iránt egyre nagyobb érdeklődés mutatkozott a fokozódó infrastrukturális igények és a költségvetési bevételek csökkenése után. Ehhez az Eurostat 2004 őszén a PPP nemzetgazdasági elszámolásáról hozott döntése is nagyban hozzájárult.

A PPP írországi struktúrájának kialakítását a megfelelő intézményi háttér létrejötte segítette. A Pénzügyminisztériumon és a Külügyminisztériumon belül létrehozott osztályok intézték az ügyeket, és egy tárcaközi bizottság is alakult a PPP-k felügyeletére. A

szakértői bizottság munkájában a köz- és magánszféra képviselői egyaránt részt vesznek, kifejtik a munkaadók, a szakszervezet és a civil szakértők álláspontját.

A Nemzeti Fejlesztések Finanszírozásának Irodája (National Development Finance Agency – NDFA) 2003 januárjában alakult. Az Iroda fő feladata az állami beruházások finanszírozását elősegítő, új alternatív módszerek kialakítása. A NDFA ellenőrizheti a köz- és magánszféra közötti kockázat és költségmegosztást, illetve a 20 millió Eurót meghaladó beruházások felett kötelező jelleggel felelősséget gyakorol.

A PPP projektek írási struktúrájának kialakításánál az adófizetők költségeinek minimalizálása és a privát szférának nyújtott versenyképes jövedelem közötti egyensúly megtalálása volt az elsődleges szempont.

Az ár-érték arány megőrzésének biztosítására hat lépcsős ellenőrzési rendszert vezetnek be:

1. **Előzetes értékelés:** a projekt céljának ismeretében meg kell vizsgálni a kívánt célhoz vezető utakat, s azok költség-haszon elemzését, majd ez alapján választani kell a hagyományos közbeszerzési eljárás vagy PPP projekt keretében való megvalósítás között.
2. **A költség- és kockázatmegosztás értékelése:** a különböző lehetőségeket vizsgálva az NDFA a köz- és magánszféra közötti optimális költség- és kockázatmegosztásra vonatkozóan ad tanácsot.
3. **A PPP értékelése:** az illetékes minisztériumok döntenek a beruházás PPP kereten belüli megvalósításáról, majd a megfelelő PPP struktúra kiválasztása mellett a várható haszon kimutatására kerül sor.
4. **A közbeszerzési eljárások értékelése (Public Sector Benchmark (PSB):** a közbeszerzés értékelése során a projektmenedzselés és -megvalósítás költségeinek nettó jelenértékét számítják ki. A költségek között a tőkeköltség, a működési és fenntartási költség, az adók és a kockázatvállalás költségei is szerepelnek. A teljesítményértékelés során kapott eredményeken változtatni csak abban az esetben lehet, ha nem piaci szereplők hatására valamilyen változás áll be a projektben. Amennyiben a teljesítményértékelést módosítani kell, úgy a projektet és a költség-haszonelemzést is újra kell számolni, mivel a projekt specifikációjában történt változások valószínűleg a költségeket is növelik.
5. **Maximálisár-meghatározás:** meghatározzák a magántársaságok által nyújtott szolgáltatásokért fizetendő maximális összeget, amely valójában megegyezik az állam által vállalt maximális díjjal. A díjszámítás a PSB költségeket veszi alapul, némileg meghaladja azt, ezáltal biztosítva profitot a magántársaságoknak. Ezen maximális értéket túllépő PPP ajánlatok esetén – hacsak nincsenek más jelentős előnyei a köz- és magánszféra együttműködésének – hagyományos közbeszerzési eljárás keretében kell a beruházást megvalósítani.
6. **Ár-érték arány párhuzamos vizsgálata:** A magánszektorból érkező legjobb ajánlat kiválasztása után, annak a hagyományos közbeszerzési eljárással megvalósított beruházás cash-flowjának összevetésével, e pontban születik döntés a beruházás PPP-ben való megvalósításáról, illetve annak elhalasztásáról vagy kizárásáról.

Az ír Nemzeti Fejlesztési Tervben a PPP-ben megvalósuló projektek finanszírozásához 2,35 milliárd eurót várnak a magánszférából a 2000 és 2006 közötti időszakban. A 2,35 milliárd euró megosztására a következő javaslat született:

1. tábla

*PPP kiadások a Nemzeti Fejlesztési Tervben,
2000–2006*

Megnevezés	PPP kiadások, millió euró	PPP részesedés, %
Nemzeti útépités	1270	23
Vizellátás	127	9
Tömegközlekedés	381	60
Szennyvízelvezetés	571	69

A kormányzat szándéka szerint a nemzeti jövedelem 5%-át fordítanák állami beruházásokra a 2004 és 2008 közötti években.

4. Kockázatmegosztás és a PPP projektek statisztikai kezelése

A köz- és magánszféra együttműködésének egyik kulcstényezője az optimális kockázatmegosztás. A kockázat, itt a beruházás sikeres megvalósítását nagyban befolyásoló tényező, mint az idő, költség és minőség. A kockázatot vállalás a magántársaságokat hosszú távú szemléletmód alkalmazására szorítja és arra is ösztönzi, hogy a vállalt kötelezettségeiket időben, kedvezőbb költséghatékonyan és jobb minőségben teljesítsék.

A maachstrichti szerződésben meghatározott GDP-arányos költségvetési hiány 3%-os limitének megtartása érdekében számos EU tagállamban megszorításokat javasoltak, ami szemben állt az európai beruházásokat szorgalmazó kezdeményezéssel (European Growth Initiative). 2003 második felében egy olasz javaslat a beruházások növelése érdekében az állami és magán tőke együttes bevonását helyezte előtérbe, remélve hogy a PPP keretek között megvalósuló eszközök finanszírozására fordított összeg egy része a költségvetési mérlegen kívüli tételnek minősül, így nem lesz hatással a kormányzati kiadásokra és a költségvetésre.

Az Eurostat 2004 februárjában hozott döntést a köz- és magánszféra együttműködésével megvalósult beruházások elszámolásáról. Az Eurostat ajánlása szerint a köz- és magánszféra együttműködésével megvalósult eszköz akkor minősül kormányzaton kívüli eszköznek, és így elszámolása akkor lehet mérlegen kívüli tétel, ha mindkét alábbi feltétel teljesül:

1. **a magántársaság viseli az építési kockázatot, és**
2. **a magántársaság viseli az eszköz rendelkezésre állási kockázata és keresleti kockázata közül legalább az egyiket.**

Építési kockázat (Construction Risk):

Ide tartozik a PPP-ben megvalósult eszköz szerződésben meghatározott időpontot követő, késedelmes átadásának, valamint annak kockázata, hogy az eszköz nem felel meg az előírt standardoknak. Továbbá a pótlólagos költségek, technikai hibák felmerülésének, illetve a projekt működéséből adódó negatív externáliás hatások kockázata.

Amennyiben a negatív externáliás hatást az állam kompenzálja, úgy az építési kockázatot nem csupán a magánvállalat viseli. Továbbá nem lehet az eszköz kormányzati mérlegen kívüli tétel akkor sem, ha az állam az eszköz készülségi szintjétől függetlenül kezd szolgáltatási díjat fizetni a magántársaságnak, hiszen ez is azt bizonyítja, hogy az építési kockázat nagy részét az állam viseli.

Rendelkezésre állás kockázata (Availability Risk):

Azon kockázatok tartoznak ide, amikor a magántársaság nem tudja a szerződésben vállalt mennyiséget és/vagy minőségi illetve biztonsági standardoknak megfelelő szolgáltatást nyújtani. Ilyen esetben, ha a magántársaság által nyújtott szolgáltatás nem éri el a kívánt színvonalat, és a magántársaság viseli a rendelkezésre állási kockázatot (nem állami eszköz esetén), az állam automatikusan a rendelkezésre állással arányosan csökkentett díjat fizeti a magántársaságnak. A büntetés eshetősége erős ösztönzőként hat a magántársaságok hatékonyságának növelésére.

Keresleti kockázat (Demand Risk)

Ide tartoznak a kereslet ingadozásaiból eredő kockázatok, azaz olyan esetek amikor a projektben megvalósult szolgáltatás iránt a szerződésben rögzített kereslettel jelentős mértékben eltérő mennyiségű kereslet mutatkozik. Ide tartozik a végső felhasználókön kívülálló okokból – mint gazdasági, üzleti ciklusok, piaci trendek, vagy technológiaavulás következményeként – kialakult jelentős kereslet-változások. Amennyiben az állam viseli a keresleti kockázatot, úgy az állam a végső felhasználók keresletétől függetlenül fix díjbevételel garantálja a magántársaságnak (a kormányzati beavatkozások következményeként kialakult keresletváltozások kivételével), s ilyenkor állami eszközről beszélhetünk.

A kockázatok nagy része a megvalósult eszköz generálta bevételekhez kapcsolódik. Ha az építési kockázat és a rendelkezésre állási vagy a keresleti kockázat legalább egyike a magántársaság kezében van, akkor a megvalósult eszköz a kormányzati szektoron kívüli eszköznek (és így mérlegen kívüli tételnek) minősül. A kormányzat ilyenkor kötelezettséget vállal, hogy egy előre meghatározott ideig a magánvállalat által megvalósított szolgáltatásokért rendszeresen díjat fizet, s így a megvalósítás kezdeti költségeit a projekt teljes élettartamára szétosztja, elkerülve így az egy összegben kifizetendő, magas kezdeti költségeket, az ebből adódó költségvetési megszorításokat, s az államadósság hirtelen jelentős növekedését. Hosszútávon azonban a PPP projektben megvalósult beruházás államadósságra gyakorolt hatása megközelítőleg azonos a hagyományos közbeszerzési eljárással megvalósult projektek hatásával, csak a PPP-vel lehetőség nyílik a kötelezettségek „szétsimítására” a projekt teljes időtartama alatt.

Jelenleg a PPP projektben megvalósított közszolgáltatások nyújtását célzó beruházások költségei csak részben jelentkeznek a 2004. évi ir költségvetési kiadások között, mert az Eurostat irányelve (a kockázatok egy részének magántársaságokra való áthárításával) lehetőséget adott több projekt mérlegen kívüli elszámolására. A 2004-es költségvetésben 2004-re 150 millió eurót, majd 2008-ig évente 300 millió eurót különítenek el PPP projektekre, melyet a használati díjjal fedeznek.

A HIVATALOS STATISZTIKA MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSA

A hivatalos statisztika minőségbiztosítási rendszerének megalapozására projekt indult az Eurostatban, amelynek résztvevői a korábban kialakított 22 LEG ajánlás közül néhány (adatfelvételekre vonatkozó önértékelési ellenőrzőlista, minőségjelentés, minőségi mutatók) gyakorlati alkalmazását tesztelik. A projekt jelenlegi fázisában az újonnan csatlakozott országok statisztikai hivatalai vesznek részt. A Központi Statisztikai Hivatal hat témakörben állít össze olyan dokumentációt, amely – az Eurostat koordinálásával – nemzetközi összehasonlításban is értékelhetővé teszi a kiválasztott magyar gazdaságstatisztikai és társadalomstatisztikai adatszoportok minőségét.

Ehhez a tíz ország részvételével megvalósuló projekthez kapcsolódik az Eurostat által felkért szakértő Michael Colledge 2005. március 23-án „**Quality in Statistics**” címmel a KSH-ban megtartott előadása. A magyar statisztikát évek óta jól ismerő előadó konzultációs kérdésekre is válaszolt.

Az előadás kifejtette a minőségbiztosítás átfogó kategóriáit, és úgy rendszerezte a nemzetközi ajánlások elveit, minősítési szempontjait, hogy azok a statisztikai folyamatokra és termékekre is alkalmazhatók legyenek. A munkamegbeszélés (workshop) kiemelte azokat a minőséget meghatározó szemléleti kérdéseket, amelyek nagy elkötelezettséget igényelnek mind a vezetők, mind a gyakorlati statisztikai munkában résztvevőktől. Olyan megközelítés segíti a minőségbiztosítást, amelynek alapja a folyamatok elemzése, a projektervezést, kockázatelemzést, a kapacitások tervezését stb. is alkalmazva. Nem egyetlen kampányra, hanem rendszerszemléletre, folyamatos javításokra van szükség, és mindezek visszahatnak pl. a szervezeti struktúrára, az egyes tevékenységek közötti kapcsolatokra is.

Az előadás fő mondanivalója a minőség összetevőinek, mutatóinak értelmezése volt, a konkrét statisztikai feladatokkal összefüggésben. Az Európai Statisztikai Rendszer (ESS) keretében végzett fejlesztések ajánlásaival összevethetők a svéd és a kanadai hivatalos statisztikában a minőség jellemzésére alkalmazott kategóriák, továbbá a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és az OECD megfelelő minőségi ismérvei. A minőség egyes alapkategóriáihoz rendelkezésre áll a fogalmi meghatározás, és ismertek azok az ajánlott minőségi mutatók, amelyek alkalmazásával nemzetközi összehasonlítások is végezhetők.

A **felhasználók elégedettségi indexe** (user statisfication index– R1) még pontosabb tartalmi meghatározást igényel, tekintettel arra is, hogy nem lehet „általános” érvényű mutatót képezni, mert figyelembe kell venni a statisztika felhasználóinak különböző csoportjait.

A **rendelkezésre álló statisztikák aránya** (rate of available statistics – R2) többnyire egynél kisebb viszonyszám, amely akkor érhetné el az 1,00 értéket akár a havi és a negyedéves, akár az éves gyakoriságú adatkörökben, ha a megjelenő mutatósorozatok teljes egészében megfelelnének az Európai Bizottság rendeleteiben vagy az ESS más előírásaiban meghatározott adatszolgáltatásnak.

Az adatminőség általánosan alkalmazott (de nem kizárólagos) mutatója a **relatív szórás** (coefficient of variation – A1). További szokásos mutató (mind súlyozatlanul, mind súlyozva) az **egység szintű válaszolási arány**, amely azoknak az egységeknek a számaránya, amelyek értékelhető adata rendelkezésre áll a teljes célsokaság terjedelméhez viszonyítva (unit response rate – A2). Ennek kiegészítő mutatója a **tétel szintű válaszolási arány** (item response rate – A3), ezen belül megkülönböztetve a nulla értéket és a hiányzó értéket.

Az **imputálási arányt és hányadot** (imputation rate and ratio – A4) a kiválasztott fontosabb éves adatokra számítják. Az előbbi az imputálással képzett egységek számát a teljes körhöz viszonyítja, az utóbbi súlyozott arány, amely az imputált értékek súlyozott összegét viszonyítja az együttes értékösszeghez.

A statisztikai célsokaságok meghatározásának minőségét fejezi ki két kiegészítő, évenként vizsgált mutató. Az egyik a lefedettségi többlet, a **megfigyelési kerethez nem tartozók aránya** (frame out of scope rate – A5). Itt a viszonyítási alapon a kijelölt célsokaság terjedelmét növelik a megfigyelési kereten kívüli egységek számával. A másik az osztályozási hiba, a **téves osztályozás aránya** (frame misclassification rate – A5) azon megfigyelt egységek számát jellemzi, amelyek ténylegesen nem sorolhatók a megfigyelt csoportba.

Az Eurostat az évközi és az éves mutatók egyik fontos minőségi mutatójaként határozza meg az országok szerinti (súlyozott) **földrajzi lefedettségi hiányt** (geographical undercoverage ratio – A6), amely a nem válaszoló országoknak az egyes mutatókban képviselt súlyát fejezi ki.

Az évközi és az éves statisztikai mutatók véglegesítése során eltérések mutatkozhatnak az előzetesen közölt adatsorozatokhoz képest, ezt számszerűsíti a **revíziók átlagos mértéke** (average size of revisions – A7). Az Eurostat módszertani ajánlásai tartalmazzák a két közlési időpont adatsorozatai közötti eltérés egységes értékelésének matematikai összefüggéseit.

A **tényleges publikálás ütemezésének pontossága** (punctuality of effective publication – T1) azzal jellemezhető, hogy milyen az időeltérés a tényleges és a tájékoztatási célokban meghatározott dátumok között. A tájékoztatás frissességét egyrészt a **tárgy-időszak és az első adatok közzéte közötti időtartam** (time lag reference period to initial data release – T2), másrészt a **tárgyidőszak és a végleges adatok közzéte közötti időtartam** (time lag reference period to final data release – T3) alapján mérik.

A statisztikai tájékoztatás elérhetőségét, értelmezhetőségét több mutató jellemzi. Az egyik a megjelenő (ezen belül a fizetés ellenében megszerezhető) **publikációk számát** (number of publication disseminated and/or sold – AC1), a másik az **adatbázis felkéréséinek számát** (number of accesses to database – AC2) méri. Az Eurostat ezen túlmenően évente meghatározza azoknak a statisztikai közléseknek a számarányát, amelyekhez komplett (vagy részleges) metaadatok is elérhetők.

Lényeges minőségi mutatók vonatkoznak az összehasonlíthatóságra, ezen belül az **összehasonlítható idősorok hosszára** (length of comparable time series – C1) és **számára** (number of comparable time series – C2). Az Eurostat ezen túlmenően évente meghatározza, a **fogalmakban és/vagy mérésben az európai normáktól való eltérések**

számát (rate of differences in concepts and measurement from European norm – C3). Az értékelésben megnevezett országok az Európai Unió előírásaitól eltérő statisztikát készítenek – pl. a módszertani alapok és a mérések tekintetében, – és az eltérő esetek arányának számítása olyan mátrixon alapul, amelyben az országok a sorok és a nem összehasonlítható mutatósorozatok az oszlopok. A nemzetközi kereskedelemben képezhetők az ún. **tükörstatisztikák**, amelyekből például megállapítható, hogy milyen az eltérés (aszimmetria) a két kereskedelmi partner által azonos időszak behozatalára és kivitelére közölt adatok között (asymmetries in statistics mirror flow – C4).

Az adatok koherenciájára az a jellemző, hogy az adatok **másodlagos felhasználására** milyen mértékben alkalmasak a feldolgozott alapadatok (satisfaction of secondary use rate – CH1). Ilyen koherencia-követelmény jellemző pl. a nemzetgazdasági elszámolások termelési és kiadási tételeinek összeállítására, a munkaügyi statisztikákra.

Az előadás kifejtette a címben említett Eurostat projekt alapvető céljait, eszközeit, továbbá a magyar statisztikai szolgálatot is érintő tartalmát. Az Eurostat 1994. óta fejlesztette saját minőségbiztosítási rendszerét, kialakultak a korábbi 15 tagország ezzel kapcsolatos szakértői konzultációs és magas szintű értékelési folyamatai. A 2004. májusban csatlakozott új tagországok, továbbá Bulgária és Románia hivatalos statisztikai szolgáltatásai részére indított minőségbiztosítási projekt eredményeiről a Statisztikai Programbizottság (SPC) részére jelentés készül, az itt említett mutatók, valamint a statisztikai hivatalok minőségi jelentései alapján.

(Ismerteti: Mag Kornélia – Nádudvari Zoltán)